

De groote waereld in 't kleen geschildert, of schilderagtig tafereel van 's weerlds schilderyen, kortelyk vervat in ses boeken, verklarende de hooftverwen, haare verscheide mengelingen in oly, en der zelve gebruik : omtrent de meeste vertoningen van de zichtbare natuire

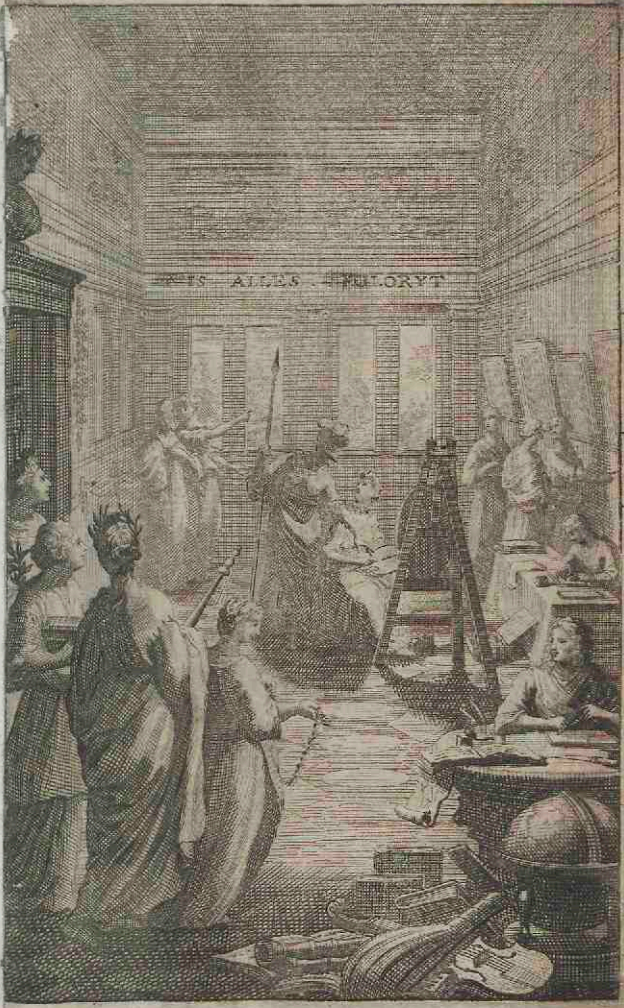
<https://hdl.handle.net/1874/188397>

SOLV

EX LIB. BEN. LINNÆ

ARTIS ALGEBE ET GEOMETRIAE

Gee DE GROOTE
WAERELD

in't kleen geschildert,

OF

SCHILDERAGTIG TAFEREEL

van 's Weerelds

SCHILDERYEN.

kortelyk vervat in Ses Boeken.

Verklarende de

HOOFTVERWEN,

haare verscheide mengelingen in Oly,
en der zelve gebruik.

Omtrent de meeste vertoningen van de zichtbare natuure. Leerzaamelyk den liefhebbers en leerlingen der Ed. Schilderkonst medegedeelt van

WILHELMUS BEURS, *Schilder.*

AMSTERDAM,

By JOHANNES en GILLIS JANSSONIUS
van WAESBERGE. 1692.

A A N

Mejuffrouwen

S O P H I A H O L T

tegenwoordig huisvrouw van de Heer

M A T T H E U S N O P P E N ;

Predikant van Zwolle.

C O R N E L I A V A N M A R L E N ,

A L E Y D A G R E V E N ,

E N

A N N A C O R N E L I A H O L T .

Zeer geagte en geliefde Leer-
lingen , mijn vermaak en
kroone.

IK hadde weinige dagen
te Zwolle geweest , wan-
neer ik al tot mijn groot
genoegen , begon te be-
speuren den soeten inborst en aard
* 2 der

O P D R A G T.

der Ingeſetenen , en haren be-
leefden en welgemanierden omme-
gank , inſonderheid , onder die
gene , de welke de geboorte en
opvoedinge boven het gemeen
verheft.

Ik verblijdede my nog meer , als
ik opmerkte , hoe dat in velen een
yvergeest woonde ; om konſten en
wetenschappen te onderzoeken , die
ik , zoo elders , ook in U krag-
tig hebbe zien uitblinken. U
genegentheid , U verſtand , en
U onvermoeide bezigheid ; om
de Ed. Schilderkonſt onder mijn
opzicht te leeren , en over de
vier jaren met aanwas van
luſt , en ongemeene voortgank
voortgeſet , hebben my in dier-
voegen opgewekt , dat ik , als
U wel bewust is , niets ontzien
heb ; om by alle voorval , en zoo
kort

O P D R A G T.

kort en openhartig, zonder iets te verbergen, U te onderwijzen, als doenlijk was: waar van ik mede naar mijn wensch de vrugten gesmaakt heb, alsge met elkanderen om prijs in deze Ed. konst gestadig hebt gestreden, en zoo vele schilderyen van allerley voorwerpen tot algemeen genoegen der aanschouwers geschildert.

Wat dunkt u waarde Leerlingen, kan ik dan betere verkiefsinge maken; om mijn Boekje, dat ik van de Olyverwen schrijve, elders te doen schuilplaatze vinden, als onder uwe vleugelen; op datge hier moort u gedagten ververschen, en klaar vertoont zien, 't gene ik u door gestadig onderwijs hebbe voorgedragen?

O P D R A G T.

Het zal luister konnen ontfangen van U deugt, en vermistig oordeel, en preuven van waarheid in u byzonder bevestigt; als mede van uwe roemwaardige en aansienelijke voorouderen en vrienden, steunsels van Stad en Staat.

En alhoewel men my mogelijk al te vrymoedig mogt oordeelen; om mijn gering Werkje met zulke namen te versieren; zoo twijfel ik egter niet, of gy zult, als de grootste minnaressen dezer vrye konst, die hare oeffenaars vrymoedig maakt, door uwe vrye en edele geest, my deze toewyngte ten besten afnemen, en dit gering teken van mijn opregte ganegentheid gunstelyk ontfangen; waar door ik ook my op nieuws zal ver-

OPDRAGT.

verplicht houden : om vorders
te blyven , gelijk ik ben

In Swolle gegeven
uit mijn Schilderka-
mer den 26. Aug. 1692.

Mejuffrouwen

Uwe ootmoedige Dienaar
en Meeſter der Ed.
Schilderkonſt.

WILHELMUS BEURS.

* 4

VOOR-

V O O R R E D E N

T O T D E N

L E Z E R.

Goetgunstige Lezer.

DE beschouwelijke waereld werd den menschen door *Verwen* bekend, en de verscheidentheid harer lichchamen aan de inbeeldinge der zelve voorgedragen: En gelijk het oog aan onze ziele de meeste denkbeelden vertoont, en in allerley werken de bestierster is, zoo geeft het zelve ons de grootste gelegenheid van vermaak, en van overdenkinge van Gods eeuwige kragt, en onverbrekelijke ordre der natuire; om met genoeg in hem die op te volgen, en met een andere en betere opmerking, als het gemeen der menschen, te beschouwen de heerlijkheid en oneindige veranderlijkheid van zijne werken tot ontelbare nuttigheden, die het menschelijk geslagte daar

tot den L E Z E R.

daar uit van tijd tot tijd gefchept heeft.

Hy, die derhalven de zienelijke natuire kan nabootfen, en levendig en duirfaam de voorgaande zaken tot velerhande gebruik vereeuwigen, verdient geen geringe lof en vergeldinge.

't Is een gantsch dienftige en deftige konft te kunnen tekenen, en met fwart en wit, als donker en ligt, de zaken ten meerendeele kennelijk te kunnen voordragen, en door merkteekens, letters en linien alle konften en wetenfchappen, wetten en godsdiensft te kunnen voortplanten, en voorts velerley flag van dingen den nakomelingen eeuwen lank doen verduiren: maar de *Schilderkonft* dit alles voor uit hebbende, bootft het leven boven dien netter en naturelijker na, en drukt alles met onvergelykelyk een grooter volmaaktheid uit, ver tegenwoordigende het zedelijke, nuttige en vermakelyke van 't menfchelyk geflagte op het kragtigfte voor 't oog, en dus aan de geheugeniffe en inbeeldinge tot zeer groot

V O O R R E D E N.

en veelvuldig gebruik, waar van 't minste niet en is, de deugt en ondeugt ten toon te stellen, de oudheden en geschiedenissen te bewaaren, indienze de Schilderen maar behoorlijk verstaan, en niet, alshette jammerlijk veel geschiet, vervalschen en bederven.

Aldus zietmen de waardigheid en derhalven edelheid van de *Schilderkonst*; en kanmen denken in wat agtinge een kundig, verstandig en ervaren Schilder behoorde te wezen; als hy zig inzonderheid ook edelmoe-dig, nugteren, zedig en bescheiden kan gedragen, gelijk met de waardigheid van zijne konst overeenstemmig is.

Geen wonder dan, dat brave konstenaren in groote agtinge zijn geweest in die tijden en plaatzen, daar de wetenschappen en konsten 't hooft op staken, en den geest der deftige mannen, door eere en beloningé, de waare voedsters van de zelve, aangequeekt en verwakkert is.

Wy zouden dit alles breeder uit oude en nieuwe geschiedenissen be-waar-

tot den L E Z E R.

waarheden kunnen , gelijk ten overvloed van andere gedaan is , zoo 't nodig was : maar niemand twijfelt 'er aan : dog meerder swarigheid sleept het met zig , van de opkomst en voortgank der *Teeken* en *Schilderkonst* byzonderlijk , te spreken , als met veel onzekere gissingen vermengt.

Voor de Griekse Olympische spelen zijn de geschiedenissen verwart en duidster ; diezenaderhand met redelijkheid en onverschilligheid van oordeel leest , kan 'er meer genoegen uittrekken : maar evenwel zal hy omtrent de *Schilderkonst* en *Verwen* der Oude veel onzeker blijven : ieder pronkt dog zijn zaken op , en wil de vermaarste geagt zijn , en de latere eeuwen hebben altijd de oudheid vergroot : ook slaan de geschiedenissen maar op zekere tijden en plaatzen ; dat in de eene bloeit , vervalt in een latere eeuwe , en gaat wel heel te gronde ; dat den *Ægyptenaaren* bekend was , is juist niet by andere volkeren verstaan geweest of geoeffent. Wie weet , zeggen vele , wat 'er by de vernuftige *Chinesen*

V O O R R E D E N

nesen te voren gebloeit heeft, die ook haare Koningen zoo veele duizenden van jaren optellen, dat 'er Adam niet eens omtrent en zou komen, als men naa agteren reekenen zal. De veranderingen van de menschelijke regeringen, die talen, konsten en Godsdiensten met zig henen slepen, zijn zeer gemeen; en zoo gaat het alles op en onder, en dat na eeuwige en vaste wetten van de nature, zoo dat 'er niet nieuws en is onder de sonne.

Die dan wat zekerlijk van deze dingen schrijven sal, kan maar zekere tijden en plaatzen aanroeren, en wel zoodanige, die van veele en onverschillig zijn nagelaten, en hoe nader onze tijden, en de plaatzen van Europa, hoe beter.

Gelijk dan de nieuwsgierigheid van den Lezer zou konnen tengrooten deele voldaan worden uit *Carel van Mander*, die van Oude, Italiaanse, Neerlandse en Hoogduitse Schilderen heeft verhaalt tot zijne dagen toe, en breeder uit zeker boek, tamelijk geleert en verstandig in 't Frans beschre-

tot den L E Z E R.

schreven door *André Felibien*, genaamt *Entreniens sur les Vies, & sur les Ouvrages des plus excellents peintres anciens & modernes*. De welke nevens alle, die met roem en oordeel geschreven hebben, de grootste volmaaktheid aan de Schilderkonst van Olyverwen, de kragtigste en duurzaamste zullen toeëigenen, de welke maar van verre nagewandelt word van crionnen, waterverwen, fresco, borduursel, tapijtsery en wat 'er meer wezen mag; ja zelfs het konstig en duurzaam amailleersel, dat maar in 't klein plaats heeft, en nooit nog op 't levendigste de natuur in haare regte kragt van verwen heeft nagebotst; hoewel veel te roemen, zal nogtans hier wijken moeten, en graag de plaats aan de *Ed. Schilderkonst in Olyverwen* inruimen.

Dewijle dit dan dusdanig gestelt is, wat dunkt u waarde Lezer, is het niet te beklagen, dat de wereld zoo weinig bescheit heeft aangaande de stoffen, tempering en gebruik der *Olyverwen*? niemand is 'er,
mijns

V O O R R E D E N

mijns wetens, die iets byzonders hier omtrent heeft ondernomen, en zijne gedagten uitdrukkelijk over die stoffe aan de waereld medege-
deelt.

Zal ik dan, die wel in den eer-
sten aanzien door die overdenkinge
afgeschrikt wierde, zulk onderstaan
te doen, en ondernemen zoo groot
en dienstig een werk? dog ik heb
't egter begonnen, en met Gods
hulpe voleint, 't is in heerlijke za-
ken genoeg zijn genegentheid te
doen blijken, en niet te misprij-
fen, dat men door zijn gering voor-
beeld bequamere verstanden en kon-
stenaars tot haren pligt opwekke,
't welke ik hope, dat zal geschie-
den, alsze mijn goethertig voorne-
men, van alles zonder eenige ver-
berginge aan de waereld mede te de-
len, overwegen zullen.

Om dit dan ordentelijk en met
eenig sieraad, na dat deze zoo keu-
rige eeuwe begeert, uit te voeren,
heb ik aan zeker Heer, liefhebber
van de konst, mijn voornemen be-
kent gemaakt, en verzogt my de
be-

tot den L E Z E R:

behulpzame hand te bieden , die dan op mijn aanhoudinge , de goedheid gebruikt heeft , van , wanneer hy eenige ledige uiren had , mijne gedagten en manieren van schilderen , in zekere Boeken en Hoofddeelen te schiften , en alles , mijne meninge wel begrepen zijnde , in haast op te maken , 't gantsche Werkje brengende op een schilderagtige stijl , met invloeyinge van eenige wijsbegeerige , digtkundige en zedelijke aanmerkingen , die hy my voorgelezen en na mijn genoegen geschaaft en verhandelt heeft , die het ook alles , dat 'er in voorkomt voor mijne rekeninge laat , gelijk ik het ook heb aangenomen , 't wijsbegeerige juist zoo volkomen niet , als d'andere dingen bevatte.

De ordre is , zoo veel als doene-lijk scheen , natuurlijk ; zoo ten opzigt van de ses Boeken , als ten aanzien van der zelve byzondere Hoofddeelen , die ieder kort zijn ; om den Leerling niet te vermoeyen of af te schrikken.

In de spellinge , die ten meeren-
deele

V O O R R E D E N.

deele zekere mode in de talen is, werd de middelmate gehouden met zekere onverschilligheid.

Van de zaken zelve kontge, verstandige Lezer, oordeelen. Daar volgt een Bladwijzer der Boeken en Hoofddeelen, 't welk genoeg is, alzoo de byzondere zaken der Hoofddeelen aan de kant staan, en zoo een korte verhandeling van zoo menigerley zaken, bezwarelijk een Rêgister toelaat; waar uit het mede wel gebeurt, dat de Leerlingen meer wijs willen worden, als uit een zamengeschakelde lezing en overdenkinge der zaken zelve, die haar onvergelelijk meer nuttigheid zal aanbren- gen.

Voorts geef ik deze verhandeling 't gemeen over, wat zy voor geluk of ongeluk zal hebben, moet de tijd leeren. Ik verwagt daar eger eenige vrugt van by die gene, die het openhertig en onverschillig leezen, wel overdenken, en neerstig oeffenen willen, te weeten als het Schilders zijn: maar het is ook alle slag van menschen dienstig, alsze
maar

tot den **L E Z E R.**
maar de zienelijke dingen naauwkeu-
riger beschouwen en onderzoeken
willen.

Ieder een dan trek 'er 't zijne uit,
en zig verzekerende van mijn goet
oogmerk, neme mijnen arrebeid ten
goede.

Vaart wel.

Vit Swolle den 1sten
September 1692.

UE. Genegene Dienaar

WILHELMUS BEURS, *Schilder.*

**

BLAD-

B L A D W Y S E R

D E R

BOEKEN EN HOOFDDEELLEN.

E E R S T E B O E K, VAN DE HOOFDVERWEN en haar gebruik aangewezen.

1. HOOFDDEEL. *Verwen en Hoofdverwen.*
blad. i
2. Wit, en zijn mengzelen en trappen. 7
3. Hoofdverwen, haar aard, proeve, bereiding, gebruik en trappen. 12
4. Schildertafereelen en hare bereidinge. 17
5. Werktuigen om de verwen op 't tafereel te brengen. 21
6. Wat verwen, wel en qualijk samenschikken. 24
7. Trappen van wit in sneeuw, bloemen en stoffen. 28
8. Geel en zijne trappen in bloemen en stoffen. 33
9. Rood en zijne trappen in bloemen en stoffen. 36
10. Blaauw en zijne trappen in stoffen en bloemen. 36

T W E E D E B O E K,

van de menginge der

HOOFDVERWEN,

en toepassing, ook op Logt

Landschap en Wateren.

1. HOOFDDEEL. *Gemengde Verwen in 't algemeen.* 44

2. Hoe

BLAD WYZER.

2. Hoe en in wat ordre men alles aanlegt.	49
3. Helderer Logt, en overbrenging in Landschap en Wateren.	54
4. Wolkagtige en betrokke Logt ook overgebracht.	60
5. De Logt na de tijden des jaars en daags en overgebracht.	64
6. Morgen en Avondstonden ook overgebracht.	68
7. Logt des Nagts en in Maanligt overgebracht &c.	73
8. Logt in onweer en mengelingen in Landschap en Wateren.	78

DERDE BOEK, Wateren, Visschen, Kruipend Gedierte, en Gevogelte.

1. HOOFDDEEL. Van de Wateren.	84
2. Visschen, en met name de Zeekrabben, Kreeft en Kabbeljauw.	88
3. Eenige andere bekende Visschen.	91
4. Kruipend Gedierte.	95
5. Vogelen, en den Arend, Papegay, Kalkhoen, en Ysvogel.	98
6. Van de Paauw.	101
7. Vliegen, Spinnen, Capelletjes, Torren. &c.	104
8. Schoelappers, Byen, Vliegen, Torren en 't Vliegend hart.	107

VIERDE BOEK, Van velerhande, en wel het SWAARSTE STILLEVEN,

1. HOOFDDEEL. Hair, Boomslammen, Hout en Metzelswerk.	111
2. Van de Metallen.	115
* * *	
3. Van	119

BLADWYZER.

3. <i>Van Glas, glazevaten zonder en met vogten daar in.</i>	118
4. <i>Van Perlen en kostelijke Gesteenten.</i>	121
5. <i>Van Licht en Brand des Nagts.</i>	124

VYFDE BOEK, ’t STILLEVEN Van Boom, Hester en Aardvrugten.

1. <i>HOOFDDEEL. Van de Druiven.</i>	130
2. <i>Van Persiken, Abricosen en Pruimen.</i>	137
3. <i>Van Karsen en verscheide Besten.</i>	141
4. <i>Van Appelen, Peeren, Meloenen en Pompoenen.</i>	145
5. <i>Van eenige Aard en Peulvrugten voor de Keuken.</i>	149
6. <i>Van eenige Uitlandse Vrugten.</i>	154

SESDE BOEK, Verwen van de VIERVOETIGE DIEREN, en den MENSCH.

1. <i>HOOFDDEEL. Van de Viervoetige Dieren in ’t gemeen.</i>	159
2. <i>Van Leeuwen en Paarden.</i>	163
3. <i>Van Olyphanten, Beeren en Tygers.</i>	167
4. <i>Van eenige Tamme Dieren ons meer bekend.</i>	171
5. <i>Van Schildpadden en Stekelwerkens.</i>	176
6. <i>Van Geslagt Vlees, Rauw, Gekookt, Versch en Gefouten.</i>	179
7. <i>Van een Levendig Mensch zijn kolorijt.</i>	184
8. <i>’t Kolorijt van een Doodde.</i>	187
9. <i>Besluit van ’t gantse Werk.</i>	190

VER-

VERKLARINGE

VAN DE

SCHILDER-PRENT.

Wil iemand in een zaal, of elders konstig
maalen

Het schoon vande Natuir, by moet goet
onderwijs

Navolgen, en om regt te dingen na de
prijs,

Toezien, dat 't kolorijt van 't leeven nooit
mag dwalen.

Daarom leert hier de maagt van Pallas ver-
wen mengen,

Gelijk een Leerling, die eerbiedig naar haar
ziet,

Gelukkig is, wanneer by door haar zoet
gebiet

Leert alles leevendig op Tafereelen bren-
gen.

't Gereetschap legt vast klaar, als maar kan
zeker swieren

Na de ses boeken aan de wand in prent
verbeelt,

De schilderende hand, kan't ooge zijn ge-
streelt,

Door bloem, vis, wat'ren, land, metaal,
aardyrugten, dieren.

** 3

Aan

x x
Aan 't venster staan 'er , die op 't zien van
logt en akk'ren,
Daar van , ende natuur doen grondiglijk
bescheit.
Van buiten treetmen in om geld en waar-
digheid
De konst te schenken; om des konst'naars geest
te wakk'ren.

Zoo kan een Schilder , mits de drie konste-
naren
Hoog t'agten , al wat 't rond des waerelds
zienlijk heeft ,
(Beheerschende zoo 't geen dat leeft , als
niet en leeft)
Zoo naby , als men wenst , op doeken evena-
ren.

Behoedende zijn geest door zoet Musijk van 't
quynen.
Zoo werd zijn koningrijk verspreit alom
zeer wijd:
Want wat onz' oogen zien , 't is alles kolo-
rijt.
En zonder het Penfeel wat zouw 'er niet ver-
dwijnen!

Aan den Boekbinder.

De Figure voor den aanyang des Boeks te
stellen.

DE GROOTE
W A E R E L D

in 't

Klein Geschildert.

EERSTE BOEK
VAN DE HOOF TVERWEN
*en haar gebruik, in eenige voorwer-
pen, voornamenlijk Bloc-
men aangewezen.*

EERSTE HOOF TDEEL.

Verwen en Hoof t-verwen.

 Ewyle ik dan voor-
genomen heb, Lief-
hebberen van de fied.
Schilderkonst, die ons
de gantsche zienelijke nature o-
ver al vertegenwoordigen kan,
en de deftigste zaken voor den
nakomelingen vereeuwigen door
schaduw en oly geconfijt, voor
u openteleggen mijne gedagten
en geringe kennisse aangaande
de oly-verwen, daar van weynig

*Inley-
dinge.*

in fchrift is nagelaten, zoo zal 't noodig zijn, dat we inde eerfte plaatfe van de eenvoudige *Hoofstverwen* handelen, en dan volgens een goede ordre tot famengestelden opklimmen.

Aard
der ver-
wen.

2. Dat'er geen verwen zijn zonder ligt, en darze alle haare verſcheidenheid van de geſteltheid van de vlakten der lichchamen, waar op het ligt verſcheidentlijk valt en werkt, ontfangen, is (mein ik) wel te begrypen: dog hoeze eygentlijk door zulke vlakten en bewegingen veroorzaakt worden, en waar in den aard van yeder der hoofstverwen beſtaat; hoe geel, rood, blauw en groen verſcheidentlijk voortgebracht worden, zulx is mijns wetens tot nog toeniet wiſkonſtig bepaalt; alhoewel de wijsbegeerte tot vry groote volmaaktheid ten opzigt van eenige vorige eeuwen, in deze keurige tijd, geſteigert is: daarwe'd ondervindingen hebben van den zoo vermaarden en ervarenen heer Boyle, en d'aanmerkingen van groote verſtanden,

standen, die ook boven des Cartes in de onderzoekinge van den aard der dingen opgeklimmen zijn.

3. Dog deze bespiegeling gaat den schilderen weynig of niet aan, alsze maar de stoffen der verwen en haare behandeling in 't toebereiden en schilderen behoorlijk verstaan, waar toe ons deze korte openinge, (hoop ik) eenige aanleydinge geven zal; om volmaaktere geesten tot nayveringe, en 't opstellen van volmaaktere schriften optewekken. Wy gaan dan tot de zaake zelve over.

Hoe
ver den
schilder
ren
uodig:

Oog
merk
van dit
boekje.

4. *Wit* is 't vlak eenes lichaams, voor zoo veel het vele licht-stralen weer omkaatst met de zelve hoek, waar mede ze op 't zelve zijn gevallen, en zoo is dan *swart* dat vlak, dat 'er geene of zeer weynige tot ons oog kan brengen; om dat merkelyk aan te doen.

Wit en
swart.

5. Men kan daarom die stoffen of vlakten der lichchamen als ligt en donker aanmerken; waar mede men de saken, die men ziet, al redelyk verstanelyk voor 't oog

Hoe
men ze
kan
aanmer
ken.

4 *De Grootte Waereld*

En ge-
brui-
ken.

kan door dag en schaduwe ver-
beelden; als men in prenten geest,
gearsceert, of swarte konst, en in
verscheydene schilderijen alleen
met swart en wit op gemaakt, zien
kan; gelijk men mede daar door
alle verwen, na 't noodig is, kan
verligten en verdonkeren.

Ofte
Hooft-
verwen
zijn.

6. Hier uit is 't ook klaar ge-
noeg, dat men *wit en swart* niet en
behoeft onder de verwen, of *Hooft-
verwen* te reekenen: maar ze kan
aanmerken als stoffen tot ophel-
dering en verduisteringe dienstig;
hoewel wy hier over niet twisten
willen; om 't verstand der zaken
onder de naamgevingen, die alleen
om der zaken wille noodig zijn, te
verliezen.

Dry
Hooft-
verwen
geel,
rood en
blaauw.

7. Laat ons vry de *Hooft ver-
wen*, of hooft-stoffen der olyver-
wen, zoo als ze den Schilderen
dienstig zijn, drije stellen, tewet-
ten *Geel*, die de sterkste is, en naast
by 't wit komt, en dan *Rood* en
Blaauw.

8. 'T Groen slaanwe daar om
over; om dat men 't uit *geel* en
Blaauw

Blaauw temperen kan. 't is waar, daar zijn groene stoffen in de nature; waar onder de beste zijn gedistilleert spaansgroen, ongedistilleert groen, terreverde, bequaam in verschieten van landschappen, en berggroen: maar dus heeftmen ook sonder mengelinge bruin in omber en keulze aarde; zonder dat men die behoeft een *Hooft-verwe* daarom te noemen; waaromwe het (yeder nogtans zijn vryheid van gedagten, en leydinge van inbeeldinge latende) met die voornoemde drie zullen laten beruffen, overgaande tot haare naderre beschouwinge, alswe van *Wit* en *swart* zullen gesproken hebben.

9 Om *wit-te* maken, gebruikt men schulpwit en loodwit, en tot *swart*, bezigtmen yvoorswart, perslike swart, koolswart en lamp swart.

Stoffe
en van
wit en
swart.

10 Wat nu de *Hooft-verwen* betreft, tot *geel* neemtmen Konings geel, dat bekend zijnde 't Parys-geel buiten gebruik gebragt heeft ten grooten deele, en dan be-

En van
de hooft
verwen-
geel.

zigtmen ook ligte en bruinen oker, mastikot, rusgeel, als ook ligte en bruine schytgeel, en deze stoffen zijn 't die men weet tegenwoordig tot de geele verwe den schilderen dienstig te zijn.

Rood. 11 Tot *Rood* nu gebruikenze vermilioen, bruin-rood en verscheyde lakken, als Florentynsche en Haarlemse, en kogellak, en gedistilleerde meny.

12 De *Florentynsche lak* werd van cochennille gemaakt, en van des zelfs overschot, daar rooze-rood werd onder gemengt, de *Haarlemse*. De *kogellak* werd bereid van brassilyhout gekookt, daar kryt in gesmeten werd, en dan tot kogelen gemaakt.

Blaauw. 13 Tot *Blaauw* zijn de stoffen van Ultramarijn, smalt, Duitse en Engelsche as en Indigo dienstig; en dit is 't al, mijns wetens, datmen tegenwoordig, voor zoo veel de stoffen hier bekend zijn, tot gebruik van nooden heeft; waaromme daar niet nader van indeze korte openinge te sehryven heb.

in 't klein geschildert. 7

hebben voor dit Hooftdeel; zul-
lende nader van yeder afzonder-
lijkhandelen.

TWEEDE HOOFTDEEL.

V A N 't W I T

en des *Zelfs mengselen en Trappen.*

't Naaſte is nu den konſtlievenden Over-
gank en
ordre
van dit
boek. lezer tot de mengselen van *Wit* en *Swart* in dit Hooftdeel, en van de 3 *Hooftverwen* in 't volgende te onderhouden; waar na-
we, van 't gereetschap waar op en waar mede men schildert spre-
ken zullen; om dan verder (weten-
de wat verwen Sierlijkst by den an-
deren ſtaan) een preuve van wit
ende Hooftverwen en haare trap-
pen omtrent eenige voorwerpen,
byzonder van Bloemen te nemen,
en aldus dit eerſte boek te ein-
digen.

Wy vangen dan aan 't *Wit* na- Roem
van wit. der te bezien, dat zuiverſte en
aangenaamſte, 't ſinnebeeld van
onſchuld, waarheid, opregtig-
heid, en overwinninge.

Schulp
wit.

Onder de Stoffen van wit te worden genoemt, is het *Schulpwit* het beste, dat men onder ons nu weet; wat'er elders is, en wat'er is geweest, gelijk de zaken der weerd, op en onder gaan, is onmogelijk te zeggen. Dat's zeker, dat deze stoffe zeer goeden dienstig is, wel uitgekijpt en bereijdt zijnde.

Verkie-
sing en
berey-
dinge.

Daar toe dan kiestmen uit de dikste Schulpen, als de beste, die men in zeer schoon en helder water vrijft op een goede keysteen, die niet te hart of te glad wezen kan; en alsze is gewreeven, zet menze op een stuk van een glas, daar op het water uit droogen moet.

Alsze nu droog genoeg is, vryftmen die in de beste papaver oly, die de Noot-oly, Lijnfaat-oly en andre bekenden overtreft; waar na menze in een rein Schulpie of kommetje doet, en er schoonwater op zet, om niet te verdroogen; en dus kanmenze goed houden; om als 't noodig is, gebruikt te werden.

'T Loet-

'T *Loot wit* werd aldus in zijn deugt beproeft: men breekt een stuk van 't ongemalen af, en werpt het in een Silvere-smits smeltkroes, daarmen't in op't vyer fet en gloende maakt; is't daar na, kout werdende, geel; soo keurt vry dat ongemalen deel, daar 't afgebroken is, voor goet lootwit, en voor zoo veel te beter, als 't stuk in de smeltkroes geelder is geworden. Indien het swartagtig werd, 't is een bewijs, dat'er krijt mede vermengt is, dat geen goede verwe en kan maken.

'T Goede ongemalen *Lootwit* bereidmen op de zelve wyze, als het *Schulp-wit*; dog 't is gemakkelijker om vryven; en alzo het mede onkostelijker is, daarom is 't meest in gebruik, en wel in min keurige en in grootere schilderyen, zijnde anders in witheid en bestendigheid van verwe beneden het schulpwit zekerlijk te stellen.

Volkomen *Wit* zou men niet kunnen aanschouwen, endaarom kanmen 't ook niet Schilderen, en

Lood-wit zijn verkiezinge en bereydinge.

'T is niet zoo goed als Schulp-wit. Schildert

Men Schildert geen volkomen wit.

de stoffen, daar mede men wit Schildert, zijn niet zoodanig, dat'er geen stralen des ligts in verdooft werden.

Trappen
voor de
inbeelding.

Men noemt dan *Wit*, 't welke de meeste stralen des ligts tot ons oog afsteuiten kan; en daar in is zoo veel min en meer, dat het door geen getal kan uitgedrukt worden; en men is genootzaakt voor den schilderen tot behulp der geheugenisse eenige merkelyke Trappen te onderscheiden, naar dat'er merkelyk min of meer stralen werden verdooft.

Sneeuw

Daar schynt al niets witter bekend, als *Sneeuw*; gelijk ook de spreekwoorden leeren; en de kragt van de veelvuldige stralen, die er van afsteuiten, is zoo groot, dat men zegt, van *Sneeuw* blind te worden, door lang daar op en sterk te zien.

Witte
Lely.

Hier na kanmen by voorbeeld de verwe van de *Witte Lely* plaatsen, en daar opeen derde plaats vergunnen aan de *Witte Rooze*; waar na in de vierde rang volgen

Witte
rooze.

gen

in 't klein geschildert. II

gen kunnen, *Melk, Papier, Linnen,* Melk
Papier
Linnen,
&c.
Satynen, en diergelijke stoffen, die minder wit ook of meer, zijn, na datze meer gaties hebben, om de lichtstralen te laten doorgaan of niet, als oogenschijnlijk in kamekrijks doe, gaze, en neteldoek te zien is; en hoe deze trappen geschildert werden, zullenwe op zijn plaats toonen.

Wat het *Swart* belangt, dat de minste stralen weersteuit en zeer weynige, daar valt niets bysonders van te verklaren, in't verkiezen is ser niets, als dat het eene hier, 't andere daar voor dienstiger is. 't eene is wat pikswarter als 't andere, na dat'er nog eenige stralen van afsteuiten min of meer, 't welk, alzo het nooit volstrektelijk ons voorkomt zonder weersteuiting, die evenwel zomtijts maar alleen de gezigt senuwen van eenige dieren raken, die in't donker zien zonder uitsendinge van lichtstralen, zoo magmen zeggen, dat'er alzo wel geen volstrekt swart, als'er geen volstrekt wit en kan geschildert

dert worden, en dat m'er ook trappen in kan onderscheyden.

Wat nu die zoo aangeroeerde aanmerkingen van 't *Swart* nader betreft, daar van zal op zijn tijd en plaatze werden gehandelt; zoo dat we ons met dit naar *swart*, dat al het tegengestelde van het wit verbeeld, niet langer en behoeven op te houden.

DERDE HOOFTDEEL. L

HOOFTVERWEN

haaren aard, proeve, toeberedding, gebruik en Trappen.

Eerste
Hoof-
verw.
Konings
geel.

't Is dan nu tijd, dat we op dezelfde wijze de voorgenoemde hooftverwen beschoonwen, daar we eerst het *Konings-geel* plaatzen.

Dit wert gemaakt van de Schoonste geele stukken auripigment, die in knegies pis gewreven werd, en dan setmenze op een papier, of liever glas, en laatze in de sonne droogen: als ze droog is, doetmenze in een doosie, en als menze naderhand bezigen wil, zoo tempertmenze in klaare droogenden oly.

Deze

Deze nu en kangeen verwen verdragen; om mede getempert te worden, als ligte en bruine Schijtgeel, enze werd door ligten oker swart.

'*T Rusgeel* by heele stukken gekogt, wert voorts in allen deelen, gelijk het Konings-geel gehandelt, en dat en lijd geen verwe met zig getempert, als lak, vermilioen, ligte en bruine schijtgeel.

De *ligte en bruinen oker* moet niet zandig zijn, en, als men die met de nagel overvrijft, moetze wel glimmen, 't welk haare Proeve is: zy werd gewreven in Lijnsaat oly, niet al te dik, enze droogt wel.

De *Mastikot* is veel in gebruik by delandschap-schilders, zy heeft geen proeve; dog uit oorzaak van zijne grofheid, moeselijkheid van behandelen, en om datze met verloop van tijd swart werd, is 't niet raadzaam, die veel te gebruiken, en men kan zig voorzigtiger aan Konings-geel houden.

De beste *Geele schijtgeel* is die Hoog-geel is, en dan minst besterft,

Bruine
Schijt-
geel.

sterft, wanneerze in Privaten, of andre stinckende plaatzen gehangen heeft, zy word voorts bereid, gelijk als de ligten oker; als mede de *Bruine Schijtgeel*, die donker en gloejend moet zijn, en men kanze, gewreven zijnde, in blasen of schelpen bewaren, en dit zal tot genoegzame onderregtinge van 't geel kunnen verstreken.

Wy komen dan tot de Tweede hoofdverwe, namentlijk het rood, welkers stoffen wy gaan ver- volgen.

Tweede
Houft-
verwe.
Vermi-
lioen.

'*T Vermilioen* werd ook by heele stukken gekogt, en gehandelt als het Konings geel, en meer is hier niet te zeggen.

Bruin-
rood.

'*T Bruinrood* is best, dat van goeden Engelse ligten oker gebrand word in een Zilver Smitskroes, daar het gloende in werd, en dan er uitgenomen moet zijn; om kout te werden.

Lak.

De beste *Lak* is d'opregte *Florentijnsche*, van Cochenille gemaakt, die, alsze in lijnsaat oly gewreven is, en op een glas gestreken-

strekenword, haar zelve gloejende rood vertoont. Men kanze ook beproeven even als de ligte Schijtgeel. Met de andere lakken zoo gaat ook aldus tewerke, en daar zal geen swarigheid zijn.

De *Gedistilleerde Meny* heeft geen byzondere proeve, de fijnste en gloejenste is de alderbeste; zy is niet zeergoed om mede te schilderen, en daarom ook, om datze met verloop van tijd swart wort; en hier mede nemenwe af scheid van de *Rode* stoffen, om voorde *blauwe* plaats te maken.

De *Kostelijkste blauwe verwe* alhier werd geagt *Ultramarijn*: Maar men behoef't er daarom zyn trony niet van te laten Schilderen. de beste is, die sijn en bruin is, zy werd in lijnsaat oly, hoe witter, hoe beter, getempert.

De *Smalt* moet dezelve deugt en proeve hebben, als de *Ultramarijn*, gelijk als mede de *Duitsche en Engelsche as*. Maar men handelt op een byzondere wyze met den

Gedistilleerde Meny.

Derde Hooft verwe. Ultramarijn.

Smalt. Duitsche en Engelsche as.

Indigo. den *Indigo*, die men de paarste stukken met witte stippelen uitzoekt, en dan vrijft in lijnsaat oly, waar na menze in een Potje schoonwater doet, daar ze een half uire hebbende in gekookt, onversterfelijk blijft. Als menze daar na gebruikt, zoo moet menze met klaren droogenden oly temperen.

Besluit. En aldus hebbenwe kortelijk van de Hoofstverwen nader gehandelt. De verscheydene trappen geven eenigfins de stoffen zelve; en men kan die ligtelijk naar believen onderscheyden, zijnde zulx hier van zoo grooten gebruik niet, gelijk als omtrent het wit, waaromwe tot andere dingen spoedigen; om namentlijk van 't bereyden van doeken en panneelen, en Schilderborstels verklaringe te doen, daarwe het vierde en vijfde Hoofstdeel mede zullen vervullen.

VIERDE HOOFTDEEL.
SCHILDERTAFERELEN
en haare bereidinge.

Verhandelt zijnde de hoofd-stoffen waar van men verwen bereit; is van nooden dat we't veld gereet maken, waar op zig, een liefhebber verlustigen kan, en dat men hem goede werktuigen, tot bestieringe en oeffeninge van zijne konst aldaar, inde hand geve.

Aan-
vang.

Aldat gene, dat hart effen en gespannen genoeg is; om de pen-
feelen en borstelen te verdragen,
is bequaam; om den schilderen
voor een veld of tafereel te dienen;
als muirwerk, metalen, steenen,
glas; daar niet te stoppen of te
bewaaren valt, en aanstonts een
grond met dikke verwen kan op-
gelegd worden, of *Panneel* en
doek of wat daar mede gemeen-
schap heeft, daar van wy, als den
schilderen meest gebruikelijk,
spreken zullen, te meer alzo dit
bereit zijnde, alles wat'er meer

Stoffe
der ta-
fereel-
len.

B

voor-

voorkomt , ligt te verstaan zal vallen.

Ver-
eifch
in 't ge-
meen.

Dewijle een schilder de nature vereeuwigen wil, en graag met zijn konstige werken zijne naam; zoo is voor al van nooden, dat hy Panneel en doek zoodanig bereide, dat hy zijn oogmerk bereike en de betaalder van de konst niet te klagen heeft: 't welk met reden niet geschieden kan; als men op duirsaame tafereelen, duirfame Verwen konstig na de nature schildert.

In 't
byzon-
der aan-
gaande
Pannee-
len.

Wat dan de *Panneelen* betreft, daartoe is alle hout niet goet, en zonder dat we niet kunnen bepa- len wat'er al voor bequaam hout is, en by den ouden, die duirfame Panneelen gehad hebben, in ge- bruik was, zoo kan men nu op 't zekerste, zoo veel bekend schijnt, goed Eyken-hout gebruiken, 't welk, als 't geschieden kan, uit een stuk moet genomen worden tot kleender schilderijen, en voor al moet het zonder Spint zijn.

En ha-
re toe-
berei-
dinge.

En dat Panneel maakt men; om de

in 't klein geschildert. 19

de zekerheid, tamelijk dik. Daar en boven overstrijkt men 't 3 a 4 malen van agteren welter degen met spijk-oly; om voor de wormen bevrijt te zijn.

Het *doek* nu moet deugdelijk En doek gesponnen zijn, en vast geweven, en zoo digt en fijn, als de sterkte kan toelaten: waar omtrent niet meerte zeggen valt; nu moeten wy aanwijzen, hoemen aan *Panneelen* en *doek* een behoorlijke schildergrond zal mededeelen.

Op 't *Panneel* legt men eerst De grond op 't Panneel. een grond met een slaauw lijmerwtje met krijt wit gemengt; om de nerf van 't hout te dekken, 't welk volbragt zijnde, moet men 't krijt wederom schoon afschraben en het *Panneel* effen en glad maken, forge nogtans dragende, dat de nerf wel gevult blijve.

Hier na vrijft men omber met lootwit heel dik in oly, en men doet dat met een mes voor d'eerstemaal op 't *Panneel*, dan strijkt men 't glad met de hand tot 3 a 4 maalen, na dat men 't glad begeert,

en dus is 't bequaam voor een beeldschilder: maar voor een landschap-schilder neemtmen swart met lootwit gemengt.

En op't
sloek,

Wat *het doek* aangaat, dat spantmen op een raam, men planeert het over al met water en bry, om de gaaties van 't lijmen te vullen, die men daar na glad vrijft op een vrijfsteen of plank, dat'er geen bry op en blijft sitten. En als dit werk verrigt is, zoo werd het doek op de zelve wijze als 't Panneel gehandelt, om een grond te ontfangen: uitgefondert, dat men geen krytwit gebruikt. Zoo dat nu het opene velt glad en bequaam is; om de werktuigen en haare verwen te verdragen, zodanig, dat word het stuk niet goed, 't zal den konstenaar zelve geweten worden.

VTFDE HOOFTDEEL.

Werktuigen waar mede men
de verwen op 't Tafel-
reel brengt.

Die dan nu lust heeft, oeffene op ons gebaande veld zijne gaven van de nature en konst, herneme daarom in de hand naar vereisch van 't werk *Penseelen*, *Borstelen* en *Visschen*. Men schildert in 't kleen, of groot en rouwer, en men verdrijft de verwen zagt in een, tot 't eerste zijn de *Penseelen*, tot het tweede de *Borstelen*, en tot het laatste de *Visschen* bequaam.

Drijer-
ley ge-
reut-
schap.

De *Penseelen* worden bequa- melijk, gelijk als by velen in gebruik is, tot vier soorten of trappen gebracht; zommige stellen'er vijf: dog hier is weynig aangelegen: 't sijn werk kan'er wel een trap meer van doen maken.

Pen see-
len.

De grootste soorten gebruikt men; om logten en gronden aanteleggen, en de tweede soorte is dienstig om aanteleggen boomen en

En ha-
re ver-
schey-
dent-
heid.

aardgronden; de derde kan ver-
strekken; om de zelve en nog
wat fijndere voorwerpen op te ma-
ken, en de laatste werd gebezigt
om alle netheid en kuticusheid
uit te drukken die noodig is, om
de kracht van 't leven, in edeler
dingen en van na bygezien, of van
verre gantsfijn zig vertoonende te
schilderen.

't Zijn de beste *Penseelen*, die
kort van hair en puntig zijn, en
daaren boven wel gefloten, en die
niet en kleven in 't schilderen:
maar staat aantemerken, dat de
landschapfchilderen tot de boo-
men zig best van de gekloofde die-
nen kunnen.

En om mede iets van de hande-
linge te onderwijzen. De gronden
logten, boomen enz. legt men
aan met een vlakke penseel; om de
beste maniere te verkiezen, en de
Puntigste penseelen gebruikt men
tot klein en zeer net werk, aller-
hande fijne strepen, en alle snel-
ligheden; als by voorbeeld men
trekt daar mede kleene takies, ve-
fel-

feltjes, adertjes, draden, hair, touwen van schepen, en wat'er meer van sulken aard is.

De *Borstelen*, als ligte verstaan is, Borstelen, en haar gebruik. zijn meest gebruikelijk in groote werken; die zagst zijn van hair, rekent die vry voor de alderbeste; enge kont'er de logten en gronden in groote landschappen mede aansmeeren, naar vereisch der zelve, wat grooter of kleender van soorte gebruikende, gelijk dit zig mede van selfs wel leeren zal.

Wat nu voor 't laatste de *Visschen* Visschen en haar gebruik. aangaat, men mag de zagste buiten twijfel wel voor de beste houden, en zy worden gebruikt, om de verwen, als ze tegen elkanderen behoorlijk geschikt zijn, te verdryven, zagt en donzig in elkanderen te mengen; op dat het leven op 't zoetste en natuurlijkste werde nagebotst. Dog 't gebruik en 't volgende nader onderwijs zal hier meer ligt toebrenge, en daar is schriftelijke onderrigtinge genoeg.

Dus ziet men, wat weynige werk- Aanmerkinge.
tuigen ge.

24. *De Groote Waereld*
tuigen deze Ed. konst heeft, ne-
vens de drie hoofdverwen: waar uit
zoo velerley konst stukken tot zoo
velerhande nut, en navolginge der
gantse beschouwelijke waereld,
voor de nakomelingen gemaakt
worden.

SESDE HOOFTDEEL.
Verwen die wel en *qualijk*'t
zamen geschikt werden.

† Schik-
kinge!
noodig:
ook in-
de ver-
wen.

De *Tafereelen* zijn klaar, 't ge-
reetschap vaardig; omde gereet-
gemaakte verwen te gebruiken:
maar wat zal 't wezen, of men de
beste verwen, die goed op zig
zelve zijn, onbequaam by den
and'ren schikt. Waarelijk inde Po-
litie, kerke, houwelyken staat,
en gemeenen ommevang komt
veele verwarringe van *qualijk* za-
men geschikte dingen, en een schil-
der mag zijn arbeid en konst meest
te vergeefs rekenen, als hy ver-
wen 't zamen schikt, die gantse-
lijk niet by den anderen voegen,
en 't voornaamste door 't mindere
zijn glans verdooven wilt: een kok
kan

kan met de kostelijkste spece-
rijen en ingredienten, qualijk ge-
mengt, de spjjs en sauce bederven,
en een musicant of geluidleyder,
de toonen die yeder op zig zelve
goed zijnde, niet wel 't zamen
stellen, datze hard en wreed tot
pyniging van't oor en inbeeldin-
ge, luyden; dus kan mede een
schilder, hier in onkundig, al het
goede te niete maken.

Al dat de gezigtzenuwen niet te
kragtigen te gelijk te flauw by den
anderen roert, en dat in zijn men-
geling leven genoeg en schitte-
ringe naar vereisch van zaken
geeft, en niet zoo veele verander-
lijkheid voortbrengt die verwer-
ringe in de inbeeldinge van rede-
lijk sterke en gezonde menschen
baart, moetmen oordeelen wel
en niet onbehoorlijk geschikt te
wezen;

Maar om dit op ons oogmerk toe
te passen, zo ist 't wel wat beswaar-
lijk te bepalen, in wat voor ver-
wen deze wetten plaatze grijpen:
dog de eygene beproevinge en on-

Proeve
van een
goede
schik-
kinge.

Hoe op
de ver-
wen toe
te pas-
sen.

dervinding en 't neerftig beſchouwen der volmaaktſte leermeester de nature, die in bloemen, regenboog, vogelen, ſteenen en velerley zaken veelerhande verwen by elkanderen ſchikt, kan ons metter tijd, inſonderheid wat oordeel gebrukende al redelijk geruſt ſtellen: maar de volſtrekte bepalinge zou afhangen van den aard der verwen die nog niet bekend is als 't behoort, en van de kragt der gezigtzenuwen en inbeeldinge: dogh de twee laaſte zullen aande menſchen geen zo merkelyken onderſcheit geven dat het den ſchilderen iet deeren kan, en 't eerſte kan d'ervarentheid tengrooten deele tot keurmeester maken: waaromme dit varen laten, toonende alleen cenige voorname verwen, die wel of qualijk te zamen ſchikken.

Wel za-
men
ſchik-
kende
verwen.

De volgende dan ſtaan ſterklyk nevens elkanderen, te weten Rood en wit. Wit en geel. Geel en groen. Groen en rooze rood. Rooze rood en blaauw. Rooze rood en ligt geel.

geel. Willen mede wel zamengaan als minfame gefellen muscus-kleur en staalgrauw en dan muscus-kleur en ligt paars, van gelijken zullen blaauw wit en groen wel 't zamen voegen, als mede rood, geel en groen, en dan donker-rood, rooze-kleur en ligt geel.

Maar 't menschelijk gezigt en in-beeldinge is de voornaamste oor-zake, dat de volgende zoo wel met den anderen niette vreden zijn te weten groen en paars, blaauw en paars, blaauw en orangie, blaauw en donker rood, Swart en rood, goutsbloem en donker-grauw. Misgaders blaauw, paars en groen. Blaauw, geelen groen, swart, rood en groen. En dit zijn de byzonderste, die hard en onaangenaam voorkomen, en die alzo weynig zamen schikken, als of men de schoonste vrouwen sieraden aan een wanschapene turfton-ster, en morillons, rijglijven, en duffelze rokken wou passen aan een Griekze Venus.

Daar kan dan nu den konstena-
ren

Qualijk
zamen-
schik-
kende
verwen.

Vorde-
re ordre
van 't
eerste
boek.

ren niets verhinderen; om niet tot het gebruik der verwen overtegaan, en daar in zullenwe eerst het wit en dan de drie hooftverwen in vier volgende hooftdeelen af handelen; om van 't eerste boek een einde te maken.

ZEVENDE HOOFTDEEL.

*'t Schilderen van de Trappen
van wit in sneeuw, bloem
en stoffen.*

Over-
gang.

Wy vangen dan nu de verwen zelve aan en de penseel in de hand nemende, zullenweer trappen die heerlijke stoffe van 't heldere wit te leeren afmalen; een aanvang makende volgens de trappen in 't tweede Hooftdeel aangewezene van de *Sneeuw*.

Vooraf-
gaande
waer-
schou-
winge.

Waar van om regt te handelen, zo dient hier vooraf gewaarschout, 't gene wy doorgaans zullen vaststellen, datmen de voorwerpen ziet in 't zonnelycht, of op zijn eigen dag, dat men tusschen kleur kan noemen, zijnde tusschen sonnelicht,

neligt, of hoogfels en schaduwe, of, in schaduwe, daar de dag verdwijnt, aanvangende, of in de weersteutinge agter den dag van de omliggende verligte lichchamen min of meer veroorzaakt: de straalbuiginge komt den schilderen minst te pas, waar van ook een woord op zijn plaatze zal werden gesproken. Deze voorvallen alle vier koomen meest in aanmerking: hoewel wyze juist niet altijd alle verhandelen zullen, denkende, dat menze niet beswaarlijk naar evenredenheid en vereisch van 't leven temperenkan.

Indien een schilderden aard der weersteutinge en straalbuiginge be- hoorlijk verstonde; daar de Hr. Huigens na des Cartes, beter en verstanelyker volgens zijn onderstellinge van de lightstralen van 't verligte lichchaam gelijkelyk van de klootsche baren aan alle kanten voorgeset, geschreven heeft, het zou hem groot vermaak en vastigheid geven: dog dit gebeurt als nimmermeer, dat men zoodanig yemand

Kennis-
se den
schilder-
ren ont-
breken-
de.

yemand vinde. Ja zelve verstaan er vele naaulijx de eerste gronden van de doorzigtkunde, den schilderen zoo noodige wetenschap.

Van de
sneeuw,

Dit dan varen latende, zullen we volgende deze voorvallen, nu zoo aangeroot, van de *Sneeuw* en zoo vervolgens handelen.

in 't
zonne-
ligt.

Tot de *Sneeuw* in 't sonneligt tempertmen wit, ligten oker en koolswart van yeder zoo veel, als 't leven vereist, dat hier het aller warmste en in de meeste beweginge is; om de veelheid der stralen.

Eigen-
dag.

Om die in zijn eigen dag te schilderen mengeltmen wit en koolswart na behooren: zoo 't wat te blaauw viel, doeter wat lak onder.

Schadu-
we en.
Weer-
steuting.

De schaduwe wil koolswart en een weynig wit en ligter oker hebben tot zoo een trap van yeder, als 't leven gebieden zal. 't Zelve is voor de weersteutinge goed, als er wat meer wit en ligten oker by is.

Van de
witte
Lely.

In de tweede plaatze volgt de *witte lely*, 't zelve mengsel met de *satynen* vereischende: zy heeft met de
sneeuw

sneeuw groote gemeenschap, dogz' heeft wat meerglans, zoo dat haar wit, door schilp wit moet gevonden worden, en ze zuiver moet geschildert zijn, en gants warm in't sonneligt, daar en boven; om de teederheid van zijn dag uitdruken neemt men tusschen 't swart en wit wat ultramarijn of smalt. De schaduwe moet gloeyend zijn en getempert worden met swart en wat meer ligten oker als de sneeuw, en men maakt de weersteutinge wat ligter als de schaduwe door wat wit, swart, ligten oker en een weynig vermilioen.

De derde plaats is aan de *witte rooze* vergunt, die met diergelijken verwe, als de lely opgemaakt word; uitgenomen, dat den dag minder zuiver wit heeft, en voorts gantschelijk uit een gloende kolo-rijt bestaat en byzonder na 't harte; waaromze met wit, swart, ligten oker en vermilioen moet werden gemaakt. De buitenste zijde der bladeren moet een weynig meer koolswart en wit hebben;

om-

Witte
rooze.

32 *De Grootte Waereld*
om haare teederheid uit te druk-
ken.

En
stoffen
van de
vierde
trap

Wat nu den vierden trap be-
langt, die zoumen in meerderen
nog onderscheiden kunnen; dog
't is niet noodig verder neer te da-
len. De leergierigen konstgenoot
kan in 't gemeen aanmerken, dat
het alles hier flaaower is, en meer
na den blaauwen trekt, als daar
zijn melk, gewitte muiren, en met
namen linnen, en nog meer floers,
gaze en wat van dien aard is, 't
welk niet s'waar verkregen werd,
als men de drie voorgaande trap-
pen wel geoeffent heeft.

Aan-
merkin-
ge over-
de
plaat-
zinge
van wit.

Daarom hier afscheidende,
merkenwe voor 't laaste aan, dat
men gestadig in geheugenisse moet
houden, dat men wit niet schilde-
re en ordonnere by voorwerpen, die
voornamelijk moeten voorkomen,
ten eindeze haare kragt niet ver-
liezen, ende houdinge, in een stuk
zoo noodzakelijk, in sterk en
flaauw, na dat de lichchamen
voorkomen of wijken, niet en wer-
de bedoryen.

AGTSTE

AGTSTE HOOFDDEEL.

Van't GEEL en des zelfs
trappen, in Bloem en
Stoffen vercoont.

DE wijle nu't *Wit*, het *Swart* Swart
waarom
overge-
flagen. wel volgen zou; maar zulx uit het *Wit* blijkt, en 'er voorts niet byzonders aan vast is, om te waarschouwen, zoo werd het de tijd; om van't *geel* te handelen daarwe dit *Hoofddeel* mede zullen vervullen.

't Zal dienstig weezen aan't *Geel* mede *trappen* toe te schik- 't Geel
in trap-
pen ver-
deels. ken, en de inbeelding in ordre te leyden; volgens de *geele Eglantier*, *geele Narcissus* en *geele Africaan* in de *Bloemen*, en dan *geel Satijn*, *geel Laken* en *Orangie geel* zoo in *Stoffen* als *Zijde* enz. daar mede vergelijken.

Tot den *geelen Eglantier* moet Geele
Eglan-
tier. men in't sonneligt enkel *konings geel* gebruiken, tot de schaaduw een weynig *swart* en *ligte schijt-geel*, tot weersteutinge *ligte schijt-geel* alleen, en de tusschen kleur

34 *De Grootte Waereld*
vereist swart met koningsgeel na 't
leven getempert.

N. reis-
fus.

De schoone *Narcissus* volgt 'er
op, die in 't zonnelyk; om haa-
re gloeijtheid een weynig ver-
milioen begeert, als ook in min-
dere trap in de weersteutinge.
De reste komt met het voorige
overeen.

Afri-
caan.

Tot de geelen *Africaan* zult-
ge wel doen, indienge in 't zon-
nelik enkel rusgeel neemt, en
tot de schaduwe rusgeel met brui-
ne schijtgeel en lak gebruikt:
maar tot de weersteutinge mengelt
wat weyniger rusgeel met brui-
ne schijtgeel, lak en vermilioen,
latende voor den eigenen dag
rusgeel en swart; om daar uit be-
hoorlijk gebooren te werden.

en an-
dere
geele
Bloe-
men.

En dit is al 't voornaamste van
Bloemen door Geel geschildert
noodig te vermaanen: want uit
deeze dry kan een liefhebber der
vrye schilderkonst andere soorten
van geele bloemen leeren tempe-
ren; die tot een van de verklaar-
de wel kunnen herleyt worden:
by

by voorbeeld, *Zonnebloemen* vereischen alleen wat meer gloejentheid als den *Eglantier*; de *Goutsbloemen* laten zig als den *African* behandelen, en voorts zijn'er *Stokroozen* van verscheiden geel, als die wat blaauwagtig ook zijn, en wat meer koolswart begeeren, en groenagtig, daar schijtgeel, swart en een weinig vermilioen by weezen moet, en dan zijnze ook wel rosagtig geel, 't gene met swart, schijtgeel en wit gedient is; om wel gepaareert te voorschijn te komen, en gelijk de *stokroozen*, zoo kunnen ook verscheidene soorten van *Auricalas* en *Prunula Verissen* handelen.

Om ook iets van de *Stoffen* Stoffen aan te roeren, daar zijn'er geene, welkers verwen niet in eenige van de gemelde bloemen en zijn uitgedrukt; daarom zal de konstbeminnaar wel doen, om zig neerstig in dezelve te oefenen, daar de natuure haare verwen allerlevendigst en teederst doet blij-

ken, zoo datwe dan geen zwaa-
 righeid maaken om een Schil-
 der zonder onderwijs tot de geele
 Satijnen en Lakenen en Orangie
 geele Stoffen na te schilderen,
 toe te laten; waaromwe dit
 Hoofddeel besluiten; om tot het
Rood over te gaan.

NEGENDE HOOFTDEEL.

*Van't R O O D en des zelfs trap-
 pen in Bloemen Stoffen
 aangewezen.*

't Rood
 in Bloe-
 men.

't **R**ood volgt in ordre, dat ons
 oog al mede met kragtige
 beweginge aandoet, als in ver-
 scheide Bloemen meer of min te
 bespeuren is, daar vanwe nu han-
 delen zullen, inruimende de eer-
 ste plaats voor de *Ranunculen*,
 de tweede voor de *roode Peonien*
 maakende: waar na de *roode*
Krullelyen of *Martagons* in rang
 zullen volgen, en daar op de
roode Stokroosen op 't toneel ver-
 schijnen; om van de *roode Papa-*
wer en andre stoeet van minder qua-
 liteyt te werden nagewandelt, als
 don-

in 't klein geschildert. 37

donkere roode Stokroozen, Auriculas en diergelijke, daar over men niet behoeft bekommert te zijn, als men de voorgenoemde behoorlijk schilderen kan. Gelijk daar uit zaalen, vloeren, bedden, tafelen en menschen met schoone roode fluweelen, satijnen, lakenen en stoffen verziert kunnen werden: want men beeld de *roode Fluweelen* als *Peonien* uit.

Met de stoffen ook vergeleeken.

De *Satijnen* met de verwe van krullelyen of *ranunculen*; gelijk als de *karmozijne lakenen* en andere mindere soorten van rooden met de behandeling van *stokroozen* en *papaver* wel kunnen gepaait werden, moetende 't overige de opmerkinge en 't gebruik leeren. Daarom is 't noodig de bloemen zelve aan te vangen.

De *Ranunculen* begeeren in 't sonnèligt alleen vermilioen, en in haar tusschenkoleur een weynig lak daar by; in de schaduwe meest lak met een weynig bruinrood, en ten laatsten lak en een weynig vermilioen; om de weersteutinge

en aangeweezen in de *Ranunculen*.

ge te vertoonen. Alsze dus geschildert, droog zijn laxeert of overstrijkt menze om de kragt der hoogfels en diepfels wat te verflaauwen dun met enkel florentijnsche lak, en glantze op de hoogfels met een weynig dun schulpwit.

Roode
Peonien.

De *Roode Peonien* zal men met vermilioen in 't zonnelycht schilderen, en daar by een weynig swart mengende, den eigenen dag of tusschen koleur kunnen maken; gelijk 'er swart en bruin, rood tot de schaduwe, en wat meer bruinrood als swart tot de weersteutinge gebruikt werd.

Droog zijnde begeerenze dezelve laxeringe en opglansinge van de *Ranunculen*.

Roode
Krul-
lelyen.

De *roode Krullelyen* malen sommige Schilderen met wat vermengt schijtgeel af: maarze kunnen niet de verwe van de *Ranunculi*: en omtrent met dezelve maniere van behandelen, levendig vertoont worden.

Stok-
roosen.

De *Stokroozen* laten zig niet al

in 't klein geschildert. 39

alzo, dog nog alle op eenerley wijze handelen: want zommige werden uit vermilioen, lak en wit gemengt, en zommige zijn met bruinrood en lak alleen gediend; gelijk 'er ook andere zijn, die bruinrood, lak en wit begeeren.

En uit de verwen van de stok-
roozen, kanmen de *roode Papa-*
vers, als men 't leven voor zig heeft, genoegzaam vinden; en dus latenwe de *Roode bloemen* varen, daar omtrent dit kort onder-
rigt genoeg weezen zal.

Roode
Papa-
vers.

HET THIENDE EN LAATSTE HOOFDDEEL.

*Van 't BLAAUW en zijn
trappen in Stoffen en
Bloem getoont.*

't **L**aatste der Hooftverwen is 't *Blaauw*, daarwe dit eerste Boek mede meinen te eindigen.

Blaauw
krag-
tigst in
Stoffen.

Dit kan men kragtigst en zuiverst in *Blaauw Satijn* vinden en daar na voorts in Bloemen zoeken.

't *Blaauw Satijn* wilt in 't zon-
neligt

re vin-
den als
Blaauw
Satijn.

neligt met indigo en veel wit geschildert weezen, met wat weyniger wit op zijn eigen dag, en vry nog minder wit in de schaduw hebben: de weersteutinge wilt tusschen beyden gehandelt zijn.

en andere.

Maar alzo de satijnen hooger en laager blaauw hebben, zoo spreekt het van selfs, dat een Schilder daar na de voornoemde verwen temperen moet, gevende en nemende; gelijk mede omtrent de blaauwe lakenen en stoffen, daarwe niet meer van behoeven te spreken. Dit nochtans als noodig, waarschouwende, dat, indien men zijn koleur wil doen bestendig zijn, het noodwendig is, dat men het zelve met ultramarijn moet overschilderen of laxeeren; naar dat het leven zelve ligter of donkerder bevonden word.

En voorts in bloemen.

't Vordere blaauw nu zullen we inde bloemen opzoeken, als de *Convolvulen*, *Flos Principis*, *Juffer-tjes in 't Groen*, *blaauwe Bernagie* en *blaauwen Irias*.

De

in 't klein geschildert. 41

De *Convoluten* moeten eerst Als de Convoluten. geschildert worden met indigo en wit, enze kunnen daar na niet anders als laxeringe verdragen; gelijk mede de *Flos Principis*, Flos Principis. die zig even omtrent op die wijze laat koloreeren. Van dag en schaduwe enz. is 't niet noodig in deze bloemen te spreekken, 't wijst zig zelve aan, en wy zullen daarom zulx ook sparen, om de korthed; tenzy hetzonderling noodzaakelijk is, datwe dan op zijn tijd en plaatze zullen bekend maken.

De *Juffertjes in 't Groen* of *Spinnekopjes* ende *blaauwe Bernagie* Juffertjes in 't groen en blaauwe Bernagie. moeten eerst met indigo en wit geschildert worden, en daar overschildert zijn met ultramarijn en wit, zonder datze laxeeringe kunnen verdraagen.

De *Blaauwe Irias* is mede wel Blaauwe Irias. te vreeden, alsze met indigo en wit werd geschildert: maar daarna wiltze wel gelaxeert worden met ultramarijn en een weynig lak; om haar levendig op te doen.

Maar het gebeurt ook , alsze flauwer en bleeker van koleur is , datze na de laxeeringe met een weynig ultramarijn en lak en wit moet worden opgehoogt.

Besluit
van dit
Eerste
Boek.

Dus verre hebbenwe van de verwen in 't gemeen , en van de Hooftverwen byzonderder gesprooken , 't toebereyden van Tafereelen geleert , den Schilder goede Pensceelen ter hand gestelt , en aangewezen wat Verwen allerçierlijkst by den anderen staan ; en om de Hooftverwen naader uit te leggen , zoo hebbenwe 't *Wit* latende voor af gaan , van *Geel* , *Rood* en *Blaauw* in verscheyde trappen gesprooken , en om zulx klaarder te toonen dezelve in Bloemen en Stoffen aangewezen , die wy by die gelegenheid hebben leeren Schilderen ; als waar in de natuure die Verwen op 't eenvoudigste verthoont , of de konst nabott.

't Werd nu tijd , datwe de
weg

in't klein geschildert. 43

weg dus wat gebaant hebbende,
de zaamengestelde Verwen lee-
ren verstaan , en tot grooter
werken van meer en verschei-
dener kolorijt overgaan , in 't
schilderen van logten en haa-
re schitteringen en Verwen in
landschappen en wateren , daar-
we het volgende tweede Boek
mede zullen opschikken.

En
over-
gang tot
het
Twee-
de.

T W E E D E

TWEEDE BOEK.

Van de menginge der
HOOF TVERWEN,
 en toepassinge in 't gemeen, en
 in 't byzonder op de Logt
 en haare speelinge in
 Landfchap en Wateren.

EERSTEHOOFTDEEL.

Van de gemengde Verwen
in 't algemeen.

Inley-
 ding.

WY hebben 't eenvoudige van wit en swart, en de drie Hoof tverwen gezien, en die in bloemen en stoffen aangewezen, welkers schilderinge al eenige mengeling van Verwen noodig hadde. Maar nu gaan we nader zien wat Verwen de mengelingen van de vijf voorverklaarde stoffen al kunnen uitmaken; om tot breeder werken over te gaan, en de veelerhande veranderingen der Lugten in Landen en Wateren over-

overgebracht , open te leggen,
zullende in dit Hoofddeel van de
mengeling der vijf stoffen wat
algemeener handelen.

Hier valt voor eerst aan te mer-
ken , dat van die vijf stoffen de
vier door swart of wit in onein-
dige trappen , en in veelen voor
't gezigte bemerkelijk , kunnen
worden verdeelt , en dat het zoo
omtrent alle geschieden kan ,
door geel , rood en blaauw.

En om nader tot de zaake te
koomen men kan van de vijf stof-
fen er twee , dry , vier , of ze
alle vijf mengen : waar uit vier
trappen van mengeling zullen
ontstaan ; en een zeeker getal
van koleuren , die men weeder
tot het oneindige zou kunnen met
zijn gedagten mengen , en met
'er daad zoo veel , dat het door
geen getal zou uitspreckelijk zijn ;
gelijk van drie en twintig of vier
en twintig letters van 't A.B. woor-
den en talen komen kunnen , die
nooit door eenig getal zouden
kunnen werden verklaart.

Dit

Alge-
meene
aanmer-
kinge
over de
menge-
linge
der
Verwen.

Vier
trap-
pen.

Dit zoo voor afgezeggt zijnde, zullenwe tot die vier trappen van mengelingen voort vaaren, en de naamen der Verwen noemen die daar uit geteelt worden.

Eerste
trap.

In 't mengen van twee Verwen zaamen, zoo kan men deeze volgende vinden, namentlijk, uit Swart en Wit, *Graauw*, uit Wit en Geel, *bleek geel*, uit Swart en Geel *vuil donker groen*, uit Wit, en Rood, en Vermilioen *bleek rood*, uit Lak en wit een *Roosfekoleur*, uit Swart en Vermilioen *donker vuyl rood*, uit Swart en Lak *donker vuil paars*, uit Wit en Blaauw *ligt blaauw*, uit Swart en Blaauw *donker vuil blaauw*, uit Geel en Rood *orangie*, uit Geel en Blaauw *donker groen*, en van Rood en Blaauw komt *paarsagtig vuil rood*, te zamen in verscheide koleuren.

Tweede
trap.

Als men nu drie stoffen mengelt, komender de volgende tien Verwen uit, te weeten uit, Wit,
Swart,

in't klein geschildert. 47

Swart en Geel een *ligt vuil Groen*, uit Wit, Swart en Rood een *vuil rood paarsagtig koleur*, Wit, Swart en Blaauw maaken *vuil bleekblaauw*, van Swart, Geel en Rood komt *vuil orangie* te voorschijn, en van Wit, Geel en Rood *bleek orangie*, Swart, Rood en Blaauw baaren te zaamen een *blaauwagtig muscus koleur*, en Wit, Rood en Blaauw doen een *vuil bleek paars* zien, Swart, Geel en Blaauw geven *donker vuil groen*, en Wit, Geel en Blaauw *bleek groen*, ten laatsten komt 'er een *ros vuyl groen* uit Geel, Rood en Blaauw te voorschijn.

Door nu vier stoffen te mengen, heeft men de drie volgende koleuren, als een *ros staal graauw*, uit Wit, Swart, Geel en Rood, een vuile zoorte van *vuil bleek groen*, uit Swart, Geel, Rood en Blaauw, en dan een *ros steengraauw*, uit Wit, Swart, Rood en Blaauw.

Maar eindelijk; wanneer men Vierde trap.
alle trap.

alle vijf de stoffen mengelt, zal 'er uit voortkomen een *bleek rosagtig vuilgroen*. En is deze mengelingte alzoo te verstaan, datze omtrent van ieder even veel, of altijd een tamelijke portie vereist, die werkzaam op het gezigte weezen kan.

't Getal van al de mengelingen. Als men nu deeze gemengde koleuren optelt, bevint men 'er ses en twintig, waar by Wit en Swart, en de drie Hooftverwen gevoegt zijnde, men 'er een en dertig of negen en twintig stellen kan, als men Swart en Wit van de Verwen uitsondert, die alle nog wonderlijk kunnen gemengt worden.

Wijt uitgestrektheid der Schilderkonst. Ten opzigt dan van de mengelingte der Verwen, is deeze konst als oneindig, een onuitspreekelijke zee waar in men verdwaalt. Waarom een Schilder best zal doen, van zig daar toe te begeven; dat hy best als met zijne byzondere natuure overeenstemmende, kan magtig worden; om met het meeste genoegten daar in

in tot een groote volmaaktheid op te klimmen.

Dewijle ik dan mede, die wel d'algemeene kennisse en handeling te deelen beminne, maar in zommige nogtans voornamelijk geoeffent ben, dit werk aanvang, zal ik zoo spreekken van 't algemeen en byzonder nader van eenige dingen; als mijn kennisse zal toelaaten, en ik hope dat dit gering werk brave verstande, die haar op byzonderheden en buiten mijn beste studie, meerder gelegd hebben, tot voltooyinge van 't geene hier ontbreeken zal, gaande zal maaken.

Verklaaringe van den Auteurs, zijn kennisse en voornemen.

TWEDE HOOFDDEEL.

*Wat men eerst in een Stuk,
en in wat ordre men
alles aanlegt.*

HEbbende van veele zaaken afgezonderd gesprooken, en wat verwen gierlijkt by den anderen staan, zal 't dienstig wezen cerwe tot zaamengeschilder

Vervolg van ordre.

werken van landschap, geschiedenis, bloem en zee stukken enz. voortgaan, iets te zeggen van hoe en in wat ordren men alles aanleggen kan.

Wel zijn
stuk in
alles
aan te
leggen
nood-
wendig.

Als een Schilder dit niet weet, zal zijn werk hem meester werden, en van de natuure afwijkende overhoop leggen, zonder sterk en flauw, nabyheid en verheid behoorlijk te kunnen verkrijgen.

De or-
dre is
ver-
schei-
den na
de zaa-
ken.

Men kan wel bevroeden, dat alle zaaken juist niet eveneens willen zijn behandelt, zommige die weinige veranderinge van verheid en nabyheid hebben, kan men op de kragt van inbeeldinge door de gewoonte gevestigt, laten afloopen; maar nochtans niet in den aanvang van zijn konst-oeffeninge, zommige stukken hebben veele verschieten en gronden, als landschappen; daar ook de logt van onder (na de landschappen) na boven getempert worden, daar zijn bloemstukken, die veelerhande en wonderlijke mengelingen van bloem en loof hebben;

ben; daar zijn kameren en beelden daar in, ook wel om geschiedenissen afte schilderen; die een Leerling ligt verketten; als zy in zijn ordre van aanleggen niet vast en is.

Wat my aangaat, hoewel ik de vrye geeft der Schilderen niet binden wil, en wel weet wat kragtige inbeeldingen zomtijds 'er zijn, en dat een Meester zoo vast kan weezen, dat hy zonder regulen, heeft leeren alles schilderen na zijn afwykingen, en ook dat d'eene d'inbeeldinge in zommige dingen anders als d'andere geleid word; zal allecnlyk ten dienste der Leerlingen mijne maniere en ordre voorstellen, die ik niet twijffele, of zal eenige dienst en vrugt konnen toebrengen.

De Beelden (om daar mede aan te vangen) moet een Schilder eerst aanleggen, 't zy in een Kamer, Landschap of andere vergaderplaats van menschen.

In een Kamer maakt men niet onvoegelyk, 't aysterste, dat verst

Men kan die niet vast bepaalen.

Maniere des Auteurs.

ontrent Beelden.

Kamers.

Landschap-
pen.

afwijkt, op het laatste: dog in een Landschap na de beelden (als'er in koomen door de geschiedenis of om vermaak) de logt, bergen en gronden van agteren na de voorgrond toe, en als zulx is gedaan, verciert men ieder grond met zijne boomen, kasteelen, huizen tuinen enz. elk voorwerp en grond volgens die kragt of flauwheid, die de nabyheid of verheid na eventedenheid volgens de doozigtkunde gebied.

Norm-
stuk-
ken.

Een Bloemschilder mag wel eerst zijne bloemen en bladeren schilderen, die in 't sonneligt dan die in de schaaduwe koomen; daarna de pot of flesche aanleggen; om tot de tafel en gronden over te gaan: maar zullen de bloemen in een hof of landschap ver-
toont worden, zal hy genoot-
zaakt zijn, om door 't ander werk de bloemen (of ook met vrugten ist het selfde) niet te verdonkeren, de zelve allereerst volkoo-
men op te maaken na de kragt
van's

in't klein geschildert. 53
van't leeven: waar na hy zijn hof
of landschap zoodaanig kan be-
handelen, als hy oordeelen zal,
dat de welstand van zijn bloe-
men (of ook vrugten) die zijn
voornaamste oogmerk zijn zullen
toelaaten.

In *Zeeftukken* legt men eerst de en Zee-
stukken
ken:
logt en 't water aan, daar na
schildert men de rompen van de
scheepen, van de voorste eerst
beginnende, en tot de verste en
flaauwste voortgaande, en dee-
ze scheepen kan men daar na,
als alles in een goede welstand ge-
vonden word, met mast en tou-
werk opmaaken.

En deeze zoo verklaarde voor- die se-
der zijn
ne vry-
heid
laat.
vallen agte ik genoeg; om daar
door van andere hier mede over-
eenkomste hebbende, te oordeelen,
dog ik laat ieder mede zijn vry-
heid genieten, en dus scheid ik
hier af, om tot de *Logten* over te
gaan.

DERDE HOOFTDEEL.

Van een heldere LOGT zonder wolken, en hoe landschap en wateren daar uit gebooren en gekoloreert werden.

Door-
zigt
kunde
komt
hier te
pas,

EVen als men een vloer in doorzigt brengt, zoo mede geschiet het omtrent de balken, die een omgekeerde vloer zijn, en men handelt ook zoo met landschap en zee, en haare logt, als balken aangemerkt, of verwelfels: maar de holligheid der logt kan weynig hier geven tot veranderinge.

Aans-
mer-
kinge
op de
Logt,

't laagste des Logts is verft van ons, en 't opperste, dat na het toppunt toe onder 't oog des zienders valt, allernaast by: waarom ook de Logt van onder na boven al sterker en sterker geschildert moet werden, tot zoo verre men die boven de tweede, derde of vierde grond van 't landschap of zee wil invoeren.

Die

Dit zoo in 't gemeen aange- Dezelvo
op ses
manie-
ren
aange-
merkt.
merkt zijnde; zullenwe, om van
de Logt en haare veranderingen,
en 't gene die aan landschap en
wateren toebrenge, naukeuriger
te schrijven, de zelve aanmer-
ken als helder, als wolkagtig,
als na de saifocnen des jaars ver-
anderende, en na de tijden des
daags, en voorts na de nagt en
maanligt, en ten laatsten na goed
en quaad weder, in ses Hoofst-
stukken; waar meede wy dit Boek
bequaamelijk zullen kunnen ein-
digen.

't Is noodig, hoewel alles in Men
stelt
vier
deelen
in de
Logt.
de Logt ongevoelig verflaauwt
nogtans ordres halven, en om
d'inbeeldinge te voldoen tot het
regt aanleggen en koloreeren,
eenige deelen in zijn Logt te aan-
merken, als men des zelfs gant-
sche breete in 't tafereel verkoo-
ren heeft, en zoo stellenw'er vier
zullende dus alle soorten van log-
ten en haare werkingen in land-
schap en wateren verklaaren,
daarze sagt in saamen smelten.

Meldar
en
Logts.

Wy vangen dan aan met een heldere Logt, diewe na die gesege trappen van onder af van om laag na 't toppunt zullen verklaren.

Eerste
deel van
agteren.

't Eerste deel, omtrent de gezigteinder schildertmen met smalt of ultramarijn, met wit vermengt en een weynig lak, om te doen wegwijken, en hoe nader aan de gezigteinder, hoe meer dit moet plaats hebben: gelieft 'er iemand wat ligten oker by te doen, wy laaten hen dat vry.

Tweede.

't Tweede deel, datwe als nader 't oog, wat breeder volgens de regulen van de doorzigtkunde nemen, wilt na dat het 't eerste deel naader komt of verder daar van afwijkt, de lak en ligten oker van de mengeling des eersten deels vry en wel in 't naaste op de helft vermindert hebben.

Derde
en

En om dezelve reeden moetmen in 't derde deel gants weynig lak gebruiken, en veel minder ligten oker, gelijk als het vier-

vierde deel, alleen smalt of ultramarijn en wit begeert. Vierde.

Deeze deelen nu des Logts kanmen op 't Landschap en Zee toepassen: want hoewel de verdeerde gronden een Schilder zoo verdeelt, dat hy 'er om gemakshalven agt of tien of meer zig zelve voorstelt; zoo laater ons nu eenige in een smeltende om de logt daar in te doen speelen, ses aanmerken: waar van de twee of ook wel drie naaste niets van de logt naa haar trekken, maar byzonder de drie versten, daar omtrent we 't volgende aanmerken.

In 't Landschap, om zijn reekeninge; omtrent de speeling des Logts te nemen verdeelt men ses gronden.

De eerste verschieten en gebergten dan, moeten zig van de onderste Logt even redden, en daarom gekoloreert worden met de verwen van het tweede deel des logts, dat is, met smalt, lak en wit. Eerste deel of grond van agteren.

't Tweede van 't Landschap begeert onder de mengeling van 't derde deel des Logts een weinig terre verde; om de nabyheid al Tweede.

zagtkens na zijne evenredenheid, te verkrijgen, en op de zelve wijze heeft het derde deel des Landschaps de temperinge van het vierde deel des Logts van nooden, met daar by te doen terre verde en een weinig swart en lak.

Vierde. Maar hoe zal men nu met het vierde deel van 't Landschap handelen, waar in zig de koleur van de logt verliest? daar op gezegt dient, dat men dan omtrent op de volgende wijze werken kan; te weeten, mengebruikt tot boomen terre verde, swart, ligten oker en wit, tot de grond gebruiktmen ligten oker, swart, wit met een weinig vermilioen gemengt, en dus hebbenwe vier gronden.

Edog, alzoo het Landschap zig nader als de Logt aan ons gezigte verthoont; zoodienw'ernog wel twee gronden by te voegen, en dus zoudenwe de vijfde grond gaarne geschildert zien groen, met smalt, ligten oker en wit:
dog

in 't klein geschildert. 59

dog wat de grond zelve aangaar zonder groen, zoo neemt lige of bruinen oker en swart en wit met een weynig omber vermengt.

De sesde of naaste grond zal en Sesde. kunnen vergenoegt weezen; als menze met wit, smalt en schijtgeelschildert, als maar de kruiden van die grond de verwe van de boomen deelagtig zijn; en men kan voor smalt indigo gebruiken; om haare smeerigheid.

't Geene wy nu zoo hebben aangeweezen, moet nogtans een Wat
vryheid
geleaa-
ren. Schilder niet te naauw dringen en daar aan bepaalen: maar hy moet wat vryheid geven aan zig zelve, van wegen de oneindige veranderingen, die in 't leven zig opdoen: gelijk ook alle deelen van 't landschap zagt en oamerkelijk in mal-kanderen moeten gewrogt worden.

Om 'er ten laastten iets van de Zee by te voegen, dat hier Aan-
merkin-
ge op 's
Logrs
speelin-
ge in 't
Water. zonderling is; zoo is 't kennelijk, dat de Wateren en Zee, de verwen des logts, die daar in spiegelt,

gelt, meer als 't Landschap aanneemen; waarom men maar moet gadeslaan, wat gedeelte van de Logt in zoo een grond van 't Water tot ons oogegebragt werd, dat uyt de vergelykinge van de Wateren met een spiegellicht te verstaan is; en hier mede eindigenwe hier, zullende beneden van de Wateren afzonderlijk handelen.

VIERDE HOOFDDEEL.

*Van een wolkagtige en betrokke-
ne LOGT met opzigt ook op
LANDSCHAP EN ZEE.*

Hoe en
waar de
wolken
zijn.

DE logt is altijd helder; ten zyze in haare dampkloots breete met nevel en wolken werden overtrokken; gelijk deeze landen veel tijds gebeurt, hebbende haare wolken een vierendeel uurs omtrent hoog; en vry ook minder, zelden meer, en dikwils in verscheydene hoogten als zolderingen bovenelkanderen verheven.

Om

Om te toonen hoe zig hier Vier
omtrent een Schilder dragen deelen,
moet, merkenwe de Logt als nu maar
is gesegt, wederom in vier dee- anders
len aan, maar zullen de zelve begon-
nu; om reeden, van boven of nen,
naast by tot beneden of verlt
af vervolgen: maar aanmerken
die, als te vooren helder aan-
gelegd.

De wolken dan in een eerst Eerste
helder aangelegde Logt stoffeert deel van
men nevens 't blaauw op 't hoog- boven
ste met smalt, lak en swart en ak,
wit, en een weinig bruin, als
het blaauw is, en men hoogtze
op met de koleur die naast by den
gezigteinder is.

't *Tweede deel* van boven af 't Tweede
schildertmen het donkere met de,
de zelve verwe van 't opperdeel,
uitgezondert, datm'er van 't der-
de des helderen Logts, als in 't
voorgaande Hooftdeel geleert is,
wat ondermenge, om 't te doen
schieten, en men hoogt het op
geheel met het kolorijt van 't der-
de deel.

Derde. 't *Derde* vereift op den zelven voet wat vermenginge van 't vierde deel, en wert met des zelfs koleur enkelijk gehoogt: maar

Vierde. in 't *vierde deel* maakt men de donkerheid der wolkjes met de verwe van 't derde deel, en men hoogtze met een weinig meer wit vermengt door de zelve koleur van den gezigteinder.

Nadere
aanmer-
kingen,
en voor-
wallen.

Ge-
ftekke
Logt.

Met
ronde
wolken.

Wilt men nu de Logt met wat dikker wolken maaken, en 't blaauw daar weinig laten doorfpeelen, dientmen zig van 't voorgaande, en legt alles wat bruinder aan, als 'er twee of drie folderingen zijn, maakt de bovenfte eenigfins flauwer, en vervultze met wat meer fchitteringen en ligt; dat van 't oordeel der verftandige Schilderen afhangt, zal de Logt geftrekt zijn met weinig of geen blaauw, behout omtrent het zelve kolorijt: maar wat kouwer, en maakt de wolken langer uitgeftek en platter, en ook meer in een gefmolten, in ftijl weder zijn de wolken ronder, en

en dat maakt men door de om-
trek en schitteringen des ligts,
dat afsteuit en doorschiet aan de
kanten, en hoogfels na meer of
min dunheid der zelve.

Als men 't blaauw ganschelijk Een
over-
trokke
Logt.
uitlaat, en 't nu verklaarde ko-
leur gebruikt kan men zonder
moeite een overtrokke Logt af-
maalen, en alles wat dommelen-
de, en de voorwerpen in Land-
schap en Zee wat duister en twijfel-
agtig na ver en naby stellende, zal
men een nevelagtige Logt verbeel- Een
nevel-
ge.
den, en hier mede zal 'er genoeg
hier van gesproken zijn: alleen-
lijk waarschouwe hier nog eens, Dit alles
tot
Land-
schap
en Zee
overge-
bragt.
gelijk in 't voorgaande Hooft-
deel gezegt is, dat ieder van dee-
ze Logten na evenreedenheid en
gronden tot Landschap en Zee
moet worden overgebracht; op
dat het gantsche stuk natuure-
lijk zy, en behoorlijk in elkan-
deren gewrogt, en 't is niet noo-
dig naderhand zulx gedurig te
herhaalen, ten zy in andere voor-
vallen.

VTFDE HOOFTDEEL.

*De Logt na de tijden des jaars
en daags en hare speeling in
Landschap en Wateren.*

Veran-
deringe
des
Logts
na de
getij-
den des
jaars.

en
daags.

HOe warmer Logt, hoeze meer verdunt, hoe *koutwer*, hoeze daarentegen meer gedikt en gestrekt is; zoo datze na de vier getijden des jaars (en ook daags eenigzins) merkelyke veranderingen onderworpen is. De Zonne, nu oorzaak der warmte zijnde, zou de Logt in de zelve breedte der Zonne in haare Ecliptica, of hoogte boven de kimmen, op verscheide tijden des jaars en dags, de zelve warmte en koude moeten hebben: maar alzo de koude des winters en nagts niet zoo haast wijkt voor de klimmende Zon, en de warmte van de zoomer, en middag niet zoo haast van 't aardrijk met de dalende Zonne wijken, daar door werd veroorzaakt, dat onze dagen in de natijl van jaar en

en dag de Zonne dezelve hoogte hebbende, warmer als in de voortijd zijn, en dus zietmen mede, dat de Zonne de zuider-teekenen na Capricornus toe doorwandelede meer stormen en plasreegenen voortbrengt, als omtrent het voorjaar.

En hier van daan kanmen omtrent gissinge maken, hoe men de Logt na de vier getijden des jaars, en verscheide tijden des daags moet aanmerken by ons, en ook by onze Lugtstreeks overburen of anteci, en hoe na evenreedenheid by andere volkeren: dog dit gelijkt al vry wat nagroote kurieusheid, datwe zoo naukeurig dit onderscheiden willen: maar wat quaat kan het, hoewel 't juist zoo nauw niet en luistert, is 't nogtans best zig het volmaakte voor te stellen; daar men dog nog genoeg van afwijkt.

Nu is omtrent ligt te bepaa-
len, wat maanden en uren des
jaars en daags met elkanderen, in
warre overeenkomen, en hoe

Hoere
daar nif
te schilt
deren
zijn.

en bea
paa lins
ge daar
uit vol-
gende.

dat de tijd van 't najaar warmer als van 't voorjaar, des namiddags warmer als voormiddags is, dat we nu niet naader behoeven te bepaalen; de ervarentheid leert het ook ieder mensche genoegzaam; zoo dat ik niet weet, dat 'er behoudens deeze opmerkingen, iets meer te doen valt: als dat men toone; hoe dat een Logt van groote koude en van groote hitte moet geschildert worden; dat tusschen deeze beyde uitersten is; moet noodwendig voor een gemaatigde Logt doorgaan.

Een zeer koude.

Een *zeer koude* en gestrekte *Logt* vereist veel blaauw, graauw en paarsagtig kolorijt, en haate wolken moeten dik en zaamengedrongen zijn; de *zeer warme Logt* daar en tegen vereist roodagtige en geele verwen, en dun gescheyde wolken zonder gestrektheid.

Logt, en zeer warme.

Om de *zeer koude Logt* te verkrijgen, gebruikt men smalt en lak, swart en wit, en tot de *zeer*

in 't klein geschildert. 67
zeer warme bezigtmen smalt,
lak, vermilioen of bruin rood,
ligten oker en wit.

Als men van 't blaauwe en
roode wat uitlaat, en 't omtrent de
helst menageert; krijgt een min
kouwe en *middelmatige Logt*, mid del-
matige.
en zoo en valt het niet bezwaar-
lijk, om na evenreedenheid al-
lerley trappen te bekoomen.

Daar is dog nu genoeg ge-
zegt, om een Schilder na
zijn welgevallen zoodaanigen
kouden, warmen en middelma-
tigen faisoen te doen maaken,
als hy zelfs zal begeeren, en hem
heerschappy over Landen Zee Op
Land-
schap en
Zee ge-
paff.
en Logt te geeven; alles behoorlijk
in malkanderen na zijne deelen
smeltende.

Dog om van de dag zoo niet Wat 'er
van de
dag nog
overig
is te
verhan-
delen.
af te scheiden, zullenwe gaan
zien, wat wonderlijke morgen-
stonden, of avonden, die nog
wat warmer zijn, hy maaken, en
met wat lieffelijke verwen hy 't
oog der menschen strelen kan. waar
van fiet het volgende Hoofddeel.

SESDE HOOFTDEEL.

*Van de schoone Morgen en
Avondstonden aan de
Logt en in Land-
schap en Wateren
overgebracht.*

Morgen
en
avond-
stou-
den.

DE morgen en avondstonden geven ons zoo zoete en wonderlijke schitteringen, zoo veele en verscheyde gedaanten, zoo çierlijke, liefelijke en kragtige verwen; dat 't zy de Zon haar gouden hoofft opbeurt, of in 't peekel van de zee sinken laat, 't menschelijk geslagt wonderlijk werd getrokken, om zig in de beschouwinge van haare çieraaden en vremdigheeden te verlustigen.

Hoe ge-
teekent.

De Teekenaars kunnen door contrarie daginge in twee stukken naast elkanderen de morgen en avond uitbeelden, daarbyvoegende avond of morgen oefeningen en bezigheeden in 't velt; gelijk de middag met rust, traagheid,

heid, en 't zoeken der schaduw-
we bekend kan worden gemaakt :
maar de verwe : waar op wy Engel-
schil-
dert,
ons oogmerk gevestigd hebben,
kan door haare verscheidenheid,
dit verschil nog naader betoo-
nen.

De *Logt* van de *morgenstond*, Logt
des
moe-
gens
en 's
avonds.
namentlijk is koelder, en met
meer dampen verzelt, als op de
koude nagt volgende; de avond-
stond daarentegen, die de warm-
te des daags, en van een zoo-
merze (daar in men deeze ver-
anderingen meest schildert) nog
met zig nasleept, is warmer en
drooger, hoewel als 't wat laa-
ter is, ofze wat kouwelijker ge-
stelt word, den dauw, de vel-
den wel wit kan maaken.

De *morgenlucht* is zomtijds Ver-
schey-
denheid
van die
des
mor-
gens.
roodagtiger, zomtijds trektze
meer na den geelen, enz. ver-
toont haar ook wel paarsagtig.

't *Roodagtige* roept om ver-
milioen en bruinrood en lak, hoe
naader de kimmen; hoe meer-
der; en ter contrarie, hoe ver-
in hel-
der
weder.
der

der af hoe minder , na de trap-
pen en deelen des logts.

't *Geelagtige* begeert dezelve
doorgaande verwen ; uitgenoo-
men dat 'er onder moet ver-
mengt zijn rusgeel of ligtenoker,
ten zyze zoo geel is , dat het
niet van nooden is, als 't gebeu-
ren kan.

De paarsagtige nu moet lak,
en wat smalt als ook een weynig
vermilioen met wit vermengt heb-
ben , 't zelve geevende en nee-
mende met verstand na de dee-
len des logts vereischen.

En in
wolken.

En aldus schildert men de be-
roemde Aurora , vriendinne van
geleertheid en wijsheid , zoo als-
ze zig helder en naakt laat aan-
schouwen : maar wanneerze klee-
deren met goude en zilvere boor-
den aantrekt , en met kostelijk
optooyfel blinkt , van grooter en
kleender wolken , en lang uit-
breid met haare schitteringen en
verscheide glansen , en haare stra-
len door de wijde dampen , on-
der aan de aarde dikker tot ons
buigt,

buigt, zoo heeftze meerder koreeringe van nooden.

Hier toe nu gebruikt een Schilder Verwen daar toe gebruikt. zomtijds lak met swart en wit vermengt; zomtijds swart smalt, lak en wit; ook wel swart vermilioen en wit; na dat men de logt wil hebben blaauwer of paarser of geeler; alles schikkende na de deelen van de logt, en die in landschap en wateren doende overgaan en daar in smelten; want beyde langs de logts en dampen gezien wordende, genietenze mede van haare verwen en schitteringen.

In 't ophoogen der wolken, gebruikt men dezelve koleur van de schitteringen naar evenreedenheid van de deelen des logts.

Den *avond* volgt dan, de mid- Avond- logt. dag voorbygegaan zijnde, met zijne warmere en nog liefelijker verwen van rusgeel alleen, of ook meermaalen van rusgeel en masticot of koningsgeel, en mede met rusgeel en vermilioen:

ja 't kan gebenten datze niet als vermilioen begeert.

Wat
verwen
zy ver-
eest, als

Deeze koleuren vermindert men met wit na het toppunt toe, en men schildert die logt op't hoogste met smalt en wit, enz. alles tot landschap en wateren overbrengende.

ook de
wolken.

De wolken werden gekolo- reert dan eens met smalt; lak en wit, dan eens met swart, vermilioen en wit, dan eens anders en dat met vermilioen, ligten oker en smalt en wit, ook wel met swart, lak en wit na voorval van zaaken, en men hoogt het alles op de zelve wijze, alswe van de morgenstond gezegt hebben, 't zelve in landschap en wateren overbrengende.

Won-
derlijke
veran-
derlijk-
heid.

Om nu in de avondlogten veele wonderlijke veranderingen in te voeren, kanmen de Zonne van een tot agt graden wel verbergen onder den gezigteinder: en dan overweegen, wat al speelingen, straalingen door weersteutinge en straalbuiginge tot

ong

ons oog kunnen komen, en dikwils zig in 't bespiegelen van zoodanige lugten oeffenen, om de inbeeldinge en vernuftige uitvindingen veerdiger te maaken, en dit zy genoeg, dat we zulx in't gemeen vermaant hebben: Overgang tot de nacht. waarom we de *nacht* gaan beschouwen voor zoo veel zy onder schilders penseel bequaamelijk kan gebragt worden.

SEVENDE HOOFTDEEL.

*Logt des Nagts en in Maan-
ligt met haare werkin-
gen in Landschap
en Zee.*

DE bruine, donkere en swarte Naglige ook, nacht, moet het licht sterker, de schitteringen gloeyender en de schaduuwe kantiger vertoon.

't Zyze van lamp of keersligt, of van koolen, vlammen, hout, torf, fakkelen, pekkransen, en wat dies meer is gemaakt worden; die ook alle min of meer

van
sterren
en
maan.

veranderingen van verwen be-
geeren, dog daar van is ons oog-
merk hier niet te handelen: maar
van de Logt voor zoo veelze door
enkel sterligt wat geheldert, of
door de maane sterker verligt
word; stellende de zon seshien
en meer graaden, onder; om 't
scheemerligt uit te sluiten.

Tot dit
oog-
merk
dien-
stig.

Nooit is 'er zoo donkere nagt,
die niet eenige weinige straalen
in de logt laat, die de gezigt-
zenuwen zommiger dieren kon-
nen aandoen: maar niet of veel
minder van de menschen, dog
zoo een nagt kan niet geschil-
dert worden: maar 't helder ster-
ligt, of maanligt; moet ten min-
sten voor 't menschelijk oog de
voorwerpen min of meer kenne-
lijk maaken.

Verwen
van de
Logt in
sterligt.

De *Logt in sterligt* werd ge-
schildert in haar opperste deel
met swart en een weinig smalt,
hier by zoo mengt een weynig
lak in het daar aan volgende
deel, en in 't derde na beneeden
gebruikt m'er wat meer swart in,
en

en 't laatste aan de kimmten moet nog donkerder zijn.

Hoewel nu het sterligt dit onderscheid der verwen in de Logt kan geeven; zoo is 't nogtans op 't land en water zoo swak en verspreit; datze altijd donkerder en vry donkerder als de Logt blijven: 't welk in 't *maanligt* zoo niet en is, gelijk wy daar nu van gaan spreeken.

Een heldere *maanligt* legt men aan met de zelve temperinge van het sterreligt, dog men maakt door een mengelinge van wit alles ligter, en zulx na 't meer of minder ligt der maane: indien 't een zonderling oogmerk niet belet, verkieft men gemeenlijk een volle maane.

Deeze plantmen in 't bovenste der schilderyen of oog des zinders of in 't daar aan beneeden volgende deel; zy komt wel hooger by ons, als de zonne: maar 't is beste, datmenze zie, zy komt ook wel hooger als de zonne by ons 's winters op den middag:

Dat
weinig
kracht
heeft op
Land-
schap
en Zee.

In
maan-
ligt.

Plaats
der
maane.

dag: maar dan heeft zy weiniger kragt van het licht, hoewelwe hier in aan ieder zijn vryheid laaten.

Verwe. De maane nu schildertmen met wit en ligten oker; of met wit en koningsgeel: seldzaame verschijnselen om de maan overslaande, zoo weet, dat het en rond om. blaauw rondom de maane moet na dat het 'er nader by is, of verder af is, tot het verdwijnt, met de verwe van de maane min en meer gemengelt worden.

Wolken in maanlicht. Als men in een maanligt zal wolken mengen; moetmen zien hoe verreze van de maane zijn, en hoe dik of dun, en ofze gesoldert zijn of niet: waar na den Schilder met verstand alles zal moeten schilderen, na vereisch van zaaken zig dienende van de volgende verwen.

en haare verwen. Te weeten, hy kan gebruiken, of lak, swart en wit, of swart en wit alleen, ook wel swart en een weinig bruin rood en wit, en meede swart, uit ligten oker

oker en lak na vertooninge van het leeven.

Wat de ophooginge der wolken belangt, alsze dik en windig zijn, gebruiktmen digt by de maane ligten oker, wit en bruin rood; zomtijds ook ligten oker swart en wit; ook ligten oker, bruin rood, en swart en wit, en na het voorvalt, kanmen wel swart, lak en wit gebruiken, welke verwen hoe verder van de maane af, hoe meer verflaauwen moeten met het bruine der wolken.

En dit's byzonder met voorzigtigheid over te brengen in landfchap, en inzonderheid in wateren, daar de maane in een regte linie nederdaalende, en voorts na 't oog wat fchitterende; na het water ftil of beroert is, met wat flauwer kolorijten gezien word.

Alles in landfchap en wateren overgebracht.

H E T A G T S T E E N
L A A T S T E H O O F T D E E L .

*Van de Logt in onweder,
en mengelinge in Land-
ſchap en Wateren.*

Be-
ſchrij-
vinge
van
onweer.

't **L** Aatſte, dat ons te verhan-
delen ſtaat, is de Logt in de
ſonderlijkſte voorvallen van *on-
weer*, dat de dag als tot een
nacht kan maaken.

't Is een ongewoone en krag-
tige ſchuddinge van zeeker deel
van de dampskloot: waar in
of de wolken kragtig naar een
plaats gedreeven worden, of
door verſcheide winden gevoert
zaamenſtooten, met gekraak ook
en vier daar uit berſtende, en 't
is meenigmaal hoe korter, hoe
ſchrikkelijker, als een heevige
wind ſchielijk zonder of met vier
uitbreekt uit een wolke, of
daar uit ook een ſterk water
gegooten word; met gewel-
dige naare geſtrektheid van de
Logt.

Zoo-

Zoodaanigen onweer is zom- ^{En}
mige landen meer als onze eigen, ^{plaats}
en vertoont zig schrikkelijkt ^{en tijd.}
op zee ; omtrent de evenagt en
meer in de herfst of een weeke
winter word het by ons vernoo-
men , en weinig somers ; ten zy
het korte donderbuyen zijn.

Landschap en dieren en boo-
men lijden daar van , en byzon-
der de wateren , en scheepen op
de zelve ; gelijk 'er Schilders
zijn , die zig in zoodaanige stuk-
ken te maaken byzonder beezig
houden.

Wy zullen drie voorvallen voor- ^{Drie}
stellen , enze leeren schilderen , ^{voor-}
vertrouwende , dat het dan niet ^{vallen.}
beswaarlijk vallen zal zig in alle
voorvallen met genoeg te red-
den : te weten onweer in 't be-
gin en kragt , overgang , en blixem.

Men kan voor 't eerste de Logt ^{Het}
by de kimmen aanleggen met ^{eerste.}
swart , lak en wit ; en daarmee ,
dog donkerder het tweede deel
maaken , dat we gants overtrok-
ken stellen zullen : 't derde deel
kan-

kanmen by voorbeeld vergieren met teekenagtige en sterk voortgedreevene wolken; met nog donkerder kolorijt aangelegt; maar gehoogt met swart, bruin, rood en wit, of swart, ligten oker, lak en wit, ook wel met ligten oker en wit, en na voorval met ligten oker lak en wit: in 't vierde of opperste deel moet alles donkerder dog de hoogzels ligter zijn.

En dus kan 't onweer van de kimmten opkoomen, als swaare opgehoopte bergen na booven; die dan helder blijven; daar men ook den reegen kan tegen doen speelen; of van booven na beneden of van de zijden.

Het
tweede. Daarenboven kanmen een onweer maaken, dat omtrent heeft uitgereegent aan de kimmten lak swart en wit gebrukende, daarna wat minder lak, gelijk het derde dan lak smalt en wit zal begeeren, en 't hoogste alles wat donkerder; en hoe meer 't weder ontlast; hoe het swart na 't top-
punt

in't klein geschildert. 81

punt inzonderheid meer moet gemenageert worden, en de wolken dunder en ligter geschildert zijn, om ten laasten vuur als weerlicht en blixem te vertooncn, zoo zal 't niet quaat zijn de wolken ^{Her. derde.} wat donkerder te neemen; om 't licht te gloeyender te doen schijnen: weerlicht straalt wijder en meest aan de kimmien: de blixem overal, en is kantiger, holler en doordringender ten aanzien van ons gezigte.

Men maakt de blixem in een ^{Blixem.} donker gloeyende wolke; die uit swart smalt, lak en een weinig wit moet gekoloreert worden, en weeldrig hier en daar opgehoogt met een weinig bruinrood, swart en ligten oker, en men vertoontze leevendig met wit en een weinig koningsgeel, en behandeltze aan de kanten met een weinig lak en wit, en wat verder doetm'er een weynig smalt by; om de swaavelagtigheid te verbeelden.

Indien men 't vuur des blixems als de gloed naby schilderen wil, of met zijne uiterste straalen vinnig na ons gezigt schitterende, zoo gebruikt men daar toe koningsgeel en wit allcen, ten zy iemand liever enkele ligt mafficot wil neemen.

De blixem by voorbeeld na de kimmen uitschietende, moet men daar de straalen zagt in de koleur des logts verfmelten.

Over-
bren-
ginge in
Land-
fchap
en Zee.

Wat lugt nu Landschap en Zee daar uit ontfangen; moet na de plaatze en kragt des blixems, en geleegentheid van 't Landschap en zee bepaalt worden; dat een Schilder, als hy 't maar niet te fwak of te sterk maakt, ligt zoo verre giffen kan, dat hy van geen merkelyke misflag en kan werden beschuldigt.

Besluit
van d't
Boek.

En hier meede zoo eindigen wy dit tweede Boek, daarwe al verre in de natuur zijn gekoomen en al veel zaamen gestelde zaaken en verwen verhan-

in 't klein geschildert. 83
handelt hebben ; wy zullen nu
tot wateren en visschen over-
gaan , als ook tot kruipende
gedierten en vogelen.

F 2

D A R.

DARDE BOEK.

Handelende van Wateren, Viſſchen,
kruipend Gedierte, en van
Vogelen en klein
Gedierte.

EERSTE HOOFTDEEL
Van de Wateren.

Reden
van de
ſtoffe
deezes
Boeks.

Het water heeft zekere
overeenkomſte met de
de logt; de viſſchen zijn
in 't water en werden daar voort-
gezet; de kruipende gedierten
voegen daar niet qualijk by, en
alſwe daar by vogelen voegen,
die uit het kolorijt van bloemen
en logt ten deele verſtaan kon-
nen werden; zoo zal 'er weder
ſtoffe zijn; om een *derde Boek*
te maaken.

Wateren
en haar
onder-
ſcheid.

De *wateren*; om haaren aard
niet nader te onderſoeken, zijn
doorſchijnende en vloeibaare lich-
chamen, die niet ligt en ſtrem-
men: en haare doorſchijntheid

in't klein geschildert. 85

is minder, na dat 'er andere lichaamen mede vermengt zijn. 't Zeewater werd van de deelen des zouts geverft, en beweegt zijnde, glinstert in 't donker: de modderige wateren neemen de verwe aan van de lichaamen; dier 'er meè vermengt zijn, en de grond kan 't koleur van heldere wateren ten aanzien van den beschouwer zeer veranderen.

Men kan 't water zuiver aangemerkt, niet schilderen; om dat men 't zoo niet zien en kan, en derhalven zijn 'er verwen der lichaamen, en der logt, die daar in speelen; ook mede in de oppervlakten van modderig water.

Hoe
geschildert
kan
worden.

Men schildert dan de wateren, als men haare hoogzels na de gestalte van de logt maakt, en 'er lichaamen in laat speelen, en de weersteutinge wat gadeslaat na de min of meer beweginge diese hebben zullen in golven of baartjes, alleen in stilagtig weder,

der, of in een sterke wint over de groots golven haare vlakten gemaakt.

Alle lichchaamen die in 't water vlotbaar zijn, 'tzy 't vloeit, of niet geeven eenige golfjes in 't zelve; en alsze voortgestout worden, komt 'er een bruis voor aan door 't storten van 't water, gelijk mede in de golven, die overstorten, of tegen rotzen en andere lichchaamen aansteuiten, of van booven neder storten.

Bruis-
schend
water.

Deeze bruischinge werd uit wit getempert, en doet voorts de verwen des logts aan, die daar in speelen, en om een voorval voor alle te verklaaren, een *waterval onder een gloeyende logt* werd in de schaaduwe gekoloreert met terreverde, smalt en ligten oker, de bruischinge zelve moet wit, swart en ligten oker hebben, en op haare hoogfelen mengtm'er een weinig bruin rood, by. 't Zelve heeft plaats onder een geelagtige logt, als 'er wat
min-

minder ligten oker by komt , de ophooginge geschiet met ligten oker en wit , onder een blaauwagtige logt maaktmen de schaduwe van 't water met terreverde , smalt en wit , en 't uiterste hoogfel met wit alleen.

Om hier ook iets van water-
druppelen te zeggen , die schil-
dert men aldus , men schom-
meltze dun met swart op den dag
over het geschildert lichchaam ,
daar de druppel op zal komen ,
in de reflexie of weersteutinge
brengtmen wat helderder koleur ,
als dat lichchaam is ; nu op de
donkere koleur na de dag toe
moetze met enkel wit geglanst
worden , en dan ten laaften
moet 'er agter de reflexie een
schaaduwe zijn , overeenkomen-
de met het lichchaam , daarze
op leit , gelijk daarna mede in
de verhandelinge van 't glas zal
aangemerkt worden : en dit zy
genoeg van de wateren.

En wa-
ter
droppe-
len.

TWEEDE HOOFDDEEL.

*Van de Viffchen in 't gemeen
en de Zeekrabben, Kreeft
en Cabeljauw.*

Viffchen
en

hoe te
verhan-
delen.

Haare
zoor-
ten.

DE Viffchen zoo groote als kleene maaken een groot getal en gewoemel uit van allerley; zoo in een land, als na verfcheide landen, die ieder nog zonderlinge zoorten, als eigene, voeden, veranderende, en daarom is 't onmoogelijk alles te verhandelen en 't is ook onnoodig; om de gelijkheid der verwen, die 'er in veelen te vinden is.

Behalven de bloedelooze waterdieren, en gefchulpte en gefchobde, is 'er zoo veelerhande zee en riviervifch, dat 'er geen paal aan te ftellen is: want daar zou moeten gehandelt worden van walviffchen, delfijns, kabeljaauwen, fchelvis, wijting, molenaar, haring, tonijnen, annaten, hajjen, ftompvis, rochche, brallem, baars, zeeraaf, barbeel,

beel, sprot, sardijn; tonge, makereel, verscheide bot, scholle, salm, aal, steur, lamprejen, rondvis, forellen, tijmvis, posch, grondel, karper, snoek, en smelt, en ontelbaare andere, schrijven, die in de boeken verklaart of niet verklaart en staan.

Daarom dan zullen w'er maar eenige uitkippen, die veel in gebruik, en wat verscheiden van verwe zijn, en wel geschildert grage menschen kunnen doen wattertanden, te weten de zeekrabbe, en de kreeft, en kabeljaauw in dit Hoofddeel; gelijkwe het volgende met de rochche, karper, baars, zalm, snoek en pekelharing stofferen zullen.

*Eenige uitge-
kippt.*

De *zeekrabbe* kan op de rugge swart, omber en ligten oker verdragen, en onder de buik ligten oker wit en een weinig vermilioen: de pooten vereischen daar onder wat meer lak.

*Zee-
krabbe.*

De *kreeften* komen daar mede omtrent overeen: maar als menze verthoont gekookt tot een peu-

*De
kreeft.*

felgeregte , zoo schildert menze (gelijk ook de gekookte krabben) op de rugge met lak vermilioen en wit, en dieptze met lak , en glantze met wit. De reſte kan zig zelven wijzen.

De ka-
bel-
jaauw.

De *kabeljaauw* ſchildert men 't binnenſte van 't oog ſwart, 't ligt om de oogen met omber ſwart en een weinig ligten oker, boven op 't hoofd en de rugge na de ſteert , moet wat meer na den ſwarten zijn ; aan de bek zoo gebruikt wit en een weinig oker, daar ſwart by gemengt is, en die zelve koleur wat ligter is goet onder aan de buik. De ſteert en vinnen moeten ſwart en ligten oker met een weinig omber vermengt hebben : maar op den zijden moet ſwart, terreverde en een weinig ligten oker weezen, en hoeleeger na de buik, hoe 't ligter moet geſchildert worden. De naad, die over de kabeljaauw op zijne zijden gaat begeert de zelve koleur van den buik zoodaanig datze ſagtkens in
het

in't klein geschildert. 91

het donkere smelt; wat de kaken aangaat, die 'er nog overig zijn, die moeten op de hoogzels met lak, vermilioen en wit behandelt worden, en beschaduw met lak alleen, behoudende voor zijn tusschenkoleur lak en vermilioen.

En hier meede zou men visch genoeg hebben; om een geselschap te tracteeren; maar die wat meer forteeringe begeert, leeze het volgende Hooftdeel.

DERDE HOOFTDEEL.

Van eenige andere by ons bekende Visschen.

LAat ons; om van andere Visschen te spreken eens de grootste cere aan de *rockche* geven, enz' eerst verhandelen: Een rockche. zonder op verscheide soorten te zien, zoo legt 'er een aan en schildertze onder de buik met wit en ligten oker en swart, zommige plaatzen met wit en swart alleen, en vermengt'er na de vinnen

nen toe een weinig lak onder; en wat vermilioen, als 'er roode vlekken zijn. Op de rugge moet swart, omber ligten oker en wit zijn, en zommige vlakken vereischen swart, omber en wit. De pinnen schildertmen met swart, wit en een weinig ligten oker.

Karper. De *karpers* vereischen op de rugge swarten omber, gehoogt met een weinig wit daar onder; op de zyde moet dezelve kolorijt: dog wat ligter weezen, onder de buik zoo gebruikt omber, ligten oker en een weinig bruinrood en wit, de vinnen zijn met het koleur van de zijden en rugge te vreedden: de oogen zijn van binnen swart, en buiten om latenze haar met omber en een weinig vermilioen schilderen: de glanzen hier en daar brengt men 'er op met een weinig wit op het sterkste, en wat swarter onder is voor de flauwewere glanzen goet.

Baars. De *baars* verschilt maar zoo veel

veel van de karper, dat haare roode vinnen temperinge begeeren met bruinrood, lak en wit, en de wittere buik met swart, wit en ligten oker.

De *bot* heeft gemeenlijk op de rug de verwe van omber, swart, ligten oker en wit, aan de buik van swart wit en ligten oker. De *schollen* hebben de zelve kolorijt, dog wat geeler op de rugge enze hebben roode vlekjes, die getempert worden met bruinrood en ligten oker. Bot.
Schol-
len.

Salm, die met de *vooren* een kolorijt op 't lijf: dog wat donkerder, heeft, werd op de rug met swart en wit getempert, en wat ligten oker daar onder, op de zijden, en wat meer daar by is 't aan de buik goed. De vinnen en kop zijn als de rugge te schilderen. Salm en
Vooren.

In zijne sneeden werd de *salm* geschildert met lak, vermilioen en wit, en op zommige plaatsen met lak, ligten oker, vermilioen en wit: 't donker rood
moet

moet lak en vermilioen hebben: dog de rondagtige streepjes, die de deelen der mooten scheiden moeten allerligst zijn, en konnen gemengt worden met ligten oker en wit, met een weinig rood daar onder.

Snoek. De *Snoek* volgt in onze ordre, diew' op volgende wijze toestellen, namentlijk, op de rug met swart wit en ligten oker, en zomtjids met omber swart en wit, op de zijden moet wat meer wit zijn, en aan de buik wit, swart en een weinig ligten oker. De vinnen vergenoegen zig met het koleur van de rugge, alsm'er maar wat bruinrood onder doet, en 't kolorijt der kaken, is 't zelve met die van de kabeljaauw.

*Pekel-
haring.*

Alzoo de *pekelharing* by ons voor smaakelijke menschen veel in gebruik is, en wat veranderlijkheid van verwen heeft, kanmen daar van wel iets aanteekenen, namentlijk, zy moet als paarlemoer en een blankevooren gekoloreert werden, uitgesondert

dert dat de schobben zomtijds wat roodagtig zijn, en lak en vermilioen vereifchen en zomtijds wat groenagtiger, welk koleur men met terreverde fwart en wit kan bekoomen.

In zijn sneè kan hy met fwart, wit en ligten oker, of zomtijds met een weinig vermilioen 'er onder, alsze zoo blank niet en is, geschildert worden, en dit zy van de visschen, 't overige kan door gebruik en oeffeninge werden verkreegen.

VIERDE HOOFDEEL.

Kruipend Gedierte, *en van diergelijken aard.*

NAast aan de visschen plaat- Ordre.
zen wy de kruipende gedier- Kruipend
gedier-
te.
ten, als *slekken, wormen, slan-
gen, adders*, en ook *hagedissen,
scorpioenen, padden, kikvor-
schen*, en wat 'er meer van dien
aard is; daarwe iets van zullen
verkiezen, voor alle dezelve en
meer anderen; stellende voor
met

met weinig moeite hoeze geschildert worden: want hoe verder wy geraaken; hoemen minder onderwijzinge behoeven, en stellenwe altijd vast, dat te voren meer in 't algemeen gezegt is.

Wormen,

Men plaatst weinig *wormen* in een schildery; ten zy *zyderwormen*, en byzonder *rupzen*, in bloem en treurstukken, enze kunnen alle de verwen der bloemen ieder na zijn aard aannemen; waaromwe daar van al weder niet nader behoeven te spreken; zoo datwe de *slangen* aanvangen, en daar uit voor alle zoorte uitkiezen, die çierlijkst gekoloreert is: te weeten de *waterflange*, latende de *aard van boomslangen en vierigeslangen* vaaren.

Waterflange.

De geele bek van de waterflange werd gekoloreerd met koningsgeel en men schaduwtze met ligt en bruine schijtgeel.

Op de kop is als een plate blinkende tot den hals toe; deeze werd

in 't kleyn geschildert. 97

werd geschildert met swart, indigo en wat wit, en men hoogtze met enkel wit en dat geglanst.

Voor aan de nebbe wortze met wat lak, bruin rood, en swart alles na vereisch geschildert, onder de buik en hals gebruiktmen flauw geel, en maakt 'er swarte vlekjes onder.

De oogen werden vertoonē door bruin rood en bruin schijtgeel, 't binnenste korreltje maaktmen met enkel been swart, en set 'er een ligten op met enkel wit.

De rugge moet geschildert worden met lak, swart en bruine schijtgeel en witagtig opgehoogt met een flauw witje, en met enkel wit geglanst, en hier en daar moet 'er een donkere vlekke in waargenoomen worden.

't Is nu niet noodig nader van *scorpioenen* te handelen: want uit Bestuur. al het gezegde, zal een Schilder, 't leeven voor zig hebbende, die genoeg kunnen afmaalen, 't welk meede de reeden is, dat

98 *De Groote Waereld*
we padden, kikvorschen, flek-
ken en andere beesjes meer zoo
veel eere niet en willen aandoen,
om daar afzonderlijk van te
schrijven.

VYFDE HOOFTDEEL.

*Van Vogelen, en met namen,
den Arend, Papegay,
Kalkhoen en
Ysvogel.*

Vogelen
waaron
geschil-
dert.

DE wijl de vogelen; om spijs,
zang, verwen en andere
dingen meer, den mensch zeer
vermaaken kunnen; zoo hebben-
ze geen kleene plaats in de ge-
dagten der Schilderen, en kunnen
dezelve door de veelheid van
haare zoorten, al vry breed in-
neemen.

Ver-
schei-
den-
heid.

Daar zijn zoo veelerhande
zoorten, en onderzoorten, dat-
we daar meede hier ons niet mo-
gen ophouden: want te spree-
ken van arenden, havikken,
gieren, wouwen; valken, koe-
koeken, papegayen, kakeroes,
va-

in 't klein geschildert. 99

raven, krayen, exters, uylen, vleermuisen, en voorts struisvogels, paauwen, kalkhoenen, phasanten, korhoenders, berghoenders, haselhoenders, swaanen, ganzen, enden, patrijzen, wagtels, huishanen, hoenders, duiven, musschen, leeuwwerk, distelvink, kanaryvogel, sneppe, lijster, merle, spreeuw, spegt, swaluwe, kappe, koolmeesen, kijviten, kemphaan, quiksteert, roobarsje, nagtegaal, kokmeeuw, pelikaan, oyevaar, kraane, reyger, ibis, ysvogel, paradijsvogel, en veele vreemde en zonderlinge uitlandze, met duisent'erley kapellen, vliegen, spinnen &c. waar zou zulx heenloopen, en 't was ook vergeefs werk, alzo 'er veeler verwen overeenkoomen, en die te voeren al verhandelt zijn.

Laat ons 'er weinige uitkippen, als den arend, papegay, kalkhoen, en ysvogel voor dit Hoofddeel geschikt, dan de paauw voort volgende; waar

Wat
voorts
in dit
Boek
te ver-
hande-
len is.

op nog twee Hoofddeelen van *vliegen*, *kapelletjes* enz. volgen kunnen; om dit Boek ten einde te brengen.

Alle swarte vogelen kanmen uit het geene wy van 't swart, en het kragtigste des zelfs te voo- ren gehandelt hebben, bequaa- melijk leeren schilderen, en dus
 Arend. ook den *arend*, die wat meer na den graauwen trekt, ende van veelerhande zoorte; maar omtrent van eenerley kolorijt is, daarwederhalven van afscheiden,
 Papc- overgaande tot de *papegayen*
 say. welker groen men verkrijgt met asch en schijtgeel, als men 't diept met indigo en schijtgeel, zommige schilderENZE heel graauw en laxeERENZE met gedi- stilleert groen, met een weinig ligt schijtgeel vermengt, men kanze ook heel geel schilderen, en met gedistilleert groen laxee- ren. 't *Kaketoës* geel werd door
 Kakc- schijtgeel verTOONT, en 't sterkste,
 tou. als men daar een weinig konings- geel by vermengt.

De *kalkhoenen* rood op de snuite en onder de krop maaken met vermilioen, en laxcert het met schoon lak, en andere verwen zijn ligt te bekoomen.

Kalk-
hoenen.

De *Ysvogel* werd byna gekoloreert als een papegay; maar hy moet op de rugge tot de steert toe een streepje schoon heemelsblauw hebben: daarenbooven is de borst rosagtig, en moet gekoloreert werden met bruin, rood, lak en een weinig ligten oker.

Ysvogel.

En dit zal genoeg zijn, omtrent alle vogelen, inzonderheid alswe de schoone en glanzige verwen van de paauw door 't penseel leeren na 't leeven afschilderen.

SESDE HOOFTDEEL.

Van de Paauw.

DE *paauw* schoon van veelerhande en blinkende verwen, en dus aan Juno van de oude digteren toegewijt, schittert by-

Paauw
een
konst-
luk.

zonder in de son, alsz' haar steert daarna uitbreit, 't welk een groote kunst is met verwen na behooren in kragt te schilderen.

Ons oogmerk dan is de kóleuren bekent te maaken, de reste moet van de oeffeninge en 't oordeel des Schilders zelfs afhangen.

Haar
kuive.

De *kuive* is omtrent als de staart: maar zoo helder en glanzig niet.

Oog.

't Witte vlekje aan 't oog werd geschildert met wit swart en lichten oker.

Kop,
hals &c.

De *kop*, *hals* en iets van de *borst*, als van hoog saphijr werd vertoont door ultramarijn en door wit op den dag, geevende de tusschenkoleur wat meer wit; of men gebruikt liever indigo en wit op den dag, en droog zijnde, laxeert men 't met ultramarijn.

Rugge.

De *rugge* maakt men op met beenswart en wit, doormengende die met een weinig swarter ylammetjes.

De

De *borst* lager vereischt been- Borst.
swart, ligten oker en wit, dog
is donkerder als de rugge.

De *voeten* zijn ligt asch- Voeten.
grauw, dog met veeligten oker
vermengt, als na den geelen
trekkende.

De *staart* ten opzigt van haa- Staart.
re veeren werd gemaakt uit ver-
scheide ingredienten want zom-
mige glanzen vereischen lak en
wit, en zommige omber en lak
inde schaduwe, andere hebben
op den dag asch, schijtgeel en
wit van nooden; zommige ligten
oker lak en wit met enkel ko-
ningsgeel.

Digte na de oogen is de staart
uit den paarsen, en begeert
daarom daar ultramarijn lak en
wit: dog van de staart, en van't
gantsche lichchaam zijn de *oogen* En
haare
oogen.
t voornaamste, te weeten, die in
de staart zijn.

Deeze werden in haar binnen-
ste met enkel indigo geschildert;
de tweede kring daar aan laat zig
door indigo en wit wel zien,

en de derde is met lak en wit te vreeden , gelijk de vierde geel is.

Van 't oog is niet gesprooken ; om dat het uit den aanvang van ons werk ligt kan nagezien worden , hoe men haar goutgeel , kastaanjebruin , zeegroenigheid en vuilblaauw schilderen zal : waaromwe deeze vogel verlaaten ; om van klein gevleugelte te handelen.

SEVENDE HOOFDDEEL.

Vliegen, Spinnen, Kapelletjes, Torren, &c.

Reden
van be-
hande-
linge.

't **K**Leen gevleugelte daar Goedart, Swammerdam, Blank-aart en andere van geschreeven hebben , kan door eigene opzamelinge met 'er tijd , om na te schilderen , in meenigte worden verkreegen : de beste van kolorijt zijn in ons land , zoo veel my bekend is.

Zy brengen groot gieraad aan bloempotten en fruitstukken toe ,
waar-

waaron, hoewel men haar uit de verklaarde bloemen en vogelen zou kunnen leeren temperen, wy van eenige voornamen den Leerling wat korter en klaarderlicht zullen toebrengen, spreekende in dit Hooftdeel van de *paauwenoog*, de *geeleboterpelle* en *witte kapelle* en in 't volgende nog van eenige andere.

Stof
van dit
kapit-
tel.

De *paauwenoog* schildertmen het lijf en de kop met been-
swart, lak en bruine schijtgeel,
en men hoogt dat dan op met
wit, lak en swart.

De
paau-
wenoog.

Het binnenste van het oog in de vleugel moet aan d' eene zijde met lak en bruine schijtgeel gemaakt worden, en aan d' andere zijde met enkel beenswart: de geele volgende koleur wert verkreegen met ligten schijtgeel oker en wit: maar de derde kring van 't oog moet met lak, ultramarijn en wit getempert worden, hier na volgt 'er een kring van enkel beenswart.

Het einde van de vleugel be-

geert met omber, lak, swart en wit te werden verthoont, de vlakken van het hooft na het oog toe wenschen enkel beenswart, het plakje ligten oker, en de reste van de vleugel eischt lak, bruinrood en ligte schijtgeel; gelijk onder de vleugels meest omber, beenswart en ligten oker zijn moet.

De
geele-
boter-
kapelle.

De *geeleboterkapelle* wil met omber, swart en wit geschildert weezen, en daarna met een weinig ligte schijtgeel overschommelt zijn, de vleugel gebiedt ligte schijtgeel en wit te gebruiken met een weinig asch of ultramarijn getempert; dewijlze wat na het groen trekt.

De
witte-
kapelle.

De *wittekapelle* wert het lijf met swart en wit opgemaakt de vleugelen met wit swart en ligten oker, dog weinig 'er onder gemengt, en de plakken op de vleugels werden uit omber, swart, ligten oker en wit gebooren.

AGTSTE EN LAATSTE
HOOFDDEEL.

*Van de Schoenlappers,
Byen, Vliegen, Tor-
ren en 't Vlie-
gend Hart.*

Voor 't laatste zullenwe nog ^{Swarte} eenige welgekoleurde ge- ^{schoe} vleugelde beesjes verhandelen, ^{lapper.} en spreekken in de eerste plaatze, om andere verby te gaan van de *swarte schoelapper*, die het lijf en vleugels geschildert werd met swart lak en ombler, en men mengt, om de donzigheid te verkrijgen een weinig wit daar onder na behooren.

De *roode vlekjes* maaktmen van vermilioen en ligte schijtgeel, of gebruikt ook wel vermilioen met een weinig lak vermengt, de witte vlakjes maaktmen met smoddelagtig wit.

Van agteren kan menze schilderen met de zelve kolorijt, behalven dat 'er nog wat schoon blaauw

blauw en geel inkomt , die
deeze wel kan kolorceren zal
alle de andere meester zijn.

Swarte-
honn-
mel.

De *swartenhommel* met het
Orangie lijf werd aldus opge-
pronkt : de kop, lijf en pooten
met beenswart , en men hoogtze
fulpagtig op met een weinig wit
en ligten oker.

Het agterlijf wert met vermi-
lioen , lak en schijtgeel verkree-
gen , de vleugeltjes worden dun
geschommelt met een weinige,
omber en bruine schijtgeel.

De
geele-
bonten-
honn-
mel.

De *geele bontenhommel* of
bye werd zijne swarte streepjes
gemaakt met het zelve kolorijt
als van de swarte : maar de
geele streepjes maaktmen met
ligten oker en een weynig om-
ber.

De *vleugelen* handelt men als-
we van de boovenste gezegt heb-
ben.

Daar zijn nog meer soorten :
maar uit deeze wel te schilde-
ren.

Spaan-
ze vlie-
gen.

Wat de *spaanze vliegen*, *goude*
torren

torren, en *goudvliegen* belangt, ^{goudes-} ^{tor-} ^{ren, &c.}
merkt kortelijk aan, dat menze
eerst schildert schoongeel en
sterk, en daarna met gedistil-
leert groen laxeert.

De vleugeltjes van de vliegen
schommeltmen dun met swart
en wit, en zoo kanmen dit
kleene goetje na behooren op-
schikken.

Daar volgt dan ten laatsten
het *vliegend hart*, welkers lijf en ^{'t Vlie-} ^{gend} ^{hart.}
hoorentjes uit lak, swart en brui-
ne schijtgeel gekoloreert werden,
en daarna met lak, swart en wit
moeten opgehoogt zijn.

De kop moet meer swart heb-
ben; en de *swarte paardetorren* ^{Swarre-} ^{paarde-} ^{torren.}
bestaan uit een koleur, dat met
beenzwart en wit vertoont kan
worden.

En dus hebbenwe dit darde ^{Besluit.}
Boek met al veele veranderlijke
en genoegelijke voorwerpen ten
einde gebragt: maar wy moe-
ten nog al veele andere dingen
doorwandelen; gerwe den mensch
selve gaan beschouwen; gelijk
ook

110 *De Grootte Waereld*
ook de mensch (zoo hy nog al
zig kent voor zijn dood) ge-
meenlijk laaft tot regte aanmer-
kinge van zig zelveu toe-
treed.

VIER-

VIERDE BOEK.

Handelende met het volgende Boek,
van veelerhande en het swaarste

STILLEVEN.

EERSTE HOOFDDEEL.

Van Hair, Boomstammen,
Hout en Metzels-
werk.

NA datwe de logten, Inley-
dinge,
en or-
dre. landschappen, wate-
ren, visschen, en ge-
vogelte hebben ver-
handelt; die men ten meeren-
deele voor zig kan hebben, als
het stilleven; zoo gaanwe ons
nu tot enkel stilleven overgee-
ven, 't welk, hoewel het ge-
makkelijker in 't gemeen geree-
kent word; nogtans ons de voor-
naamste en swaarder voorwer-
pen leeren zal, daar aan een
Schilder vry werk genoeg zal
vinden; om behoorlijk te ver-
toon.

Daar

Inhouc
deezes
Hooft-
deels.

Daar zijn veele lichchaamen, die hoewel gants verscheiden van aard; nogtans de zelve verwen hebben, als hair, van veeleerhande koleur, verthoont zig in vrugten in stroo, schuiren, steen, scheepen, en diergelijke dingen openbaar: waarom ons voorneemen is, daar onder hier alles te voldoen, dat derwaarts kan gebragt worden; verzeekert, dat een Schilder nu al heeft leeren geeven en neemen, en verstaat hoe hy na advenant; dag, schaduwe en weersteutinge en 't hoogste ligt temperen zal; gelijk uit veeleerhande voorbeelden van 't eerste deel kennelijk is.

Zoorten
van
hair.

Wy zullen hier spreken daarom van *swart*, van *blond*, *grijs*, *rood* en *kastanjebruin hair*.

Swart
hair.

't *Swart hair* werd aangelegt met *koolswart*, geschaadwt met *beenswart*, en daarna gehoogt met een weinig *swarten omber* en *wit*, na dat de dag of 't licht vereist.

't *Blond-*

in't klein geschildert. 113

't Blond hair legt aan met wit Blonds
omber, ligten oker en een wei-
nig swart daarby, en gy kont
het ophoogen met onder die
koleuren een weinig meer wits
naar vereisch van 't leeven te
mengen.

Grijs hair heeft omtrent de- Grijs
zelfde verwen, als m'er maar wat
minder omber en oker onder-
mengt na behooren.

Tot *geel hair* gebruiktmen lig- Geel
ten oker, wit, en dan een wei-
nig omber daar onder; de op-
maakinge is uit het voorgaande
klaar genoeg.

Roodde hairen kanmen leeven- Rood
diger, als behaagelijk schilde-
ren met ligten oker, omber
en wat bruinrood en een weinig
wit.

Muscus of kastaanje bruine Ka-
staañje
bruin.
hairen, om die te doen voorko-
men, zoo legt menze aan eerst
met omber, men dieptze met
een weinig swart daar onder ge-
mengt, en dan hoogtmen de-
zelfde met omber, swart en wit.

H

Uit

Gebruik
deezet
verwen.

Uit deeze nu dus verklaarde haren, en die verscheidentlijk na negceeren en voorval gemengt, kanmen mannen en vrouwen, jong en oud op veelerhande manieren opschikken, naar dat zulx het leeven, de geschiedenissen, landaard, of schoonheid en jaaren begcceeren.

Ook in
ander
stijl-
leeven.

Als iemand deeze verscheide- ne haren geschildert heeft, zal hy genoeg overtuigt staan, dat 'er in alle de andere voorver- haalde voorwerpen geen swaarig- heid is.

En 't zal ook niet noodig zijn van marmer, en des zelfs aderen en verwen te spreekcn, daar- men niet wel in kan doolen, als allerley verwen en swier van ader- vlegtingen aanneemende, gelijk men ook verwondert moet staan, hoe veelerley soorten van kolo- rijt en aderleidingen de keistee- nen onderworpen zijn.

TWEEDE HOOFDDEEL.

Van de Metallen.

Onder 't stilleven hebben de ^{Metallen.} metallenen geen kleene plaatzen. deeze zijn veelerhande: maar de byzonderste en die glad gemaakt en bereid, gelijke meest den Schilderen te pas koomen, zullenwe alleen beschrijven in haare koleuren; van *goud*, *geelkoper*, *silver*, *staal*, *ijzer*, *loot*, en *tin* handelende.

De Schilderen dan kunnen ^{Aanmerkingen.} goud en silver maaken, en met minder kosten, als die vergeefs de Lapis Philosophorum zoeken: maar dieze best maaken, zijn veeltijds de allerarmsten.

Het *goud* ^{Goud.} zonder het uit de mijnen te doen voortkoomen, werd aangelegt met rusgeel en gediept met gebranden omber, men doet 'er ook zomtijds wel een weinig lak by, en men hoogt het op met koningsgeet of masticot, en zoo heeft 'er

het gezigte omtrent het zelve aan als aan 't waare goud, gelijk daar de gierigaarts geen ander gebruik van en hebben, en veel meer zorgen om 't te bewaaren.

Koper. 't *Kooper* zoo veel in prijs verschillig, kost den Schilderen al evenveel: wantze bereiden 't omtrent op de zelve wijze als goud, het rusgeel daar uitlaerende, en 'er ligte schijtgeel voor gebruikende; uit oorzaake, dat het koper meer na den groenen trekt.

Silver. Het *silver* heeft geen svaarigheid, ten zy gebrueert hoe daanig het meest geschildert word, als men het aanlegt met swart, omber en ligten oker, met swart diept, en met schulpwit hoogt. De schitteringe tot het oog des zienders na het min of meer ligt, dat 'er op valt min of meer kragtig zig volgens de wetten der natuur na 't oogpunt weerstouwende, kan na 't leeven ligt in kolorijt gevonden worden.

Staal

Staal en *yzzer* blank zijnde, Staal en yzzer. werd omtrent op de zelve wijze gehandelt, mits mijdende den omber en ligten oker: wanneer men onder het wit en swart een weinig lak en oker doen wilt; dan kan men *loot* voortbrengen, Loot. en een gantschen huisraad van *tinwerk* opmaaken of na't leeven, Tin. op 't regte oogpunt en dag gestelt zijnde; of na de wetten van de weersteutinge van 't licht, volgens de wiskonst, daarmen den Schilderen beswaarlijk aankrijgt: Vermaant ge aan de Schilders. maar zy kunnen ligt'er zoo veel van leeren verstaan, datze geen merkelijke fouten en begaan, en haar werk genoegzaam verdedigen kunnen, daar toe ik iedereen van herten raade, op te klimmen. 't Is niet te gelooven wat genoeg en zekerheid van werkinge het in zeer veelerhande voorvallen geeven zal.

DERDE HOOFDDEEL.

Van Glas, Glazevaten zonder en met Vogten daar in.

In 't
glas en
vogtig-
heden is
straal-
buigin-
ge.

GEliik in 't voorgaande Hoofd-
deel de weersteutinge der
klootsche ligtbaaren te pas
quam; zoo komt hier ook ter
sneë haare straalbuiging, op
de vlakke van lichchaamen van
andere stoffen die doorschijnen-
de zijn, geboogen werdende
de stralen na de loodliny, of
van de zelve af na dat de door-
gang van de lichtstralen, daar
begint te vertraagen of te ver-
wakkeren: zijnde van de logt in 't
glas als twee omtrent tegen drie,
en van de logt in 't water als drie
byna tegen vier als de ervarent-
heid leert: daar zig den Schilder
van dienen kan.

En hoe
in glas
en wa-
ter.

Dog deeze dingen niet nader
wiskonstig onderzoekende, als
d' Heer Chr. Huygens gedaan
heeft, weetende dat een Schil-
der

der altijd in dit stilleven de nature kan voor zig zetten; als hy eenen dag en zelve oogpunt maar behout, in zijn gantsche tafereel; zoo geevenwe den weertgierigen Leezer de volgende zaaken aan te merken.

Het *glas* moet noodzaakelijk werden gekoloreert, na dat de lichchaamen zijn, daar het tegenstaat, flauwer, of sterker na de afstand, helderheid, of dikte van 't glas is. Koloreringe van 't glas.

Een groen glas tegen een witte muir schildert of schommelt men met swart en terreverd heel dun over de grond: zoo het cristallijn is, met dun swart alleen, latende altijd de agterste grond doorschijnende, en men glanst het alleen met wit. Een groen glas tegen een witte muir.

Als 'er vogten in de glazen zijn, moeten 'er verscheide straalbuigingen worden in agt genomen.

Indien 'er *spaanse wijn* in u glas is, zal men tot de schaduwe van de wijn gebruiken Spaanse wijn daar in.

bruine schijtgeel lak en swart; of schijtgeel alleen, en tot de weergesteuite glans, rusgeel of koningsgeel.

Roode
wijn.

Indien 'er *roode wijn* in 't glas is, zoo gebruikt na voorval en vereisch lak en swart tot de diepsels, tot de tusschenkoleur lak alleen, en tot de weersteuwinge lak en vermilioen; zoo-daanig, datge het leeven zoo na by komt, als 't mogelijk is.

Witte
wijn.

De *witte wijn* in een glaze vat begeert swart en ligte schijtgeel tot zijn diepsel, tot de tusschenkoleur terreverde swart en ligte schijtgeel en tot de weersteuwinge ligte schijtgeel en koningsgeel, na de kragt en gloeyentheid van de wijn is.

En an-
dere
vogten.

En hier uit is 't niet moeje-lijk; om te verstaan, hoemen met sterke wateren, en verscheide kolorijten der zelve, met zuiver water, en gants helderen oly, en andere vogtigheden meer zal te werke gaan; waaromwe, om kort te zijn,
dit

dit Hooftdeel, als genoeg vol-
daan, kunnen besluiten.

VIERDE HOOFDDEEL.

Van Peerlen en kostelijke Gesteenten.

LAat ons ook ten minsten een Gebruik
van
paarlen
en ko-
stelijke
gesteen-
ten. plaats vergunnen aan die ko-
stelijke kleynodien, van de wae-
reld zoo hoog geagt, en waar
mede zig aanzienelijke en ko-
ninklijke perfoonen veel verçie-
ren; om voor haare onderdaa-
nen, met namen den flegteren
ontzagchelijker te schijnen; alsze
waarelijk zomtjids heerlijkheid
van deugt in haar selven bezitten;
al hoewel daarom niet te min de
menschelijke dwaasheid met Israël
eenen koning begeert.

Deeze kleynodien nu stellen Waarom
afzon-
derlijk
verhan-
delt. we paarlen, diamanten, robij-
nen en diergelijke kostelijke ge-
steenten, die wel ten meeren-
deele de sterker weersteutinge,
die de steenen hebben, in agt
genoomen zijnde, uit het voo-
rige

rige onderwijs te schilderen waren : dog liever eenige nadere en byzondere onderregtinge schijnen van nooden te hebben, en by de meeste waereld zoo dierbaar staan, datweze de eere vergunnen van alleen te behandelen.

Paarlen.

De paarlen legtmen aan met swart en wit en een weinig lak en ligten oker, en men hoogt de zelve met enkel wit, en de weersteuitinge vereist ligten oker, wit en een weinig vermilioen; waar door men 'er de kragt en glans aan geeft, en de paarlen zoo zuiver van alloy maakt; als 't mogelijk is; gelijk een Schilder alzo weinig omtrent verleegen is; om groote als om kleene paarlen en gantze snoeren te maaken, en 'er volstrektelijk meè te handelen na sijn genoegen.

Diamanten.

Tot diamanten gebruiktmen swart en wit, en men dieptze ook daar mede, gelijkmen die met wit hoogt, en wat aangaat de speelende koleur, die zeer kragtig en schitterend is, daar af

in 't klein geschildert. 123

is weinig vast te zeggen, of 't moeste met wat omflag uit de wiskonst bepaalt worden, daar voor de Schilderen 't leeven zelve liever verkiezen, dat zecker gaat, alsze 't maar behoorlijk kunnen treffen, na alle de verscheidenheid, die zig hier omtrent openbaart, want zomtjids speelter groen, zomtjids blaauw op, dan openbaart het zig ros, en kan ook na gelegentheid 'er een ander verwe opspeelen, na 't oog des zienders, of stellinge van 't vlak der diamanten, of verwen der lichaamen, die 'er zig op vertoonen.

De *robijnen* werden geschildert als roode wijnen: maar zy moeten, daar den dag valt, met wit gehoogt worden, en deeze kleynodien komen veeltjids voor, en dienen veel tot groote en pompeuse staat en kleedingen: maar daar zijn nog andere edele gesteenten, diewe niet afzonderlijk verklaaren; alzooze uit het nu gezegde gemakkelijck

Robij-
nen.

124 *De Groote Waereld*
kelijk kunnen worden opge-
maakt.

En an-
dere
edele
gesteen-
ten.

Wy maaken dan den verstan-
digen Leerling zelve meester
van groote schatten : oordeelen-
de , dat het in zijn magt zal
staan met voorzigtigheid de *kar-
bonkels* , *turkoisen* , *saphyren* ,
esmerauden , *jaspissen* , *hyacin-
ten* , den *onijs* , *sardonijs* en
diergelijke steenen te maaken ,
en zelfs een gantschen hoogen
priesterlijken borstlap op te pron-
ken.

Ver-
maanin-
ge.

Oeffent u dan maar neerstig-
lijk , en gy zult uwe gesteen-
ten van tijd tot tijd waardiger
en fijnder doen zijn , en meer
gelden.

VTFDE EN LAATSTE HOOFDDEEL.

*Van Licht en Brand
des Nagts.*

Stoffe
deezes
Hoofst-
deels.

't I S gantschelijk noodig , dat-
we een Hoofstdeel maaken
van allerhande soorten van lig-
ten

ten en brand, die des nagts aangesteecken zijnde wonderlijk de omleggende lichchaamen doen te voorschijn komen, en in zoo veelerhande verscheidentheid, datze onbeschrijfelijk is.

Daar uit ligt te verstaan is, Moeyelijkhaid. dat de oeffeninge van deeze stoffe; om 'er in tot eenige zoorte van volmaaktheid en vastigheid te geraaken, al vry swaar is, en dat 'er om verscheidene vertooningen van nagtligten wel uit te drukken veel overleg voorzigtigheid en beschouwinge van de natuur en ervarentheid van nooden is.

Wy zullen den Leerling Aanbieding van hulpe. eenige aanmerkingen van de voornamste voorvallen ter hand stellen; om hen zoo op de weg te helpen; wel wectende, dat het gebruik en oordeel hier 't voornaamste werk moeten doen.

Alle schaduwen zijn hier sterk en kantig; en om in 't gemeen Algemeener aanmerkinge van nagtligt. wat te zeggen van *toortzen, fakelen en lampen*; zoo weet, datze by-

byna op eene wijze te behandle-
 len zijn; nogtans hebben de lam-
 pen, en byzonder van goeden
 oly gevolt minder rook; gelijk
 mede de *keersfen* van smeer en was,
 met welkers vlamme die van *aan-
 gesteecken hout* zeer overeenkomt.

Dog merkt ook aan dat de *fak-
 kelen* en *toortzen* puntiger opgan-
 gen hebben, en swarter en dik-
 ker dampen uitwasemen. Wat
 nu deeze ligten in 't byzonder
 aangaat.

In 't by-
 zonder
 van
 toort-
 zen en
 fakke-
 len,

De *toortzen* en *fakkels* legt-
 men de vlammen aan alleen met
 rusgeel en hoogtze met konings-
 geel, en der zelve punt vereische
 'er wat vermilioen onder, en 't
 vier of scherpigheid, die in de
 rook zagt versmelt, wilt een wei-
 nig lak onder het rusgeel en ver-
 milioen hebben.

Om dat nu de vlamme en wel
 aan de kanten en boven inzon-
 derheid scherpachtig en hoog op-
 loopende, min of meer door-
 schijnende is, daarom moet men
 aanmerken, wat lichaamen
 daar

daar agter zijn; om is 't noodig, daar van iets aan dat gedeelte der vlamme mede te deelen.

De damp moet swart zijn digte by de vlamme, en moet met beenswart, keulze aarde en omber geschildert worden; en van de vlamme al verder afgaande met de donkerheid van de nagt 't zy logt of agtergeleegene lichaamen verdwijnen.

't *Lamplicht* komt met het voor- Lamplicht.
gaande overeen, uitgenoomen dat de punt boven zoo rood niet en is; en men moet in 't schilderen van des zelfs damp wat ligten oker mengen.

't *Keerslicht* is zomtjids onder Keerslicht.
aan de vlamme zeer schoon blaauw, gelijk wel mede die van 't vier in groote koude, 't midden nu der vlamme schildertmen als dat van de toortzen; de punt van de vlamme moet nog minder vermilioen hebben, als der toortzen en fakelen.

Indien 'er een vlamme van Licht van de

voor-
loop
van
brande-
wijn.

voorloop van brandewijn gemaakt word, die blaauwagtig is, wor-
ze behandelt met ligten oker en
wit en wat blaauw onder aan de
vlam; dog in 't ligt zagt ver-
smeltende, enz' is booven aan
nog minder root, als die van een
keers.

De damp van dat ligt, als het
naby is, vertoont zig dun en
kan mager geschommelt worden
met ligten oker, dun met oly
gemengt, agt geevende nogtans
ook op de lichchaamen, die'er
agter zijn, en'er door kunnen
schijnen.

Turf-
ligt.

De *turf*, alsze sulpherig en
brakagtig is, helt na de voorloop
van brandewijn.

Weer-
steu-
ringen
van 't
vier.

Wat de *weersteuvingen* van 't
vier aangaat, daar van is maar
in 't gemeen te zeggen, datmen
des zelfs kragt, de lichchaamen
daar 't aansteuit haaren aard, de
verheid daar van af, en 't oog-
punt moet in agt neemen, en 't lee-
ven op 't kragtigste uitdruk-
ken.

Zoo

in 't klein geschildert. 129

Zoo kan een Schilder 't ligt Bestand
voortbrengen, en verdooven,
en brand stigten, en uitblusschen
naar zijn welgevallen; en hoe
leevendiger en kragtiger, hoe
beter, zullende daar van een
roemrugtiger naam nalaten, als
die gene, die den tempel van
Diana in brand gesteecken heeft.

VYFDE BOEK.

*Verklaarende het*S T I L L E V E N
van Boom, Herfsten en
Aardvrugten.

EERSTE HOOFDDEEL.

Van de *Druiven.*

Ordre.

Y gaan over tot het
stilleven van boom,
herfsten en aardvrug-
ten, die tot 's men-
schen onderhoud uit 's aartrijx
vrugtbaren schoot geschonken
worden, zullende die meest ver-
handelen, die by ons wassen,
of in de naburige landen, en
veel voorkoomen, en daaren-
boven eenige onderwijzinge van
nooden hebben, van hoeze op 't
tafereel van een Schilder tot 's
menschen vermaak en voedinge
van etens lust leevendig zullen
konnen werden verthoont 't gee-
newe in ses Hoofddeelen van dit

Vijf-

Vijfde Boek zullen trachten te volbrengen.

d' Eerste plaats en rang dunkt ^{Druiven} ons, datmen bequaamelijk de ^{en} *druiven* toevoegt, van ouds veel geschildert, aangenaam voor 't oog, smakelijk voor de tonge, en behelzende die vogt, die wel gebruikt, God en de menschen verheugt.

Deeze zullenwe voldoen kunnen, alswe *witte*, *blauwe* en *roode spaanze druiven* leeren schilderen.

De *witte druiven* worden aan- ^{voeg} gelegd op den dag met engelse ^{eerst} as, schijtgeel en wit: maar in ^{witte,} ^{dan} de schaduwe moeten as, schijtgeel en swart het werk doen: maar de reflexie begeert maar een weinig as: dog wat meerder schijtgeel.

Als men de *witte druiven* dus verre in diervoegen geschildert heeft; zoo moet den dauw met ultramarijn en wit, of ook wel met wat lak vermengt in een witten oly, diemen over de

134 *De Groote Waereld*
druiven schommelt, doen gebooren werden: dog om de dauw in de schaduwe te voorschijn te brengen, moet swart lak en wit gebezigt worden.

Als dit alles nu dus verre vervaardigt is; zoo moetmen de druiven op den dag (daar geen dauw op haar en is) glanssen met wit, zagt verdreeven en laxcerenze in de reflexie, met enkel schijtgeel of geele lak na gelegenheid.

Dog de karlen der druiven, die in de rijpe doorschiijnen, hoedaanige men voornaamentlijk schildert, moet niet vergeeten zijn. Deeze doet men zien met onder de schijtgeel of lak ligten oker met wat as en wit te mengen, en tot de schaduwe, swart.

blauwe.

De *blauwe* druiven hoe meenigerhande zy ook zouden mogen zijn, zy worden alle omtrent op eenerley maniere geschildert, te weten, men legt-

in't kleyn geschildert. 135

ze aan met swart, bruin rood en lak; indien ze in de reflexie rood zijn, kan men bruin rood en swart gebruiken, of lak en rood, of wel meede lak en swart neemen, indien ze geelagtig rood zijn, bezigt men lak en schijtgeel; of als ze geelgroenig zijn, schijtgeel en swart.

Wanneer ze nu aldus behoorlijk en zagt geschildert zijn, zoo moet men daarop natuurlijk den dauw brengen, gelijk als op de witte druiven, en aldus meede opglansen en in de reflexie laxeeren zontijds met lak, of lak en schijtgeel en zontijds met bruine schijtgeel alleen, na dat men van 't leeven zelfs zal gebooden werden.

Daar volgen dan de *roode* en roode *spaanse druiven*, die niet onver- de spaanse. maakelijk om schilderen of om schilderijen te vercierren niet onbequaam zijn.

Men legt de zelve aan met lak alleen; of bruinrood en

136 *De Grootte Waereld*
lak, na datze rijp zijn; of
wel met eenige groenagtigheid
daar onder; indienze wat on-
rijper vertoont moeten wor-
den.

De rijpe moeten in de re-
flexie met vermilioen of bruin-
rood geschildert worden, en
daarna met lak alleen gelaxeert,
indien de reflexie heel rood is:
maar zoo andersins niet, moet-
'er schijtgeel meede vermengt
zijn. De druif is aan 't bovenste
einde geel okeragtig, daarom
moetmenze ook aan die plaat-
ze met oker en swart schilde-
ren.

Met den dauw en 't hoogzel
handeltmen op de zelve wijze
als met de blaauwen.

Besluit. Als iemand zoodanig de drui-
ven leert schilderen, hy zalze
met 'er tijd zoo natuurlijk leeren
maaken, dat m'er niet alleen
vogelen; maar ook menschen
mee zou kunnen verrasschen,
en 't vrouvolk, na datze in
zeekere staat zijn, wel al te
sterk

sterk haare inbeeldinge kunnen gaande maaken.

Gelijk het ook wel kan geschieden omtrent *persiken*, *abrikozen* en *pruimen*, daar meede wy 't volgende Hoofddeel willen stoffeeren.

TWEEDE HOOFTDEEL.

*Van Persiken, Abrikozen
en Pruimen.*

Onder de snoeperyen van den <sup>Aan-
vang.</sup> herfst, daar de menschen met zonderlinge gratigheid toegedreeven worden, en die daarom als ook schoone verwen hebbende, in schilderyen aangenaam zijn, kunnen niet van de minste gereekent worden de *persiken*, *abrikosen* en *pruimen*; vrugten nochtans, waar aan zig de menschen, inzonderheid aan de laatste maar al te veel tot haar nadeel vergrijpen.

Wy gaanze in die ordre leeren schilderen zoo levendig

138 *De Grootte Waereld*
dig als 't ons mogelijk zal
zijn.

Persiken
haar
onder-
scheid.

De *persiken* zijn veelerhande,
en die hier van de meeste naam
zijn, agtmen de *montagnese* en
swolse, die wy daarna beide zul-
len verhandelen.

Monta-
gnese.

De *montagnese* schildertmen
op den dag met oker, ligte
schijtgeel en wit, en tot de
tusschenkoleur kunnen neemen
swart, ligten oker en wit; de
schaduwe begeert ligten oker,
omber, swart en schijtgeel; tot
de reflexie gebruikt oker en schijt-
geel met een weinig omber ver-
mengt, en daarna zoo schom-
melt den dauw op u welge-
schilderde persike met swart en
wit alleen; of wel met een wei-
nig lak vermengt.

swolse.

Wat de *swolse* persiken aan-
gaat; men schildertze op den
dag en schaduwet het ongebloosde
op de wijze van de voorige:
het rood, dat op dezelve is,
legt men aan met lak, vermi-
lioen en wit, en zoo 't gants
rood

in 't klein geschildert. 139

rood is, gebruiktmen enkel vermilioen: daarna werdenze met lak gelaxeert: en wilmenze nog wat groen en onrijper schilderen, moet men onder het ongebloosde wat engelse as of terreverde doen. Tot het gebloosde, onrijp zijnde, gebruiktmen wel vuilderrood, namentlijk bruinrood en lak en swart, of lak en bruinrood alleen zonder te laxeren.

Men schildert den dauw of dons op den dag met koolswart lak en wit; of ultramarijn lak en wit, en maakt de schaduwe wat donkerder, na dat het leeven is: en met deeze onderwijzinge behoorden de *persiken* te vreedent te zijn.

d' *Abrikosen* volgen derhalven, die, hoewel met de *persiken* eenige eigenschap gemeen hebbende, nogtans in 't byzonder de navolgende onderrigtinge begeeren, te weeten, menschildertze met ligten oker en wit op den dag, en met omber en schijtgeel,

geel in de schaduwe ; op hoedagnigen maniere zig omtrent ook de reflexie handelen laat , moettende alleen de omber met wat meerder schijtgeel weezen vermengt.

Wanneer 't nu alles droog is , zoo gebruikt op den dag rusgeel , en laxeert u schaduwe met bruine schijtgeel , of gele lak , gelijk als mede u reflexie.

Om het bloofen , als ook den daauw 'er op te vertoonen ; zoo handelt 'er meede , alswe van de *persiken* gezegt hebben : maar met de *pruimen* is 't wat anders geleegen , als nader by de druiven koomende : daarom alsze rood of blaauw zijn , handeltmenze ook als de roode of blaauwe druiven.

Pruimen.

en met name witte.

Maar de *witte pruimen* legtmen op den dag aan met lichten oker , schijtgeel en een weinig wit , in de schaduwe gebruiktmen oker en meerder schijtgeel zonder wit , en in de reflexie moet

in 't klein geschildert. 141

moet oker of schijtgeel koomen: wiltgeze wat groender hebben, doet dan een weinig as onder de oker en schijtgeel.

Als de pruimen zoo verre geschildert, droog zijn, laxeert dan uwe reflexie met schijtgeel na dat het leeven medebrengr, en schommelt den dauw op dezelve, alsze wel geschildert zijn, in een witten oly, met lak, swart en wit, ligter of donkerder na 't leeven.

't Vermaak nu van deeze vrugten kanmen 't gantsche jaar door genieten.

DERDE HOOFTDEEL.

Van Karsen, Aalbesien, Aardbesien, Moerbesien en Kruisbesien.

MY dunkt, datwe nu voor 't naaste de *karsen* en *besien* wel moogen plaatzen; die ook van verwen, korlen, dauw en glans met de nu verklaarde vrugten de naaste gemeenschap hebben,

Wat en hoe hier te handelen is,

ben; en uit de voorige verhandeling ligt ontfangen, en derhalven korter kunnen onderweezen werden.

Kerfen. De *kerfen* zijn veelerhande; waar uitwe de *morellen*, *roodekerfen* en *witte rouaanse* verkiezen; om van te spreken:

Morellen. De *morellen* legtmen aan met lak en swart, en laxeertze met schoone florentijnse lak, en glantse op met wit zagt verdreeven.

Roodekerfen. Maar de *roode kerfen* legtmen aan met vermilioen en lak, en dan laxeertmenze met enkel lak, en glantse als de *morellen*.

Witte rouaanse. En zoodaanig worden ook de *witte rouaanse* geglanst, alsze eerst zoodanig omtrent als de *montagnese* persiken geschildert zijn.

Aalbesien roode. Om nu van de *aalbesien* te spreken, de *roode* koomen de roode karsen naast, en worden omtrent aldus geschildert en geglanst.

Maar men kan de korlen maaken,

ken, als men onder 't rood, een weinig ligten oker doet.

Swaarder zijn de *witte aalbesien*, die men schildert met wit, ligte schijtgeel en oker; tot de korlen gebruikt men ligten oker en schijtgeel, en een weinig vermilioen en wit, en men glantse, als nu boven meermaalen gezegt is. Witte.

De *swarte aalbesien* legt men aan met beenswart en lak, en men hoogtze met wit op, en dit's al de parade dieze van doen hebben. Swarte.

Zoo dat we gaan beschrijven de *moerbesien*, welkers korlen ieder als een morelle of roode kerse word geschildert, naze rijper of wat onrijper zijn, daar op te letten staat. Moerbesien.

De *aardbesien* gants rijp zijnde handelt men byna als de kersen: maarze moeten weiniger gelaxeert worden, en ieder korrel heeft zijn glansje. Aardbesien.

Maar daar zijn ook *witte aardbesien*, die omtrent als de witte spaanse kerffen te schilderen zijn. Ook de witte.

De

Kruis-
besien
zoo
witte
als

De kruisbesien zijn witte en roode. De witte gants rijp werden geschildert als een geelagtige rijpe druive, door de sonne gestoof, men trekt 'er de adertjes overheen met een weinig schijtgeel swart en wit. De fijne hairtjes boven op, zijn in zoo een afstand, als men tot sijn tafereel verkiest niet wel zichtbaar, ten zy iemand alleen eenige witte kruisbesien van naderby, uit kurieusheid, voornam te schilderen.

Rode.

De roode of zoogewilt, blaauwe kruisbesien, werden byna als de blaauwe druiven geschildert, moerende alleen wat roodagtiger voorkoomen, 't geene met bruin rood en lak verkreegen word. De adertjes maaktmen als voren; dog wat bruinagtiger en vorders is hier geen swaarigheid; weshalven wy afscheid neemen; om nog van andere aard en boomvrugten eenig onderwijs te doen.

VIERDE HOOFDDEEL.

Van Appelen, Peeren, Meloenen en Pompoenen.

NU gaanwe vrugten leeren Orde schilderen, en die voor de van keuken, en die tot raauw ge- voore-bruik en snoepery dienen kon- gang.nen; zullende in dit Hoofddeel van appelen, peeren, meloenen en pompoenen handelen.

De appelen zijn zoo verschei- Appelen.den van aard, datmen met haar geheel, zoo veelze hier bekend zijn, te beschrijven, een gants boek vervullen zou; daarweze nogtans een korte en genoegzaame eere tot onderwijs zullen aandoen; verklaarende haare groenheid, geelheid, en roodheid, en ook de witheid van binnen, waar door het alles voldaan geagt kan worden.

De groenheid heeft trappen Haare na de soorten van appelen en groen-haare rijpheid, zy werden groen heid. zijnde, op't hoogfel geschildert met

met terreverde en schijtgeel, in de schaduwe met swart indigo en schijtgeel: en in de reflexie moet het schijtgeel overvloedig gebruikt worden.

Geel-
heid.

Alsze nu *geelagtig* zijn, moet 'er meer schijtgeel by koomen, naar 't leeven vereist, ende terreverde en indigo gemenageert zijn.

Rood-
heid.

De *roodheid* der appelen, word als het rood van de persiken verkreegen, geevende ofneemende, naar dat zulx 't leeven den Schilder ordoneeren zal.

De op-
gesnee-
dene.

De *opgesneedene* appelen, gelijk ook de persiken van binnen, dog wat sappiger, worden met oordeel naar minder of meerder rijpheid met schijtgeel, ligten oker en wit gemaakt.

Peeren.

Dus ook de *peeren*, die als de persiken, meest wat sappiger vallen; 't andere hebbenze met de appelen gemeen.

Meloen-
nen.

Wat nu de *meloenen* aangaat, daar veele veel werkx van maaken, inzonderheid maatig rijp, droog en geurig zijnde, die zullenwe

lenwe tragten zoo smaakelijk te leeren schilderen, dat het den verkooperen niet tot schaade strekken kan.

Zy zijn van veelerley foorte, gelijk ook de *pompoenen*, welkers schilderinge genoegzaam in de onderwijzinge van de meloenen is ingeslooten.

De *meloenen* dan van buiten, op zijn *rijpste*, werd de onderste schorfe geschildert met een geelagtig groen, dat uit schijtgeel, terreverde, swart en wit getempert word, en zomtijds ook uit ligten oker, schijtgeel en as op den dag, maar in de schaaduwe gebruiktmen schijtgeel, swart en terreverde, en daar moet meerder schijtgeel in de reflexie weezen.

Alsze dus verre geschildert, droog zijn, moeten de *aderen*, die 'er overloopen, met swart, ligten oker en wit geschildert worden.

De *onrijpe* meloenen en die zonder aderen zijn, gelijken de

K

pom-

pompoenen , en worden geschildert met een geele grond , als boven gezegt is , welkers vlammen gemaakt worden uit terreverde , schijtgeel , indigo en swart , zomtijds gebruiktmen wel schoonder groen , als as en schijtgeel , ook wel vuilder , als as , schijtgeel en wit.

En van
binnen

Van binnen werden de meloenen , rijp zijnde , geschildert als volgt ; men legse aan met ligten oker , vermilioen en schijtgeel op den dag.

Tot de schaaduwe nu moet ligte schijtgeel , omber en vermilioen zijn , zomtijds een weinig lak daar onder na vereisch van het leeven.

Alsze onrijp zijn , valt het wat na den groenen , en daarom doet men onder die verwen wat terreverde.

De kor-
len.

De korlen werden geschildert op den dag met swart , ligten oker en wit , en een weinig vermilioen om de gloejentheyd ; dog in de schaduwe moet

moet het wit gemenageert worden.

Wat het sap betreft, dat moet ^{Het sap.} geschildert worden als een drop-
pel waters, waar van boven is
gesproken; ten waare het wat
onklaar was geworden, dat dan
zig zelve wel wijzen zal.

En aldus kunnen 's winters en
zomers zoo natuurlijk meloe-
nen leeren schilderen; dat 'er
maar alleen de smaak aan zal
ontbreeken.

VYFDE HOOFTDEEL.

*Van eenige Aard en Peulvrug-
ten voor de keuken.*

Gelijk de vrugten, die alleen <sup>Manie-
re van
verhate
delen.</sup>
of te gelijk ook voor desert en
noeperyen dienen, 'toog des sien-
ders vermaaken, en zijn lust scher-
pen; zoo heeft het geen minder
plaats omtrent die aard en peul-
vrugten die tot spijs in de keu-
kens verscheidentlijk toebereid
worden; om 's menschen lich-
chaam uit veelerhande deelen op-
K 2   gemaakt,

gemaakt, verscheidentlijk te voeden, en haare werkingen te onderhouden.

Deze nu, dewijlze zeer veelgerhande zijn, en veel in kolo-rijt overeenkomen, zullenwe daar uit zoodaanige verklaaren; die in de schildery niet onaange-naamst zijn, en de andere van selfs leeren opmaaken: te weeten, ons voorneemen is te handelen van *koolen, sellery, endi-vy, peulvrugten, asperges, en van de gesonde knollen.*

Stoffe
deezes
Hooft-
deels.

Witte-
kool.

De *witte koolen* bestaan uit veelerley groenen, en moeten, om niet te besterven, geschildert worden op het schoonste van den dag met as en schijtgeel, en zomtjids met terreverde schijtgeel en wit, in de schaduwe met swart, schijtgeel en wit, ook wel met indigo en-gelse as en schijtgeel, en hoe geelerze zijn; hoeze meer schijtgeel en wit begeeren daar onder gemengt te hebben.

Men gebruikt omtrent de zel-
ve

in't klein geschildert. 15E

ve maniere van doen in 't schilderen van *sellery* en *endivy*, alles temperende uit de verwen van de witte kool naar het leven: dog, om datze na de stronk wat geeler vallen, zalmen moeten gebruiken aldaar meerder schijtgeel, of mastikot of koningsgeel naar vereisch van zaken.

Sellery
en endi-
vy.

Wat nu de *roode kool* belangt, daar van zeggen we alleen, dat haar koleur ligtelijk kan gevonden worden uit het geenewe boven van de *roode* en *paarse bloemen* verklaart hebben: waar heenen wy den Leerling verzen- den.

Rode
kool.

Men maakt ook in zommige plaatzen van ons vaderland veel werks van *boere kool*, als 'er wat hertelijke ingredienten by komen; en de bevogtinge van de vrugt des wijnstoks; die 'er dan minder vyandschap (als men zeggen wil, dat het in 't leven is) als ooit mede oeffenen zal.

Boere
kool.

Deeze kool nu is zoo veelerley van koleur , datw'er weinig van weeten te zeggen : waar overwe ook niet bekommert en zijn , alzoo die verwen uit al 't geene nu verklaart is wel te vinden zijn , na 't leeven datmen voorheeft ; en wil ook deeze kool alsoo graaag gegeten als geschildert zijn.

Peul-
vrug-
ten.

Wy vangen dan in ordre de *peulvrugten* aan : die veelerhande wel van aard , maar niet van verwe zijn ; alzooze meest een zoorte van groen hebben , die het schande zou zijn , den Leerlingen , nu in zoo veel verwen onderweesen , niet toe te betrouwen ; om behoorlijk te vinden.

Asper-
ges.

En zijn ook de *asperges* gemakkelijk te schilderen : dog daar dient gemerkt , dat de knoppen boven uit den paarsen moeten geschildert worden met swart , lak en wit , of met lak , indigo , swart en wit , 't geene onder de aarde gestaan heeft , heeft

heeft met de sellery en endivy
gemeenschap; gelijk byna 't geen
boven d'aarde is in *witte asper-*
ges.

Maar wy spoedigen ons; om
iets meer van de gefonde *knol-* Knollen.
len te zeggen, die alsze droog
en zoet als de Nimeegse en meer
andere zijn, wel een Doctor
konnen besparen, wiens mede-
gijnen ten meerendeele zoo goet
en zeeker niet en worden bevon-
den.

Deeze worden op den dag ge-
schildert met wit, ligten oker
en swart, en in haare schaduwe
moet men het ligt wat mindere-
ren. 't Groenagtige van knol-
len word verkreegen op den dag
met as, schijtgeel en wit, en in
schaduwe met swart, indigo
en schijtgeel, en vereist de re-
flexie wat meerder schijtgeel.

Indien 'er nu iemand mogt Besluit
verleegen zijn, wat hy zom- tot
tijds eten, of ordonneeren zal voor-
omtrent aard en peulvrugten deel der
voor de keuken gewassen; hy Schil-
ders.

zal niet qualijk doen ; indien hy een verftandig en geoeffent Schilder verkieft , die hy een Schildery of vier laat maaken , daar in omtrent de meefte vrugten , en die t' zaamen kunnen zijn , in een faifoen gefien worden ; als hy dan verleegeen is , hy heeft maar deeze registers na te sien , en aanfien zal doen gedenken , en te vooren zijn fmaakluft opwekken kunnen nabehooren.

*SESDE EN LAATSTE
HOOFDDEEL.*

*Van eenige Uitlandfe vrugten , daar men een
fchildery mede kan
vergieren.*

Lof on-
fer
fcheeps
vaart.

DE fcheepsvaart is onvergankelijk in onze dagen boven die der ouden gefteigert ; enz^o is in ons land zoo volmaakt , datze voor geen landen immers behoeft te wijken : daar door wert aan ons vaderland alles geleverd , 't geene de zeen en ftoomen

men kunnen herwaarts vaaren: Middel; om uit-landse waaren te be- komen.
zoo dat we by ons geseegen land, en allergeseegenst als 't behoorlijk bestiert en in zijn vryheid werd gehanthaaft, nog een overvloediger schat ontfangen van allerley uitheemse waaren.

Daar uit ook den disch vercijert word, en de schilderyen kunnen worden opgemaakt, en 't zal tot ons tegenwoordig oogmerk genoeg zijn, indien we byzonderlijk van *granaat appelen, orangien, cytroenen, enz.* Welke hier te verhandelen staan. handelen zullen.

De *granaat appelen* schildert men van buiten op den dag met ligten oker, omber, vermilioen en wit, tot de schaduwe wert men genootsaakt lak, swart en bruine schijtgeel te gebruiken; nochtans met die voorsigtigheid, van 't lak wat milder of niet te spillen; na datse rijper of wat onrijper zijn: daarna glanstmenze op onder de dag koleur met een weinig wit.

Wat het binnenste belangt (gelijkze veel doorgesneeden werden ten toon gestelt) zoo worden de korlen gemaakt byna op deselve wijze, als men een roode aalbesie schildert. De opgesneedene bast van binnen vereist schijtgeel, ligten oker en wit, gelijk als men de witte yliezen door swart, ligten oker en wit natuurlijk genoeg verbeelden kan.

Orangie
appelen.

Naast *granaat appelen* kanmen bequaamst *orangie appelen* voegen, die op den dag met vermilioen, rusgeel en bruine schijtgeel aangelegt worden, en in de reflexie met vermilioen en bruine schijtgeel na behooren getempert, te vinden zijn.

Droog zijnde, laxeertmense in de reflexie met bruine schijtgeel en een weinig lak, en in de schaduwe met lak, en een weinig swart en schijtgeel vermengt, op den dag hoogtmenze op met rusgeel alleen, en zijnze bleekgeel, mengt m'er wat koningsgeel

geel onder om te hoogen. Als menze opgesneeden sal doen zijn, zoo schildertze omtrent als een rijpe kruisbesie, die na't orangie trekt, en het wit van de schelle schildertmen met swart ligt en witten oker.

Daar volgen de *cytroenen*, die Cytroenen. by desert, gebraad en rijnsse wijn veel geschildert worden, ze aanleggende op den dag met ligte schijtgeel, ligten oker en wit, in de schaduwe met schijtgeel, swart en ligten oker. Alsze droog zijn, hoogtmenze op den dag met koningsgeel of masticot, en in de reflexie wat schijtgeelagtiger om haare gloeyentheid. Opgesneeden zijnde, handeltmen die, als de *orangien*: dog wat groender; de reste werd met swart, wit, en schijtgeel volmaakt, en meer hier af is 't niet noodig te zeggen.

Die herdenkt watwe van bruine hairen, en verscheide groenten geleert hebben; zal zig ligt te verbeelden hebben; datmen
zon-

Kastan-
jen,
olyven,
kapp-
pers &c.

Zonder moeite *kastanjen*, *oly-
ven*, *kappers*, en diergelijke
vrugten meer zal kunnen schil-
deren: zoo dat we dit Boek zon-
der schroom eindigen mogen:
om het laatste aan te vangen;
daar het voornaamste werk in
steeken zal.

HET SESDE EN
LAATSTE BOEK.

Handelende van de verwen der
VIERVOETIGE DIEREN,

en haar

V L E E S C H;

mitsgaders van den

M E N S C H.

EERSTE HOOFDDEEL.

Van de Viervoetige Dieren
in't gemeen, en verwen
der zelve.

E viervoetige gedier- Vier-
voetige
dieren
noodig
in schil-
deryen.
ten zijn zoo noodfaa-
kelijk in schilderyen,
datmen die niet ont-

beeren en kan.

De landschappen begeerense,
veele geschiedenissen zijn zonder
die onvolmaakt 't Menschelijk ge-
bruik vereist de tamme, en zom-
nige van haar versellen de mensch
doorgaans, en men schildert

ZOO-

zoodaanige tot vervullingge van een stuk, daar in menschen zamen zijn.

Ook zijn de sinnebeelden ten allentijden zoo noodsaakelijk bevonden tot menschelijke leerszaamheid, ten grooten deele van dieren genomen; want men gebruikt een *leeuw*, om sterkte; koninglijke magt en edelmocdigheid te verbeelden: *ossen* en *paarden*, om arbeidszaamheid; *bonden* vertoonen getrouwe wagers, *hazen* vreesagtige, *buffels* en *stieren* stuirsheid en onbeleeftheid: *esels* onweetenheid, *apen* nabotfers en koddige snaaken. 't *swijn* vuiligheid en onreinigheid: *vossen* doortrapteloosheid: *rheen* en *herten*, schoonheid en snelheid, en dus andere meer iets, dat met haaren aard overeenstemt.

En daarom zijn 'er spreekwoorden in alle talen van ontleent, ja zelve de tronien der menschen na deese of geene dieren swierende, geeven veeltijds dier-

diergelijke natuire niet duisterlijk te verstaan; gelijk van de aanschijtkenders van ouds is waargenoomen, en *W. Goeree* in zijn vernuftig en doorwrogt werk van de *menschkunde* aanwijst in 't vijfde Hooftdeel.

En hoewelmen de *dieren* teekenen kan, dat is, met dag en schaduwe aanwijzen, of nader met krijonnen, of waterverwen vertegenwoordigen, zoo is 'er nogtans niet leevendiger en duisfamer, te gelijk; als dat zulx door olyverwen geschiet.

Van de dieren is veel in schrift nagelaaten, en 't is niet al waarheid, dat 'er autheuren, die zelve niet alles kunnen onderfoeken, en graag haare boeken met wonderlijke dingen stoffeeren, van geschreeven hebben: dog *Aldrovandus*, *Gesnerus*, *Jonston* en *Bochartus* hebben daar in met reedelijke vrugt gearrebeid, die een schilder, zoo hy kan na te zien heeft, zoo om de sinnebeelden te becter te verstaan,

Haaren
aard en
verwen
be-
schree-
ven.

162 *De Grootte Waereld*
staan, als om de beschrijvinge
der verwen; insonderheid van
zoodaanige dieren, diemen voor
zig niet wel, of gereedelijk ge-
noeg zomtjds bekomen kan.

Welke
gedier-
ten hier
te ver-
hande-
len
staan.

Wy zullen de meest gebrui-
kelijkste gedierten verhandelen,
en daar in zoo veelerhande ver-
wen zullen voorkomen, datse
voor alle omtrent zullen kon-
verstreken; en deese agtenwe-
te weesen, leeuwten, keemels,
ezelen, stieren, rammten, ber-
ten en rbeen, vossen, apen, bon-
den, katten, ratten en muizen,
hazen, konynen, weezelijes,
bonsingen, schildpadden en stee-
keverkens; die zommige nog al
verwen gemeen hebben en kor-
telijk daarom in de drie volgen-
de Hoofddeelen van ons zullen
verklaart worden.

TWEE.

TWEEDE HOOFDDEEL.

Van Leeuwen en Paarden.

Alle digteren zoo ouden als De leeuwen nieuwen hebben niet on- eerst ge- plaatst. gevoegelijk de *leeuw*, als den konink der viervoetige dieren aangemerkt, en d'eerste plaats isze daarom in de verhandeling der dieren toegevoegt, en 't is niet onreedelijk, dat wy Schilderen het ook navolgen.

De *leeuwen* zijn jong of oud, Vers- chei- dent- heid. en wijfjes en mannetjes, die met haare groote maanen meest verbeeld worden, of goed, of quaad en al brullende.

Van haar kolorijt zullen we Kolor- rijt. 't voornaamste aanteekenen; om alles met wat te geeven of te nemen na voorval te kunnen schilderen.

De *leeuw* dan moet op 't lijf lak, omber, swart en ligten oker hebben in de middelkoleur tusschen de rug en buik wert 'er vereist bruinrood, lak, ligte

L schijf-

schijtgeel en ligten oker; enze word opgehoogt met een weinig wit 'er onder.

De tuffchenkoleur, die naast de buik komt, moet gemaakt worden met eenig swart en wit onder de voorgenoemde koleuren te mengen.

Onder de buik moet swart, wit en ligten oker zijn. De beenen en steert worden als het lijf gekoloreert.

Tot de neus en de bek vooraan, gebruiktmen omber, swart en wit; de oogenappel of middelste kol in 't ooge begeert enkel beenswart. De geele kring, die 'er omgaat bruine schijtgeel en ligten oker, alsze goeder-tierend zijn: maar alsze razende zijn van gramschap, wert 'er een weinig vermilioen ondergemengt, 't wit moet meer geopent zijn, en 't gantsche lichaam 'er na staan.

Zoo kanmen gemakkelijker een goede koning der viervoetige

in 't klein geschildert. 165

tige als der tweevoetige dieren maaken, en verbeelden hooft de leeuwen

*Trotze konnen neder slaan,
Spaarende den onder daan.*

En dit zy van de leeuwen gehoeg gezegt; om plaats te maaken den paarden, die van allerley verwen gevonden worden; waarom we boven die gevonden hebbende, of in de volgende Hooftdeelen nog zullende vinden, alleen het schilderen van een wit paard zullen schrijven.

Dit schildertmen op den dag met wit, ligten oker en swart, en op 't hoogzel met enkel wit: de tusschenkoleur recommandeert den ligten oker, en gebiedt het wit wat te menageeren: tot de schaduwē moet swart en ligten oker zijn met een weinig wit vermengt: de reflexie onder de buik moet meest ligten oker hebben, 't swart en wit gemenageert wordende.

De hoornen van de voeten schildertmen zomtijds met swart, wit, en ligten oker, en een weinig vermilioen; zomtijds ook met swart wit en omber.

't Kolor van de neuze komt overeen met dat van de voeten en hoornen.

Maar wat de oogen belangt: de kol schildertmen met beenswart, en 't andere met omber, swart en wit.

Indien de *witte paarden* ook wat gevlekt zullen op 't tafereel komen; zoo schildert men 'er de vlekken zomtijds met swart en wit, zomtijds met swart omber en wit, naar dat het voorvalt.

Opwek-
kinge.

En zoo kunnen de schoonste paarden maaken, die men begeert, als men de teekeninge zoo vast als *Tempesta* heeft, en verbeelden die voor triumphwageningen, of om vreedzaame, overwinnende en zuivere volkeren, na den toon der wetten lusterende, te kennen te geeven,
wel

in 't klein geschildert. 167
wel voor weinig gelt: maar ook
zoo konstig, dat de waardy daar
van nauwlijcx betaalt kan wor-
den.

DERDE HOOFTDEEL.

*Van Olyphanten, Beeren,
en Tygers.*

OP den *leeuwen* en *paarden*, Over-
gang,
waar van de laatste den men-
schen tot een groot nut dienen;
konnen de *olyphanten*, *beeren* en
tygers te voorschijn treden: van
welke twee laatste, 't mensch-
dom weinig nut in 't leeven
trekt, gelijk als van de *olyphan-* Oly-
phanten
en haar
aard.
ten tot den krijg van de oude
gebruikt, die ook veel van haa-
re geheugenis en verstand ge-
schreeven hebben.

't Zijn groote en lompe die-
ren in 't aanzien, en egter tot
veele dingen bequaam, en on-
derwijsbaar; om met de snuite,
behalven 't geen de natuire haar
leert, veele werkingen konstig
uit te voeren.

Schil-
deringe

Zy kunnen vastigheid, dan onderschraginge en vernuft verbeelden; somtijds zijnze wit, en laten zig als de witte paarden, dog wat vuilder schilderen, en zomtjids zijnze bruin, en dan maaktmenze met omberfwart, en wit, de reste zig zelve wijzende, uit het voorgaande Hooftdeel. Maar haare tanden in 't byzonder moeten fwart, wit en ligten oker hebben, en d' oogen als meer gezegt is, van andere dieren; beenfwart geschildert en wit opgehooge zijn.

Der
beeren
zinnep-
beelden.

En dus latenwe dat groote gevaarte met weinig omslag van onderwijzinge vaaren; overgaande tot de beeren; die verscheurende of wreed geschildert, toorn verbeelden kunnen: gelijk de beerinnen by d'oudheid te boek staan, datze haare jongen rouw gebaart met lekken vormen; als gelcerde luidende vrugzen haarer hersonen met 'er tijd schaaven en kennelijker maaken:
dog

dog ons niet met fabelen op-
houdende, gelijk de oudheid
met al dat wonderlijk en onver-
staanelijk is te hoog by de men-
schen verheft, daar vol van is,
is 't tijd ons oogmerk te berei-
ken.

De *beeren* dan worden geschildert op de rugge met swart en
omber, en 't swart mindert men
wat na de buik toe, en onder
de buik moet 'er by de genoem-
de verwen een weinig ligten
oker gedaan worden.

Om de *smoel* doet m'er wat
meer wit en swart by; om de
verwe grijzer te maaken. Zy
worden op 't lijf opgehoogt met
een weinig wit onder de voorge-
noemde koleuren; en zoo kan-
men de tragedie van de bespot-
ters van Eliza, en andere histo-
rien en sinnebeelden schilderen
na zijn believen.

De *Tygers* volgen nu; vlugge
en verscheurende dieren, be-
quaam, om snelheid en wreed-
heid af te maalen; de digteren

Kolo-
rijc.

Tygers
warze
vertoon-
nen.

der oudheid steldenze voor Bacchus wagen , gevoelende , datze van den wijn getemt wierden ; hoewel de wijn veel wreedheid en moord onmaatig gebruikt , veroorzaakt heeft : dog tot ons voornemen.

Haare
verwen

De *tygers* dan , schildertmen het lijf met bruinen oker en wit , op 't hoogfel moet ligten oker en een weinig wit weezen , en onder de buik wat ligtgeel met een weinig wit 'er onder. Als het gantsc beest aldus geverft is , schildertmen daar de vlekken op met bruine schijtgeel , swart en lak , en men hoogtze op met een weinig wit daar onder. De ooggenappel of kol werd met beenswart meede gemaakt : maar de ligte kring daarom begeert ligte schijtgeel en een weinig terreverde en wit , en zoo kanmen tygers maaken , of tygerinnen , die men anders wel leevendiger buiten 'c woud ziet , als aangenaam en wenschelijk is.

Ovren
gang

Dog de *wreestte dieren* , allengs-
kens

kens verlaatende, gelijk een mensch tot onderzoek en tugt geneegen, allengskens zijn wreedden aard uittrekt, zullenwe andere dieren gaan besigtigen meest tammem van aard en minder van kragten.

VIERDE HOOFDDEEL.

Van verscheide Tammer Dieren, meest by ons bekend.

HOe tammer dieren, en de Inleid-
dinge. mensch dienstiger, hoe meer daar op de denkbeelden kunnen gevestigd zijn; hoedaanige zy zullen ten deele zijn, die hier te verhandelen staan.

Maar de *stieren* die de eerste plaats hebben ingenomen, zijn zomtjids quaad, en vertoonen dan boose en eigensinnige menschen, die vry wat aan de koppige kant vallen; gelijk 'er veele zijn, die voor zagtzinnige broeders van 't Euangelium nogtans graag zouden door-
gaan.

Stieren. *Stieren* komen in schilderyen te passe, en de *witte* als reine, en om datze de bevrugte koejen geen overlast doen, als men getuigt, konnende als voorbeelden van matigheid verstreken, worden gemaakt als de witte paarden: gelijk ook d'andere stieren, even als de paarden, swart, wit, bond, rood, enz. bevonden werden.

Bokken en geiten. Van de *bokken* en *geiten* kennen omtrent het zelve getuigen; waarom we oordeelen, datse geen byzonder onderwijs van nooden hebben; de *bokken* vertoonen onbeleefde en stootagtige menschen, en de *geiten* vrugtbare, ook wel hoeragtige vrouwen.

Kemelen. De *kemelen* die snelheid, en ook met de *eselen* arbeidzaamheid te kennen geeven, komen in kolorijt zoodaanig overeen, datwe wel zullen doen, de *eselen*: als ons gewoener, en meer in schilderijen vertoont, te verklaren.

Men schildertze op 't lijf aan de

de steert en beenen met swart en wit, en men mengt op de rugge daar wat omber onder: aan de snuite wat blaauwer zijnde, mengt m'er wat smalt by: onder de buik moet swart, wit en ligten oker gebruikt worden: de voeten werden als der paarden geschildert: maar deeze lomperedieren varen latende, zullen we ons met netter en aardiger gedierten gaan vermaaken, by d'oude in groote agtinge, te weeten, *herten* en *rheen*, zinnebeelden van zinnelijkheid, schoonheid, vreesagtigheid, gehoor, vaardigheid, sterke begeerte alsze gejaagt worden, gelijk ook de hinden, aangenaame huisvrouwen met de vlugge steengeitjes vertoonen.

Herten
en
rheen
zinne-
beelden.

Deeze dan in verwen omtrent gelijk, kunnen op 't lijf geschildert worden met ligten oker, bruin rood en een weinig omber, waar by in 't ophoogen wat wit moet zijn; maar merkt dat het rood op de rugge moet gemena-geert

geert worden; om onder de buik te schilderen, gebruiktmen swart, ligten oker en wit. 't Hooft de steert en voeten worden als het lijf geschildert: de neuze vereist swart, omber en wit: de oogen beenswart en met wit opgehoogt te worden: tot de hoornen aan de beenen neemtmen omber swart en wit: de ooren van buiten als 't lijf geschildert, maaktmen van binnen, als men neemt de koleur, die de buik en 't lijf zaamen uitmaaken, en zulx wat ligter.

Vossen,
weefels
en bon-
singen.

De schrandere en bedriegelij-
ke *vossen*, daar mede de *weefel-
tjes* en *bonsingen* in kolorijt over-
cenkomen, worden geschildert
op 't lijf met bruinrood en ligten
oker: maar men moetze op de
rugge een weinig bruiner met
omber maken, en onder de buik
wat meer ligten oker en wit ge-
bruiken: de neus en oogen ver-
toontmen met beenswart: maar
mengt onder de neuze een wei-
nigje wit: dus schildertmen
vossen.

Maar

Maar om koddige *apen* te ma- Apen.
ken ; neemtmen omber swart en
wit op 't lijf , en onder de buik
wat meer wit : de bek moetmen
met swart , wit , ligten oker en
een weinig vermilioen schilderen :
de ooren met swart , omber en
wit , als meede de apensteerten ,
datwe niet vergeeten moeten ;
gelijk zyze niet graag en missen :
de oogen zijn swart en men
hoogtze met wit op , de kring
om het swart roept alleen om
omber , of mag daar onder zom-
tijds wel een weinig ligten oker
lijden.

Men zou nu van *honden* moe- Huis-
dieren ,
voor-
deelige
en scha-
delijke.
ten handelen : maarze neemen
veelerhande verklaarde koleuren
aan ; gelijk meede de *katten* ,
zelfs diefagtig , en nogtans klee-
ner dieren veerdiglijk straffende ,
als *ratten* en *muisen* , gelijk het
zoo veel onder de menschen toe-
gaat : maar de verwen zijn ken-
nelijk genoeg ; en om de zelve
reeden mogenwe wel staaken het
verhandelen van *hazen* , en van
vrugt-

Resluit. vrugtbaare konijnen; om geen papier, tijd en geld te quisten, makende van dit Hooftdeel een einde; om nog van *schildpadden* en *stekelverkens* te spreken.

VTFDE HOOFTDEEL.

Van Schildpadden en Steekelverkens.

Inhoud. Voor 't laatste plaatzen we by de viervoetige dieren *schildpadden* en dan *stekelverkens*, welkers pinnen wat na 't *schildpadde* aarden.

Der schildpadden sinnebeelden. De *schildpadde* vertoont traagheid (maar de *luyaard* is nog trager) en regte *huisvrouwen*, in haar huis als verborgen en woonende, die ook meer tegen de gebreeken van die sexe gewapent zijn, als de uithuisige.

Twee soorten. De *schildpadden* zijn byzonder in twee soorten verdeelt, *zee* en *landschildpadden*; diewe beide moeten beschrijven.

Zee schildpadden. De *zee schildpadden* schildertmen, de ligte vlammen met lig-

te schijtgeel swart en wit, maar tot de binnenste vlammen gebruiktmen omber, lak en swart, en men hoogtze op met wit daar onder gemengt, en zoo kanmen haare kasteelen timmeren: maar den hospes, die 'er in woond, laat het hoofd maar zien, en twee paar pooten onder uithangen; ten zy hy met zijn gantsche huis omgekeert; dog niet verdorven word.

De kop en pooten kanmen met omber swart en wit schilderen.

De oogen, als men zoo naby schildert volgen die der andere dieren, in beenswart met wit gehoogt; en als haar huis omgekeert is, maakmenze op den buik op met ligten oker, schijtgeel en swart.

De *land schildpadden*, en met name de kleine, daar veele fraaye Land-schildpadden. dingen van gemaakt worden, volvoertmen aldus.

De bruine vierkante ruiten op het lijf, maakmen van omber lak

178 *De Grootte Waereld*
lak en swart, en men hoogtze op
met wit daar onder gemengt.

Nu tot die vierkante ligte rui-
ten moet schijtgeel en konings-
geel gebruikt worden, en 't hoog-
fel is alleen koningsgeel.

Sinne-
beeld
der
steekel-
ver-
kens.

De kop, pooten, en ook de
buik hebben de verwe van de
voorgaande, zoo dat we hier af-
scheidende ten laatsten aanvan-
gen de *steekelverkens*, die zig
binnen trekkende, 't buiten lich-
chaam als een gewaapende kloot
onnaakbaar van de vianden doen
zien, en zoo deugtze rondom
gewaapent verbeelden; inzon-
derheid als ze op een heilige en
gewyde plaats leggen.

Schil-
deringe.

Deeze zijn gemakkelijk te
schilderen; als men maar op-
merkt, dat haare borstels byna
als der schildpadden werden ge-
schildert, gelijk zig het bruine
der pennen met swart, wit en
ligten oker laat vinden, en de
kop en pooten swart, wit en een
weinig omber begeeren, de oog-
jes zijn als meer gezegt is.

Als

Als het huis der schildpadden Gedee-
lijft
schild-
padden. glad en helder gemaakt is; zoo komt 'er boven het voorgaande alleen in aanmerkinge, dat het ligte nog ligter, als in de leevendige met meer wit daar in te mengen; en het donkere nog donkerder en gloeyender, met onder de verwen wat lak en bruine schijtgeel te mengen, moet geschildert weezen.

En dus van de viervoetige die- Over-
gang. ren haar leevendig koleur afscheid neemende, zullenwe in een Hooftdeel haar vlees zoo 't geslagt is, of op tafel komt, en in schilderyen veel kan te pas komen, gaan bezigtigen.

SESDE HOOFTDEEL.

*Van Geslagt Vlees, Rauw,
en Gekookt, Ongezouten
en Gezouten.*

DE leevendige dieren, die 'er Reden
van ver-
hande-
linge. veele tot spijsze zijn, vermaaken ook de menschen, om dat in haare beschouwinge te ge-

M   lijke

lijke het denkbeeld van haare
smaake, en van vrolijke gesel-
schappen, daar menze eet, in
geheugenis komt, en derhalven
is 't niet min noodzaakelijk,
die dood, en gekookt als lee-
vendig op ons tafereel te bren-
gen: zullende van *geslagt*,
raauw, en *gekookt vlees*, *onge-
zouten* en *gezouten* spreeken in
dit Hooftdeel.

Geslagt
vlees.

Als de menschen een verken,
schaap, kalf, of een schoonen
os heeft geslagt, die zijn kuip
zal stoffeeren, en hen veel smaa-
kelijke wintermaaltijden zal uit-
leeveren; hoe wert dan zijn
geest aangedaan en opgewekt:
laat ons ook zien, hoe verre
wy het kunnen doen: met kor-
telijk alzoo 'er al veel gesegt is,
en doe van dag, schaaduwe,
weersteuvinge enz. niet bysonder
spreeken zullen, daar van te
schrijven.

Twee
soorten
verkoor-
ren.

Alswe *ossen* en *schaapenvlees*
zullen hebben verhandelt, zal
zig het *verken vlees* en van an-
dere

dere soorten meer gemakkelijk
laten vinden.

't *Geslagt offevlees* wert geko-
loreert met lak, vermilioen en
wit, dat 'er minder onder moet
zijn, zoo 't bloedig is, gelijk
het gebeuren kan, dat zommige
deelen geen wit en begeeren. Het
vet schildertmen met ligten oker,
wit, swart en een weinig vermi-
lioen of lak: de schaaduwe en
reflexie, moeten dag van vlees
en vet volgen.

't *Schaapenvlees* valt wat blee-
ker, gelijk ook het *kalfsvlees*
en gebied den Schilder derhalven
meer wit te gebruiken; en men
kan best het leeven; om 't in
zijn tafereel te brengen, navol-
gen; en letten voorts, of 't min-
der of meer is uitgebloet, rein
of morsig geslagt, opgeblaa-
zen of niet; 't welk al eeni-
ge veranderinge toebrenge: maar
de Schilderen zijn gewoon,
met het beste en reinste ge-
slagte vlees allermeeft te vreedem
te zijn, daar inze buiten twij-
fel

182. *De Groote Waereld*
fel veele tot navolgers heb-
ben.

Die 't raauw vlees smaakelijk
ziet, denkt om het zelve ge-
kookt, onge-zouten, of gezour-
ten.

Ge-
kookt
offen-
vlees,
enge-
zouten.

Gekookt versch offenvlees ver-
eist wit, bruin rood, lak en
swart; zomtijds gebruikt men
een weinig ligten oker daar on-
der, gelijk als onder 't vetste wat
meer ligten oker en swart moet
weezen: maar minder wit.
't *Schape* en *kalfsvlees* &c.
volgt zig na evenreedenheid op
zoodaanigen wijze, als boven
van 't raauwe gezegt is.

en ge-
zouten.

Als 't *offenvlees gekookt en ge-*
zouten is, na dat 'er min of
meer zourigheid ingetrokken is,
schildert men 't wat gevende of
nemende op volgende wijze:
men gebruikt bruin rood, wit
en ligten oker en terreverde; in-
zonderheid daar 't wat groen is;
als 't wat rood is aan de kanten,
en dat verthoont zal worden,
mengt men bruin rood, lak en
wit

wit onder de verhaalde koleuren. 't Vet kan ligt geschildert werden, als men dat van 't raauwe vlees verstaat.

En zoo kan men *ham*, *gerookt vlees*, en *paterstukken* opgesneden en smakelijk op den disch vertoont, uit het nu gezegde schilderen; om daar op te noodigen hertelijke menschen, en mannen tegen stormen als een rots opgewassen, en geeven zijn vleesch zoo schoon, zoo vet en meugelijk, als men zelve begeeren zal: ziet wat kan een Schilder al maken:

Maar nu komt het toppunt van zijne wijsheid, de mensch, daar wy het volmaakste van de zienelijke nature, inzoeken, waar mede wy onze gantsche verhandeling sluiten zullen; spreekende in 't volgende Hoofddeel van een leevendig, in 't agtste van een dood mensch; met een nareden daar op in 't laatste, om alles te eindigen, volgende.

Besluit met

de orde van de verhandeling ten einde toe.

SEVENDE HOOFTDEEL.

*Van 't kolorijt van een Lee-
vendig Mensch.*

't **L**aatste, waar inwe eindigen zullen, zal de mensch zijn; om wiens nut en vermaak die alles geschildert is; en die wijs en verstandig zijnde, zig wonderlijk dienen kan van de beschouwelijke waereld.

Gelijk wy menschen ons zelve het voornaamste der dieren stellen; zoo mede van de schilderkonst, en 't was die tot het toppunt verheeven te zien, als 'er een Schilder was, die alle verscheidenheid der verwen, en kragtige kolorijten, die in menschen vlees, en met namen in de tronien voorkomen, 't zywe de verscheide menschen besien, of haare verscheide hertstogten, behoorlijk genoeg in alle doorwrogtheid kan uitbeelden.

De donsigheid en rondheid van de effene oppervlakten der
kinder-

kinderlijke leeden, ende die poezeligheid der vrouwen en haare blankheid met adertjes en vermilioen doorweven. De kloeke verwe der mannen, haar kragtig weefen, de brandewijns tronnytjes en aardige figuren 't zy van boeren of andere, en die een gloeyend aangesigt hebben, door de kragt van de warmte der geesten of de vogt, door 't kromheid van den Rhijn of elders, gedistilleert, aangefet, z'hebben alle vry haar werk, en geeven een Schilder van oordeel en geoeffentheid genoeg te doen: dog geen meerder werk is 'er, als aan de vrouwtjes behoorlijk op te schikken, enze te voldoen.

Uit het nu gesegde, kan den konstgierigen Leefser zien, dat het veel werk zijn zou; om van alle die verwen affonderlijk te handelen: we hebben een groot land, daarm' ons op verlaaten konnen, en van de dunheid zagtheid en gierlijkheid der bloemen gehandelt, en boven zoo vee-

ierhande zaaken leeren schilderen, welke hier groote dienst kunnen doen, datwe ons vergevoegen zullen, met alleen de temperingen van verscheide verwen op het pallet, te geeven: waar mede een Schilder, die oordeel gebruikt, en 't leeven voor zig heeft, alle verhaalde voorvallen zal kunnen voldoen, en die zijn derthien in getal, als volgt.

1. Ligten oker en wit.
2. Ligten oker vermilioen en wit.
3. Ligten oker vermilioen lak en wit.
4. Vermilioen en wit.
5. Lak en wit.
6. Koolswart en wit.
7. Koolswart, lak en wit.
8. Omber en lak.
9. Omber, beenswart en lak.
10. Terreverde en wit.
11. Terreverde, swart en wit, en lak.
12. Lak en swart, en ten laasten of 13. ligte schijtgeel, lak en bruinrood.

Deese temperingen ten proeve gestelt, zullen een Schilder na voorval in alles voldoen kunnen, tot groot vermaak; wat

zoorten en tronien van menschen, van wat ouderdom, sexe en hertstogten, die ook mogten voorkomen.

AGTSTE HOOFDDEEL.

*Van 't kolorijt van een
Dood Mensche.*

GElyk al dat leeven erst, ver- Waar-
om wy
laaft
gaat en sterft, al dat begint van een
doode
hande-
len.
op de waereld te verschijnen, ook een einde neemt, zoo zullen ook wy met een *dood mensche* eindigen, die deeze waereld, en haare gedaanten, en verwen met de oneindige woelingen van 't menschelijk geslagte, dat gaat en komt, is verdweenen, en wiens laaste snik alle deeze zienelijke dingen, en schilderagtige vertooningen van 't geheel al, voor hen doof en te niete maakt; om, als hy wel sterft, met de kennisse en liefde Gods, zig eeuwig in 't onzienelijke te verheugen.

Om hier omtrent behoorlijke war-
voor
ken-

dingen
hier
staan
aan te
merken.

kennisse te bekomen, moet een Schilder denken, dat een dood mensche veeltijds eenerley koleur heeft, daar hy, wat geevende en neemende, zig de verwen kennende, aan zou kunnen houden; te meer, dewijle de menschen grager de leevendige aanschouwen, en zonderlinge voorvallen, van geschiedenissen, bataillen, stukken van devotie enz. maar alleen de doode lichamen onverschillig begeeren; maar 't en is gants niet quaat en tot groot genoeg strekkende, dat hy ook nader overweege, hoe dat de menschen van haar leevendig kolorijt, dat door geesten, en voedinge en werkzaame beesigheid in haar word onderhouden, quynende ziekten allengskens veranderen, of door koortzen, die hen teffens neder slaan, schielijk vermindert werden, en zomtjids zoo verre, dat hy van een doode weinig verschilt, ja van zommige eerst gestorvene overtroffen word daar-

daarenboven, dat zommige menschen met een vol lichchaam sterven, of gedood worden; andere gantsch als een geraamte uitgeteert henengaan; dat de verscheidenheid der ziekten waar aanze sterven, eenige byzondere teekenen kan nalaaten; en wat diergelijke aanmerkingen meer, die in 't natuurlijk voorwerp mogten voorkomen, of van zijn oogmerk, of geschiedenis, die hy voorheeft, zouden werden geboden.

Van welke zaaken alle om niet nader te handelen, zullen we wederom, als omtrent de leevendige geschiet is, den Schilderenden leerling de verwen op 't pallet geeven, latende na 't voorraat, zig daar van dienen; gelijk hy ook nergens voor zal behoeven verleege te staan; als hy deese twaalf navolgende getempert zal hebben; te weeten,

1. Keulse aarde, ligten oker en wit. 2. Keulse aarde. 3. Keulse aarde, lak en wit. 4. Bruin rood,

Ons
oog-
merk.

Toepas-
sing
der ver-
wen.

190 *De Grootte Waereld*
rood, keulse aarde en wit,
5. Omber en wit. 6. Omber,
lak en wit. 7. Bruin oker, lak
en wit. 8. Omber en swart.
9. Omber en wit. 10. Omber,
swart en wit. 11. Swart en wit.
12. Swart en lak.

Toepaf-
sing.

Waar uit allerley slag van
doode menschen kan geschildert
worden, na ligt en donker, en
vereisch van het voorwerp, dat
hy voor zig heeft, of kragtig
aan zijn inbeeldinge indrukt.

NEGENDE EN LAATSTE HOOFDDEEL.

*Besluit van 't gantsche
werk.*

d'Aa-
teur be-
sluit
zijn
werk
daarom.

DUs zijnwe dan na veeler-
hande zaken kort, en zoo
wy meinen genoegsaam gehan-
delt te hebben, tot het einde
van dit ons voorneemen en werk
geraakt.

Her-
haalen-
de 't
verhan-
delde,

Daar zijn verhandelt de Hoofst-
verwen, enze zijn in sneeuw,
bloemen en stoffen aangeweesen,
haare

in't kleyn geschildert. 191

haare verscheide mengelingen met het gebruik daar van in logten, landschap, en wateren hebbenwe getoont. Wy hebben nader van die dingen gesproken, die landschap en wateren vergieren; en bysonder van visfen, kruipende gedierten, vogelen en kleen gevleugelte onderwijfinge gedaan; om veelerhande schilderyen vermaakelyk te doen voorkomen, en vorders is 'er het Stilleven tot nader gebruik van landschap en zee bekent gemaakt; en daarna hebbenwe schitterende lichchaamen beschouwt, 't Stilleven van boom, herfften en aardvrugten volbragt; en ten laatsten de viervoetige gedierten en den mensch op het tonneel gebragt.

Nu mein ik niet, dat 'er iets Zegt wat 'er voores noodig is. overig is, dat niet met maatige overpeinsinge en oeffeninge uit deese verklaarde voorwerpen zal kunnen geschildert worden, van menschen van oordeel, maar voor menschen die geen oordeel heb-

Weert
zommi-
ge van
de regte
Schil-
der-
konst.

hebben , en maar mannetje aan mannetje leeren maaken , kan 'er nooit genoeg geleert worden , en wy willen zoodaanige niet graag op dit schilders geregte noodigen ; alzooze nooit te onderwijfen zijn ; om tot overtuiging te geraaken , en op eigen begeerte te leeren staan : maar als arme wormen zullen blyven kruipen , zonder nimmermeer haaren geest edelmoedig op te beuren .

! Geeft
moet
den
regren
geelten.

Daarom dan , konstlievende Leefer , wekt in 't leesen van dit werk , u ligten geest op , beschouwt met aandacht de schilderagtige Waereld , ziet door andere oogen , als de gemeene , en onopmerkende menschen de natuure beschouwen ; om op eigene wieken te leeren dryven .

Toont
het nur
van zijn
werk.

En wie gy ook moogt zijn , die deese verhandeling leest , 't zy gy u tot de Schilderkonst overgeeft , of die ter loops wilt leeren verstaan ; om met
hoo-

hooger vermaak de gierelijke dingen te beschouwen, of om de verwen hier door wijsbegeeriger te begrijpen; ik hoop datge uwe leedige uuren, niet heel onnut zult verspilt oordeelen: maar eenige winst genieten van deesen onsen arbeid, dat tot een genoegsaame vergeldinge my gedyen zal.

Onderwijzen vaart wel en be-
mind my, die u dit uit een En
neemt
af-
scheit.
goethertig gemoet hebbe meede gedeelt, en die meer weet, verberge zijn talent niet voor het menschelijk geslagt.

E Y N D E.

WAARSCHOUWINGE

aangaande de

D R U K - F A U T E N .

D O o r 't afwezen des Autheurs is 'er hier en daar qua-
lijk , of ook niet na zijne wijze gespelt , en menig-
malen zijn 'er twee klinkers voor een gebruikt ; ook zijn
de reden-tekens niet al te wel in agt genomen : maar hy
zulkas overstaande , en den verstandigen Lezer biddende ,
die uit den sin te willen verbeteren , heeft maar de gro-
vere drukfouten aldus verandert.

I N D E T E X T .

20. Blad 8 linie leest *linnen*. 35. bl. 18. l. leest *Auria-
culas* en *Premula Veriffen*. 38. bl. 38. l. leest *bruinrood* ,
en aldus overal , daar 't als twee koleuren voorkomt. 39. bl.
1. l. dog nog leest *nog ook*. 40. bl. 16. l. leest *dit nogtans*.
46. bl. 24. l. leest 12. in plaats van in. 50. bl. 25. l.
leest *moet werden*. 51. bl. 4. l. leest *als hy*. Ier ook even
te voren op de redentekens. 62. bl. 26. l. leest *verschie-
ten*. 67. bl. 6. l. leest *kriggemen*. 75. bl. 27. l. leest *lager*
en niet hoget. 76. bl. 28. l. uit , leest *wit*. 88. bl. 1. 7.
leest *van recierley aard*. 1. 24. 25. annaten leest *Aminas*.
89. bl. 7. l. *schrijven* doet uit. 92. bl. 26. leest *wat swart*
'er onder , is &c. 96. bl. 11. l. leest *fruitstukken*. 1. 18. leest
een soort. 99. bl. 11. l. leest *hoppe*. 130. bl. 1. 4. in de
rijtel , voorts 1. 10. of 3. in de Text , en ook 't 191. bl.
17. l. leest *hester*. 149. bl. 19. l. leest *snoeperyen*. 154. bl.
19. 20. l. leest *onvergelijklijk*. 162. bl. 10. l. leest *konnen*.
166. bl. 27. l. leest *toom*. 175. bl. 22. l. leest *dieven*. 177. bl.
16. l. leest *als menza*. 180. bl. 1. 22. leest *en we van dag*.
181. bl. 12. l. leest *den dag*. 185. bl. 11. 12. leest *kyamhoud*.
1. 25. leest *voorland* , *daarw'*. 189. bl. 1. 21. leest *voervalt*.
192. bl. 9. l. leest *beenes*. 1. 16. leest *n eigen geest*.

A A N D E K A N T .

5. Blad leest *stoffen van*. 9: bl. na schulpwit doet uit
schildert. 39. blad. te vinden moet onder 't voorgaande
staan. 56. bl. leest *heldere loge*. 6. Boek in 't 7. Hoofst-
deel is de kant aanwijzinge vergeten.

CATALOGE van Neerduytsche Boeken en Sor-
teringe die by *Joannes* en *Gillis Janssonius* van
Waesberge zyn gedrukt, of nevens veele
andere in quantiteit by haer zyn
te bekomen.

A *Brenethii*, Medicyne der ziele. 8.
Amyraldi, Staat der Gelovigen. 8.
Aenmerkingen om Soet water in Amster-
dam te brengen. 4.

B.

- B** *Rachelii*, Geschiedenissen onses tyds, met Fig.
Bekkers nieuwe manier van Fortificatie. 8.
Beschryvinge van Guajana of van de koude en
warne Landen. 4.
Beurs de Groote Waereld in 't klein geschildert,
of Schilderagtig Tafereel van 's Weerelds Schil-
derycn, verklarende de Hooftverwen en hare
mengelingen in Oly. 8.
Bucani Christelyke Institutiën. 4.
Browns Werken, behelsende de algemeene dwa-
lingen des Volks, de Godsdienst eens Genees-
meesters, de Kruykbegraevenis, den Lusthof
van Cyrus of den vyfregeligen Ruyt en Men-
gelstoffen. 4.
Bontemps tegen de Wederdoopers. 12.
Bruchii, Scherm- en Wapenkunst. 4. met Figur.
Brink, Geestelyk Huwelyk. 12.

C.

- C** *Artesii* Brieven, twee deelen. 4.
- - - - Proeven der Wysbegeerte, Verhe-
melingen nevens de Meetkunde. 4.
du Choul Godsdienst, Legerichikking, Krygs-
tucht, en Badstoven der Onde Romeinen,
verrykt met een groot getal Medalien en Fig. 4.
Corpus, Goddelyke Vierchaar, vier deelen met
Figuren. 8.
Consultatiën en Advysen van Utrecht, twee dee-
len. 4.

N

Con-

- Coupers* Werken. fol.
- Curieuse Aenmerkingen van Oost en Westindien, met figuren, door *Simon de Vries*, in 4. deelen.
- Compendium Euclidis Curiosi* of Meetkonstig Passerwerk. 4.
- Corpus Juris Militaris*. 8.
- **D** *Aille*, twintig uytgelesene Predicatieën. 8.
- **D** *Dans Poetische* Werken, als *Thyrsis Minnewit* en *Minnedichten*. 12. met Fig.
- **E** *Uclides* vyftien Boeken, vertaelt door *Schooten* 12.
- - - - *Danicus*, ofte Passerwerk. 4.
- Essenius* Catechisatie tegen de *Sociniaansche* Dwaalingen. 8.
- *Episcopii* Antwoort op de proeven van *Heidanus*. 4.
- *Examen* der Chirurgie. 8.
- **F** *Ourniers* Vestingbouw met Figuren. 12.
- F** *ocani* Vlucht uyt *Babel*. 8.
- H** *Eyde*, Ontleding des *Mossels*, nieuw licht der *Apothekers*, en eenige *Medicinale* Waernemingen. 8. Figur.
- Helvetius* tegen de *Cartesianen* en *Spinosisten*. 8.
- *Helmont* Gedagten over de *Natuurkunde*. 12.
- Hoornbeek* *Euthanasia* of *Welstervens-konst*, en *Riveti* *Goeden Ouderdom* en *laeste uren*. 8.
- *Hulsi* *Historie* van het *Lyden Christi*. 8.
- K** *Ircheri* *Onderaardse Werelt*. fol. 2. deelen, met Figuren.
- - - - *Verheerlijkt China*. met figur. fol.
- Koningsem* *Gelukkige Sreenkonst*. 8.
- Koninklyke verdediging* van *Koning Karel de eerste*. 8.
- **L** *Ansbergens* *Astrolabium*. 4.
- - - - *Van 't Quadrant*. 4.
- - - - *Dagelyksen omloop des Aerdkloots*. 4.
- Leven

Leven en bedryf van Willem, Maurits, en Fredrik Hendrik Princen van Orangien. fol. 2. deelen met figuren.

Liens Kleine Werelt. 4.

M *Artini* verwoeft Sina. met fig. 12.

Mollerus van 't Lyden Christi. 12.

----- Voorbereiding ter Dood. 12.

Mohr Euclides Danicus of Meetkunstige Werkstukken van de Perspective en Sonnewyfers. 4.

Moulin Nieuwigheit des Pauzdoms. 4.

Oproer in 't Ryk van den grooten Mogol, nevens een particuliere beschryvinge van het selve Ryk, door *Bernier*, met figuren. 12.

P *Affendorfs* Krygshandel der Grieken en Romeinen, met figuren. fol.

Pearson, over 't Geloof. 4.

Picars Antiquiteiten van Drent. 4.

Petters Worstelkonst. 4. met figuren.

Psalmen Davids Luyters, in rym gebragt door Willem van der Haagt.

Placcaatboeken van de Staten van Hollant en Westvrieland. fol. 2. deelen.

----- Van de Staten Generaal twee deelen fol.

S *choof* Theatrum Grammaticale, met desselfs verklarboek, om in korten tyd Latyn te leeren. 8.

Senekaas Sedige Werken, in drie deelen. 8.

Sceperi Schatboek voor de Krankbeseokers. 4.

Sixti Troostryke fonteine der Saligheit. 4.

Spanhemii Register der Verschillen van de Christelyke Religie met de Grieken, Oosterse, Joden, Socinianen, Mennisten, Lutherse, Remonstranten en andere. 8.

Schuurman van de Huwelyken en der selver Contracten. 4.

Soetebooms Saanlandse Arcadia. 12.

1702834 / Edc

- T** *Belinks* Werken in drie deelen. 4.
- Trandenii* Tydfifter. 4.
- V** Erdediging van de hedendaagse manier van Philosophheeren. 4.
- d'Oude Spraak-konst verworpen, ofte een bequaam onderwijs om de Franse Taal wel te leeren. 8.
- Licht der Kerkelijke en Wereltlyke Historien, der Aalonde bekende Weereld met schoone Kaarten vergiert. fol.
- Voet* Oorsprong van 't geslacht der Heeren van Brederode. 4.
- Vocabularium* Spaans en Duyts. 8.
- Vreeswijkse* *Chimische* en *Medicinale* werken, behessende het Cabinet der Mineralen, met deszelfs vervolg, ofte de Goude Son der Philosophen.
- Goude Leeuw, ofte Afyn der Wyfen.
- Vervolg van de Goude Leeuw, of Medicyn der Philosophen.
- Rooide Leeuw, of het Sout der Phiiosophen.
- Groene Leeuw, of het Licht der Philosophen.
- Het licht der Mane of glans der Sonne.
- Silvere Rivier ofte Konings Fontein.
- Udemans* Koopmans Roer. 4.
- W** *Illis* Geneesmiddelen. 2. deelen. 8.
- - Van de Fermentatie. 8.
- Witte* tegen de Socinianen. 4.

E Y N D E,